arkzin

DRUGA HRVATSKA

Jelena LOVRIĆ: **Intelektualni pokret otpora**

razgovor: **Ozren Žunec**

BOOOM!

terorizam

ZG-*prostitucija*

GAY-SCENA

KVADRATURA BOSANSKOG KRUGA

razgovor: **Žarko Puhovski**

DODATAK: Posljednji izvještaj *Helsinki Watcha* o Srednjoj Bosni

S A D R Ž A J

IMPRESUM

arkzin, BROJ 6
ZAGREB, LISTOPAD 1993.
CIJENA: 6000 HRD
IZDAVAČ: ANTIRATNA KAMPANJA HRVATSKE, TKALČIĆEVA 38, ZAGREB,
TEL 422-495, FAX: 271 143
GLAVNA I ODGOVORNA: VESNA JANKOVIĆ
ZAMJENIK GLODURA: BORIS RAŠETA
ILUSTRATOR: VELJKO DANILOVIĆ
TYPOGRAPHY & LAY OUT: DEJAN KRŠIĆ
UREDNIŠTVO: AIDA BAGIĆ, SRĐAN DVORNIK, TONI GABRIĆ, ZEHRUDIN ISAKOVIĆ, ZORAN OŠTRIĆ, NATAŠA PETRINJAK, TATJANA TAGIROV
TISAK: KA-BI, HAULIKOVA 2, ZAGREB
ZAHVALJUJEMO ZAKLADI OTVORENO DRUŠTVO KOJA NAM JE POMOGLA U IZDAVANJU I OVOG BROJA

UNUTARSTRANAČKA

Regiona

Nije slučajna pojavnost regionalizma ili autonomaštva u Dalamaciji i u Međimurju i njihovo akciono objedinjavanje protiv tobože štetnog kroatocentrizma središnje hrvatske vlasti. Treba li podsjetiti da se velikosrpski ekspanzionizam sa svojim poticanjem dalmatinskog autonomaštva i talijanski imperijalizam sa svojim poticanjem istarskog i dalmatinskog regionalizma nalaze na istim protuhrvatskim planovima od prošlog stoljeća pa do danas?...I sada, nakon uspostave suverene i demokratske Hrvatske žilavo se održavaju ostaci jugokomunističkih i unitarističkih ili pak iredentističkih shvaćanja. Uz poznate stare protuhrvatske ideje javljaju se i nove - regionalističke, koje svjesno ili nesvjesno idu na ruku stranim izvorištima i osloncem na njih, potpomažu sustavno rashrvaćenje...

***Franjo Tuđman**, izlaganje na proslavi sjedinjenja Istre s Hrvatskom, 24. 9. 1993. u HNK u Zagrebu*

Izgleda da su u pravu bili oni koji su tvrdili da će se nakon pacifikacije **Hrvatske stranke prava** oštrica pravne države okrenuti prema nekom drugom s liste narodnih neprijatelja. Sudeći po događajima posljednjih tjedana, moglo bi se ustvrditi da je kocka pala na regionalne političke organizacije.

IZNENAĐUJUĆI REZULTATI ISTRAGE

Neposredno nakon još jednog u nizu pogromaških ispada hrvatskog poglavara, odletio je u *ariju* (zrak) dio kuće u Kružićevoj ulici u Splitu, gdje se nalazilo sjedište **Dalmatinske akcije** i njihovih podstanara, **Dalmatinskog odbora solidarnosti**, te izdavačkog poduzeća **Tin Ujević**. Isprva se činilo da je neki građanin, inspiriran Predsjednikovim govorom, odlučio u vlastite ruke preuzeti sudbinu svoje Hrvatske. Poduzete su opsežne istražne mjere i ubrzo je pohapšeno nekoliko ljudi pod sumnjom da su podmetnuli eksploziv. Na spisku uhapšenih našli su se **Jurica Gilić**, **Ivan Bronzović**, **Srđan Benzon** i **Adverso Slatkov Nimadan Bandarak**. Rezultat istrage više je nego iznenađujući, jer su osumnjičeni uglavnom bivši ili sadašnji članovi Dalmatinske akcije. Među njima je široj javnosti najpoznatiji **Ivan Bronzović**, nedavno suspendirani predsjednik splitskog Gradskog odbora dalmatinskih regionalaca. Time se počeo slagati mozaik jedne posve nevjerojatne priče.

Nekoliko dana prije podmetanja bombe, splitski **Feral Tribune** objavljuje članak o sukobima unutar dalmatinske regionalne stranke. Predsjednica DA, dr. **Mira Ljubić Lorger** odbija detaljniji razgovor o stanju unutar organizacije kojoj je na čelu, ali - usput - napominje da su neki od vodećih ljudi pod policijskim prismotrom i da su već duže vrijeme izloženi neprimjetnoj psihološkoj obradi. Po njezinim riječima, jedan iskusni policijski psiholog promatrao je predsjednika IO stranke **Damira Šalova** i potpredsjednika DA **Srđana Benzona** te ih je, našavši - gdje su tanki - usmjerio na krivi put. Oni su potom iz stranke udaljeni, kao i dio članstva koji im je pružio podršku, na čelu s **Ivanom Bronzovićem**.

KRIMIĆ

Je li moguće da su ovi ljudi svoje udaljavanje htjeli naplatiti dizanjem u zrak sjedišta stranke? U vremenima u kojim terorizam i nasilje postaju svakodnevnica, lako nam je povjerovati svakom argumentu. Međutim, ukoliko priča o pritajenom policijskom djelovanju ima svoje osnove, a ona ni na koji način nije demantirana, moglo bi se govoriti i o smišljenoj državnoj akciji s ciljem uništenja ove male parlamentarne stranke.

Nekoliko dana kasnije, točnije 5. listopada, u Splitu se odvija nova policijska akcija, ovoga puta specijalnog odreda dovedenog iz Zagreba. Rezultat je opet iznenađujući - uhapšeno je sedmorica članova DA, i to onih koji unutar stranke podržavaju predsjednicu **Ljubić-Lorger**. Među njima su **Edo Dodeković** stranački pravni zastupnik zatim tajnik stranke **Zoran Erceg** i predsjedničin osobni savjetnik **Ivica Ančić**. Sva sedmorica osumnjičeni su za organiziranje terorističkog djela i poticanje na poldmetanje eksploziva u zgradu u Kružićevoj ulici. Neposredno pred zaključenje ovog broja policijska

Ivan JARNJAK, ministar unutrašnjih poslova RH:

Osumnjičeni su bili naoružani

Osumnjičeni nisu netragom nestali, već su privedeni u policijsku upravu Split na informativni razgovor. Potom su upućeni kod suca istražitelja. Ukoliko bi se konstatiralo da se na bilo koji način postupalo mimo zakonskih propisa, budite sigurni da ću osobno pokrenuti istragu protiv ljudi koji vode postupak i koji ga moraju provesti prema zakonu koji propisuje cijelu njegovu tehnologiju. Za vrijeme informativnog razgovora uhićenici su redovito dobijali hranu i lijekove i dosad nemaju prigovora na tijek predradnji. Što se tiče osnovanosti pretrage, dozvolite mi da obavijestim što je u tijeku pretrage pronađeno:

Kod **Ivice Ančića** pronađena je jedna automatska puška, pištolj, automatski pištolj, malokalibarski revolver, trenutna tromblonska mina, naprava za izbacivanje suzavca, pancir košulja, rotaciono policijsko svjetlo i dva para lisica.

Kod **Zorana Ercega** je pronađeno 305 komada streljiva, jedan vojnički nož, tri okvira za automatsku pušku, ručna bomba N-75, te faksom dostavljena poruka prethodno osumnjičenog **Jurice Gilića**.

Kod **Božidara Marušića** pronađen je pištolj, 25 komada streljiva, dva badgea sa srpskom zastavom na kojoj je ćirilicom ispisano - *Bog čuva Srbe*

Kod **Ede Dekovića** pronađena su tri penkala-pištolja, koji se u principu koriste isključivo u svrhe terorizma. Uz to i dva pištolja i 160 komada streljiva. Sve je to uzeto kao dokazni materijal i bit će predano istražnom sucu.

EKSPLOZIJA ILI DRŽAVNI TERORIZAM?

Ici lete u nebo

Je li moguće da su ovi ljudi svoje udaljavanje htjeli naplatiti dizanjem u zrak sjedišta stranke? U vremenima u kojim terorizam i nasilje postaju svakodnevnica, lako nam je povjerovati svakom argumentu. Međutim, ukoliko priča o pritajenom policijskom djelovanju ima svoje osnove, a ona ni na koji način nije demantirana, moglo bi se govoriti i o smišljenoj državnoj akciji s ciljem uništenja ove male parlamentarne stranke.

istraga u Splitu urodila je novim šokantnim rezultatom - uhapšen je suprug dr. **Mire Ljubić-Lorger**. Kod nekih uhićenika pronađena je veća količina vatrenog oružja.

Kad bismo bili uvjereni u kakvu-takvu nezavisnost sudskog aparata, kao i neopterećenost policije od /jedno/ partijskih i ideoloških pritisaka, mogli bismo na sve ovo slegnuti ramenima i pričekati da nadležni organi naprave svoje. Na žalost, razvoj političkih prilika u našoj zemlji, gdje su sve ključne državne poluge centralizirane i, prema sve češćim svjedočanstvima, zloupotrebljavane od uskog kruga ljudi, ostavlja otvorenima razne interpretacije događaja u Splitu. U svakom slučaju, predsjednica stranke u kratkom je roku alarmirala mnoge domaće i strane organizacije koje se bave kršenjima ljudskih prava, kao i eminentne svjetske političare. Posve je sigurno da ovaj policijsko-sudski proces neće proći neprimijećen i bez svjetskog odjeka. No hoće to biti dovoljno da prava istina iziđe na vidjelo?

Toni GABRIĆ

Ivan JAKOVČIĆ, predsjednik Istarskog demokratskog sabora

Ovo je početak obračuna s regionalizmom!

Prostorije Dalmatinske akcije su odletjele u zrak a članovi stranačkog vodstva su pohapšeni. Kako ocjenjujete situaciju u Splitu posljednjih dana?

- Ovaj teroristički čin koji se zbio u Splitu očito je početak obračuna s regionalnim strankama i ja ga gledam isključivo kao politički čin. Već danas imamo indirektne naznake da će se pokušati mnogo grubljim metodama nego dosad obračunati s IDS-om.

Na primjer?

- Teško je otkrivati ili ocjenjivati susrete u četiri oka i dobacivanja koja smo doživjeli nedavno ovdje u Zagrebu, u Saboru i izvan njega. Također i ono što je predsjednik **Tuđman** govorio na jednom neprimjerenom mjestu, u potpuno neprimjerenoj situaciji, sigurno je dalo maha onim snagama u Hrvatskoj koje političke obračune ne vide samo u Parlamentu nego i na mjestima s kojima demokracija nema nikakve veze.

Za vrijeme proslave 50-godišnjice pripojenja Istre na čudan način došlo je do prekida radijskog emitiranja središnje proslave?

-Tragično je što se dogodilo da se upravo u trenutku kad je g. **Elio Martinčić** bio za govornicom prekinut radio-prijenos. To sigurno nije slučajno. Govor predsjednika Republike za proslave u zagrebačkom HNK-u prenošen je dvaput od početka do kraja. To je svakako normalno, ali lupa u glavu što se na TV nije željelo u cijelosti prenositi proslavu koja se održavala na mjestu gdje se dogodilo ono što je za Istru najbitnije, gdje su nastupali današnji ključni ljudi istarske politike i gdje su bili sudionici povijesnih pazinskih odluka, već se prekidao radio-prijenos. Očito je da se neki nisu htjeli suočiti s Istrom oči u oči.

I nedavni susret regionalističkih stranaka u medijima je bio loše prenošen...

- Činjenica je da je taj susret u Opatiji bio izvanredno dobro primljen unutar hrvatske demokratske javnosti, ali danas već možemo reći i unutar svjetske javnosti. Očito je da se na skupu našlo nekoliko stranaka koje zaista promišljaju demokratsku Hrvatsku, Hrvatsku ljudskih prava i građanskih sliboda. Taj uspješan skup natjerao je vjerojatno u bijes neke koji su nam se počeli sve otvorenije suprotstavljati.

Kada će se IDS vratiti u saborske klupe?

- O tome će odlučiti savjet IDS-a. Moja je procjena da će se IDS na slijedećem saz zasjedanju vratiti u saborske klupe, jer nam druge metode borbe do daljnjega ne preostaju. Niti ih zazivamo, niti ih želimo. Nećemo ništa učiniti van parlamentarne borbe dok i naši protivnici ostaju u njezinim okvirima. Vjerujem da nitko nije sulud da potegne za drugim sredstvima. Napustili smo zasad saborske sjednice jer smo bili iziritirani odbijanjem jednog zakona koji je trebao ući u saborsku proceduru, samo zato jer je nakon više od godinu i po dana predložen od neke oporbene stranke. Žalosti me to, što dio oporbe nije shvatio da se ovdje radi o suštini već se zaustavio na proceduralnim pitanjima i - ispao smiješan.

Da li predmnijevate neki protuodgovor IDS-a ako se nastave slični događaji kao sada u Splitu?

- IDS je spreman na sve izazove.

dr. **Mira LJUBIĆ-LORGER**, predsjednica Dalmatinske akcije:

Dijelit ću sudbinu svoje stranke

Članovi DA uhapšeni 5. 10. u prvo su vrijeme nakon višesatnih pretresa stanova odvedeni negdje gdje im se izgubio svaki trag. Prema informacijama kojima raspolažem, nisu se poštovale odredbe Zakona o krivičnom postupku, ove se ljude maltretiralo, u početku nisu dobijali ni hranu niti lijekove. Ja sam podnijela zahtjev da se formira saborska komisija koja bi pratila cio ovaj slučaj. Uz to, odričem se zastupničkog imuniteta i namjeravam podijeliti sudbinu članova svoje stranke. Napominjem da su u cijeloj akciji uz civilne policajce sudjelovali i pripadnici vojne policije. Držim da je ovo vrlo ozbiljan trenutak za Hrvatsku.

IZJAVA ANTIRATNE KAMPANJE POVODOM UHIĆENJA ČLANOVA *DA*

Nakon velikog broja terorističkih akata koji u posljednje dvije godine nisu razjašnjeni, policija samo nekoliko dana poslije bombaškog napada na prostorije Dalmatinske akcije tvrdi da je u stanovima nekoliko članova vodstva stranke pronašla naoružanje i municiju. Postoje, međutim, razlozi za sumnju da postupak policije nije politički nepristran.

Bombaškom napadu je prethodila žestoka politička kampanje protiv stranke i regionalizma uopće, koju su poveli najviši politički funkcionari u Hrvatskoj, a slijedili su ih poslušni mediji pod državnom kontrolom. Četiri dana prije terorističkog napada policija je privela i cijeli dan zadržala **Juricu Gilića**, kojega je kasnije proglasila sumnjivom za taj napad. Sumnja se i da su ga tukli. Prilikom posjete, nakon drugoga Gilićeva uhićenja, predstavnici stranke su vidjeli da je tjelesno zlostavljan, o čemu postoji i dokumentacija. Druge članove vodstva stranke policija je tih dana pozivala na "informativne razgovore", ali ih nije ispitivala o okolnostima koje bi mogle rasvijetliti napad eksplozivom, nego o unutarstranačkim poslovima, mjestu držanja dokumentacije itd. Svi uhapšeni su duže od 24 sata držani na nepoznatom mjestu, bez kontakta s obiteljima i odvjetnicima, a neki među njima, teški bolesnici, nisu dobili lijekove. Nije ničim dokazano da oružje "pronađeno" u stanovima uhićenih nije podmetnuto. Krajnje je nevjerojatno da stranka koja nikad nije podržala nasilje naoružava svoje članove.

Umjesto suzbijanja politički inspiriranog terorizma, terorizam se pripisuje njegovim žrtvama. U nedostatku pravne zaštite protiv terora, ratno stanje se prenosi u društvo i politiku, a od demokracije i vladavine prava ostaje samo prazna maska.

Tražimo da policija prestane služiti političkim obračunima i da umjesto toga počne štititi građane od oružanog nasilja, te da se Vojna policija i vojno sudstvo isključe iz pravnog postupka prema civilima.

ANTIRATNA KAMPANJA HRVATSKE

11. listopada 1993.

- **Teroristički akti se u Hrvatskoj vrše u tolikom broju da se može reći da se događaju masovno (što se ne primjećuje samo u sjeni rata)**
- **Policija (brojnija no ikada) nije utvrdila imalo značajan broj počinitelja**
- **Policija je ustalila objavljivati spektakularne nalaze istrage (na tisuće snajperista tijekom zagrebačkih ratnih uzbuna, otkrića tajnih muslimanskih linija snabdijevanja oružjem putem "humanitarnih organizacija", otkriće oružja u stanovima članova vodstva Dalmatinske akcije...), od čega na sudu uglavnoj nije ni dokazivano niti je, prema tome, išta dokazano. To znači da su takve optužbe namijenjene stvaranju psihoze u javnosti, kako bi se lakše progutala represija**
- **Ne postoje neovisni pravosudni mehanizmi koji bi kontrolirali policijsko-političku samovolju, kao što ne postoje niti garancije za neovisnost sudačkog razotkrivanja te i takve samovolje**
- **Terorizam s kojim se suočava Hrvatska posve je obrnut u odnosu na onaj u zapadnim zemljama: tamo se razne skupine bore protiv režima, a ovdje provode ono što se država ne usuđuje učiniti, ili barem ono što državi nije u interesu da spriječi**

Bombaši u sjeni rata

Ljudi se počinju plašiti

Slučajevi miniranja srpskih kuća, miniranje radnje Salima Šabića, miniranje sjedišta Dalmatinske akcije, miniranje Hrvatskog građevinskog instituta te cijeli niz sličnih terorističkih akata širom Hrvatske, rezultiraju - neshvatljivim pohvalama učinkovitosti policije, političkim prejudiciranjima konačnosti istrage, sve uz podršku znatnog dijela medija

Eksplozija koja je u novije doba dobila značajan medijski prostor, osim što je prouzročila veću materijalnu štetu u sjedištu **Dalmatinske akcije** i u prostorijama izdavačkog poduzeća "Tin Ujević" u Splitu, strpala je u zatvor većinu rukovodstva stranke Dalmatinske akcije, i pokazala je - obzirom na dosadašnja iskustva iz provedenih istražnih postupaka - gotovo nevjerovatnu učinkovitost policije. Međutim, cijela stvar još je daleko od toga da bude riješena. Dok, s jedne strane, ljudi iz najvišeg političkog vrha slavodobitno i prejudicirajući konačne rezultate istrage, govore o još jednom u nizu uspjeha MUP-a Hrvatske, a vlastima naklonjen tisak njihove izjave okrunjuje naslovima tipa *"Reichsstag u Splitu"* optužujući rukovodstvo DA da sami podmetnuli eksploziv, s druge strane organi gonjenja gotovo svakodnevno proširuju krug osumnjičenih, a time i privedenih osoba, čime se otvara prostor opasnim manipulacijama. Bilo bi smiješno da nije žalosno, a znakovit je i napis koji je *"Slobodna Dalmacija"* donijela 12.listopada u crnoj kronici pod naslovom *"Pritvorena još dva lava"*. Naime, na spisku osoba osumnjičenih za podmetanje eksploziva u sjedište DA nema imena **Jurice Gilića i Adversova Slatkova Nimadana Ben Baraka**, dvojice mladića koji su nakon kratke policijske istrage privedeni kao podmetači eksplozivne naprave.

100 KG EKSPLOZIVA S RAZLOGOM?

Jedna druga eksplozija, koja se također dogodila u Splitu, u noći, 1. rujna, nije dobila ni izdaleka toliko medijskog prostora koliko ga je dobila kasnija eksplozija u Marmontovoj ulici, a itekako ga je zaslužila. Riječ je o rušenju zapadnog krila zgrade **Građevinskog Instituta Hrvatske**, u Žrnovici kraj Splita. Kada se govori o količini eksploziva koji je gotovo prepolovio ne tako mali objekt, u opticaju je brojka koja premašuje 100 kilograma. Tolika količina eksploziva ne nosi se u džepu, niti u torbi. Rezultat eksplozije ukazuje na to da je posao obavljen stručno i profesionalno, da je iziskivao rad više osoba, a onaj tko je koordinirao cijelom akcijom, vjerojatno je u rukama imao precizan građevinski nacrt zgrade. U kuloarskim objašnjenjima uzroka ovoj eksploziji ide se od pretpostavki da je namjera bila srušiti islamsku humanitarnu organizaciju Igasa, koja je, međutim, taj prostor napustila mjesec dana ranije, pa do toga da se htjelo "udariti" na namjeru **Tomislava Ivića** i **Josipa Kulušića** da u taj prostor smjeste tiskaru za dnevne novine koje namjeravaju pokrenuti. Čini se da postoji mnogo indicija koje idu u prilog ovoj drugoj tvrdnji, a prema tjedniku **GLOBUS**, koji se poziva na "dobro upućene izvore" policijska istraga je na vrlo neugodnu tragu, koji se ne smije dirati.

NATJECANJE OSIJEKA I SPLITA

Ova dva slučaja bitno odskaču od dosadašnje sive i pomalo dosadne statistike bombaških nestašluka, a čiji su glavni ciljevi mahom bile i naseljene i napuštene kuće Srba, njihovi lokali i radnje, spomenici NOB-u i sl, a počinitelji su, gotovo u pravilu, bili "nepoznati počinitelj za kojim se traga". No, to je bilo tek nagovještajem nečega mnogo opasnijega - pravog terorizma, čije su najčešće žrtve slučajni prolaznici, nedužni civili. Neslavni primat po broju bombaških akcija do sada su uvjerljivo držali Osijek i Split, povremeno jedan drugomu prepuštajući mjesto na vrhu. Osijek je, doduše, već duže vrijeme miran, dok je Split, čija je Policijska uprava zbog niza prošlogodišnjih podmetanja eksploziva (restoran Stefanel, discoteka Hollywood, itd), dobila prinudnog upravitelja, nedugo nakon njegovog odlaska iz grada u kolovozu, jer mu se valjda učinilo da sve ponovo štima, opet postao "vruć".

Marijan Benko, "prvi čovjek hrvatske kriminalističke policije", kako ga naziva autor interviewa u "Slobodnoj Dalmaciji" od 8.listopada, na istom mjestu tvrdi kako nema mjesta panici i kako Split nije grad terora.

"Ne može se poreći da je podmetanje eksploziva opasna pojava,ali nema potrebe za tolikom uznemirenosti. U ovoj godini čak je za 60 posto manje takvih slučajeva nego lani", kaže **Benko**, i nastavlja: "Eksplozivne se naprave najčešće bacaju na otvorenome, znatno je manje bombi u objektima. U najviše slučajeva radi se o konkurenciji, borbi za poslovni prostor, lokal, stan...U tome nije bilo nikakvih političkih konotacija, niti je iza eksplozija stajao netko iz politike."

Benko je u svojim daljnjim odgovorima govorio o velikim uspjesima naše policije, iznosio statističke podatke o visokom postotku otkrivenih slučajeva (65 posto prema južnotalijanskih 10 posto!), u što nema razloga sumnjati, no neke od tvrdnji često su u kontradikciji s drugim izvorima podataka.

BOMBA NAOČIGLED POLICIJE

A da se eksplozivna naprava može postaviti doslovno naočigled policije, svjedoči nedavno letenje u zrak krojačke radnje **Salima Šabića**, u strogom centru grada, samo pedesetak koraka dalje od policijske postaje.

Unatoč umirujućim izjavam policijskih i političkih čelnika kako panici nema mjesta, ljudi se, razumljivo, počinju plašiti. Da li se sada ono prešutno odobravanje bombaških iživljavanja nad imovinom određenog broja Srba i drugih "nepoćudnih", počinje kao bumerang vraćati nama samima, i nismo li svi sada u prilici na vlastitoj koži osjetiti nečije piromanske sklonosti?

Zvonimir TARABA

OSJEČKI KRUG TROTILOM

Kad cilj napada eksplozivom nisu više bile kuće i imovina građana srpske narodnosti, nego sve češće objekti u vlasništvu Hrvata, postala je to nova zastrašujuća dimenzija. Motivi više nisu bili prvenstveno nacionalistički, već su se eksplozivom počeli naplaćivati stari dugovi raznih vrsta. Podmetači eksplozivnih naprava svoje su usluge počeli i naplaćivati

Teško je bilo i za čuti kad je na jednoj od svojih konferencija za tisak u ljeto prošle godine osječki gradonačelnik **dr. Zlatko Kramarić** iznio podatak da je u Osijeku do tada bilo podmetnuto više od tri stotine eksplozija! **Kramarić** je nagovijestio mogućnost odstupanja s mjesta "prvog čovjeka" grada. Potkraj godine osnovano je i posebno tijelo za suzbijanje terorističkih napada sastavljeno od utjecajnih predstavnika civilne, policijske i vojne vlasti u Osijeku.

No, unatoč svim nastojanjima, na području Policijske uprave Osijek do kraja godine zabilježeno ih je prema službenim podacima **531**. U taj broj uvrštena su sva kaznena djela podmetanja eksplozivnih naprava i bacanja bombi, bez obzira bila ona izvršena u namjeri napada na Republiku Hrvatsku i njen ustavni poredak što se onda tretira kao terorizam, ili u namjeri ugrožavanja opće sigurnosti ljudi i imovine, što onda nije terorizam i više ne spada u glavu 13, nego u glavu 19 novoga Krivičnog zakona Republike Hrvatske.

POČINJE TEROR NAD HRVATIMA

Odlaskom stare rukovodeće ekipe osječke policije, noćne eksplozije postupno brojčano opadaju. No, iskrsnuo je novi problem: cilj napada eksplozivom nisu više bile kuće i imovina građana srpske narodnosti, nego sve češće objekti u vlasništvu Hrvata. Bila je to nova zastrašujuća dimenzija. Motivi više nisu bili prvenstveno nacionalistički, već su se eksplozivom počeli naplaćivati stari dugovi. Podmetači eksplozivnih naprava svoje su usluge počeli i naplaćivati.

Ipak, učestalost podmetanja eksplozivnih naprava i bacanja bombi je ove godine smanjena. Do kraja rujna bilo ih je na području osječke PU "samo" **90**, što je smanjenje za 83 posto. S približno 12 posto od ukupno počinjenih kaznenih djela koje je obradila osječka PU u 1992. godini, količina kaznenih djela podmetanja eksploziva spustila se ove godine na 3,17 posto od ukupno obrađenih kaznenih djela. Počinitelji su ove godine otkriveni u **46** slučajeva što čini 51 posto riješenih kaznenih djela podmetanja ekspolozivnih naprava i bacanja bombi. Ove su godine otkriveni i počinitelji devet kaznenih djela podmetanja eksploziva iz prošle godine.

KAKO SE SMANJUJE TEROR

Bilo je znatno više podmetanja eksplozivnih naprava nego bacanja bombi, a ciljevi napada pretežito su bile kuće i drugi stambeni objekti, a potom automobili. U prvoj polovici godine čak je 73 posto kaznenih djela te vrste počinjeno u danima vikenda, a 27 posto radnim danima. Ozlijeđene su i tri osobe od kojih su dvije bili sami podmetači eksplozivnih naprava.

Smanjenju broja tih kaznenih djela svakako je pridonijelo i opće smirivanje situacije u Osijeku i drugim mjestima u istočnoj Slavoniji, ali rezultat je to i preventivne djelatnosti osječke policije, od zaplijene eksplozivnih sredstava, poziva na predaju materijala bez kažnjavanja, legalizacijom oružja, ali i apelima s najutjecajnijih pozicija u regiji.

Goran FLAUDER

Podmetnute eksplozivne naprave: GRAD KARLOVAC

	1991.	1992.	1993.
- ugostiteljski objekti	37	6	2
- obiteljske kuće	40	55	6
- vozila	4	31	11
- ostalo (poslov. prostor, vikendice, kiosci)	38	45	10
Ukupno:	119	137	29

Za **285** zabilježenih djela nasilja i terorizma, utvrđeno je svega **13** počinitelja — 6 pripadnika HV, 4 pripadnika MUP-a i 3 civila.

J'accuse

kronika dežurnog telefona

(svakog utorka od 13-15h, te četvrtkom od 17-19h možete nazvati 041-422-495 i potražiti pravni savjet od odvjetnica ARK-a)

U ime naroda

»U ime naroda« sudilo se u prošlom, jednoumnom režimu. »U ime države« sude danas, u demokratskom sustavu, skladnoj harmoniji različitih stavova usmjerenih ka općem boljitku hrvatskog pučanstva.

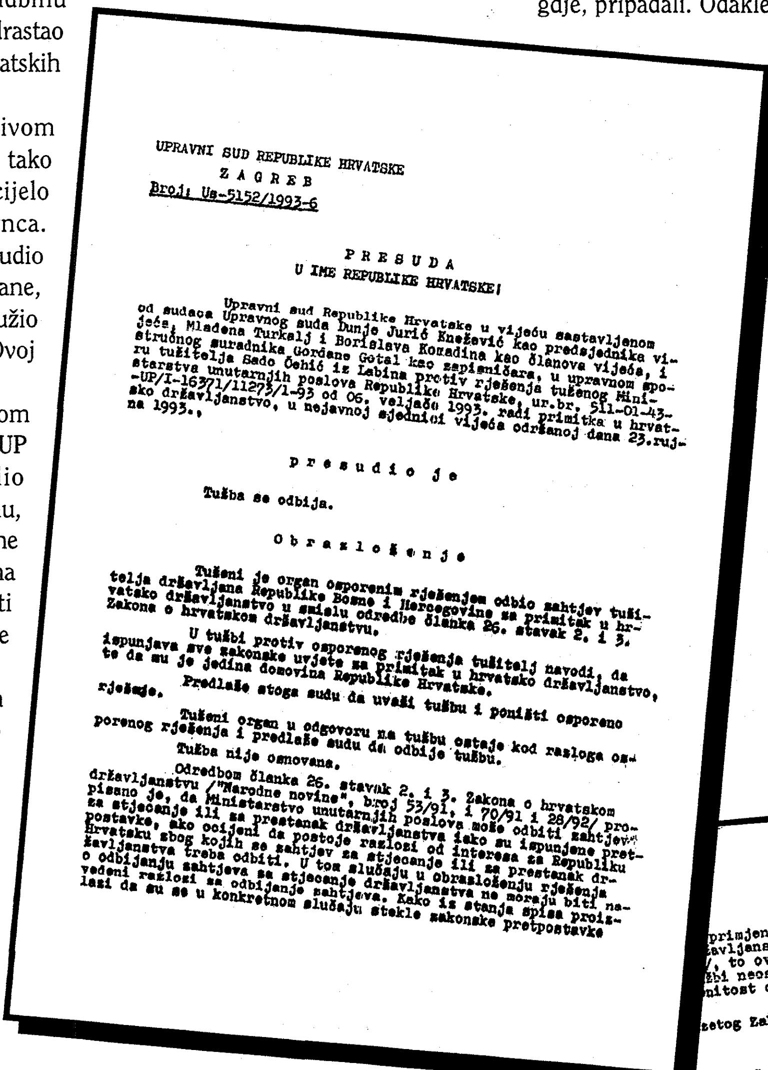
Kažu tako.

Na ničijoj zemlji, negdje između režima i sustava, između »tamnice naroda« i »najdemokratskije zemlje na svijetu« (i tako kažu) našao se čovjek čiju ćemo sudbinu upoznati. Sado Čehić, rođen u Istri, odrastao tamo, školovan tamo, od roditelja hrvatskih državljana.

Sado je, na žalost, rođen na krivom mjestu, u krivo vrijeme i valjda, kad tako kažu, pripadnik je krive nacije i zacijelo nema tek crvena i bijela krvna zrnca. Zlokoban je po državu - prošli režim sudio ga je zbog uzgajanja biljaka marihuane, ovaj je to uzeo za zlo. Sado Čehić odslužio je svoj zatvorski dug bivšoj državi. Ovoj neće. Jer, ona ga neće.

Njegov je zahtjev za državljanstvom (popularno rečeno, domovnicom) MUP RH glatko odbio. Sado se požalio Upravnom sudu, ali je u međuvremenu, od istog MUP-a, u kolovozu ove godine (dok mu je tužba, od veljače čekala na red), dobio rješenje da mora napustiti državu Hrvatsku u roku od 30 dana, te da se ne može vratiti dvije godine.

Zakon, naravno, ne poznaje izgon vlastitog državljanina, ali - kao što rekoh - Sado, iako rođen u Hrvatskoj, i bez druge domovine, nije dobio od države priznanje da pripada njoj.

UPRAVNI SUD REPUBLIKE HRVATSKE
Z A G R E B
Broj: Us-5152/1993-6

P R E S U D A
U IME REPUBLIKE HRVATSKE!

Upravni sud Republike Hrvatske u vijeću sastavljenom od sudaca Upravnog suda Dunje Jurić Knežević kao predsjednika vijeća, Mladena Turkalj i Borislava Kozadina kao članova vijeća, i stručnog suradnika Gordane Gotal kao zapisničara, u upravnom sporu tužitelja Sado Čehić iz Labina protiv rješenja tuženog Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, ur.br. 511-01-43-UP/I-16371/11273/1-93 od 06. veljače 1993. radi primitka u hrvatsko državljanstvo, u nejavnoj sjednici vijeća održanoj dana 23.rujna 1993.,

p r e s u d i o j e

Tužba se odbija.

O b r a z l o ž e n j e

Tuženi je organ osporenim rješenjem odbio zahtjev tužitelja državljana Republike Bosne i Hercegovine za primitak u hrvatsko državljanstvo u smislu odredbe članka 26. stavak 2. i 3. Zakona o hrvatskom državljanstvu.

U tužbi protiv osporenog rješenja tužitelj navodi, da ispunjava sve zakonske uvjete za primitak u hrvatsko državljanstvo, te da mu je jedina domovina Republike Hrvatske.

Predlaže stoga sudu da uvaži tužbu i poništi osporeno rješenje.

Tuženi organ u odgovoru na tužbu ostaje kod razloga osporenog rješenja i predlaže sudu da odbije tužbu.

Tužba nije osnovana.

Odredbom članka 26. stavak 2. i 3. Zakona o hrvatskom državljanstvu /"Narodne novine", broj 53/91, i 70/91 i 28/92/ propisano je, da Ministarstvo unutarnjih poslova može odbiti zahtjev za stjecanje ili za prestanak državljanstva iako su ispunjene pretpostavke, ako ocijeni da postoje razlozi od interesa za Republiku Hrvatsku zbog kojih se zahtjev za stjecanje ili za prestanak državljanstva treba odbiti. U tom slučaju u obrazloženju rješenja o odbijanju zahtjeva za stjecanje državljanstva ne moraju biti navedeni razlozi za odbijanje zahtjeva. Kako iz stanja spisa proizlazi da su se u konkretnom slučaju stekle zakonske pretpostavke

POLICIJA IZNAD SUDA

Sado se žalio na tu odluku. Na žalost, neprilično demokratskom sustavu, nadležni organ je isti onaj koji je donio odluku o izgonu, i - valjda zato - odgovorio na žalbu nije ni do danas.

Usred tog straha i nemoći pred silom i moći (ne zna se zašto je država odlučila da ga otjera, jer nikakv postupak protiv njega, nakon onog spomenutog, maloljetničkog, nije vođen, čak ni za prekršaj). Sado napokon dobija odgovor na tužbu Upravnom sudu. Presuda glasi: »Tužba se odbija.« U prijevodu: Sado nije dobio domovnicu, usprkos tome što - kako i sud kaže - ispunjava sve zakonske uvjete za primitak u hrvatsko državljanstvo.

Sud kaže: MUP može odbiti zahtjev za stjecanje ili prestanak državljanstva ako ocijeni da postoje razlozi od interesa za RH zbog kojih se taj zahtjev treba odbiti. »U tom slučaju - citira se - u obrazloženju rješenja o odbijanju zahtjeva za stjecanje državljanstva *ne moraju biti navedeni razlozi* za odbijanje zahtjeva. Kako iz stanja spisa proizlazi da su se u konkretnom slučaju stekle zakonske pretpostavke za primjenu navedenih odredaba članka 26. Zakona o hrvatskom državljanstvu (izvod iz kaznene evidencije i operativno izvješće), to ovaj sud ocjenjuje da su navodi tužitelja u tužbi neosnovani i neodlučni, pa stoga nisu doveli u sumnju zakonitost osporenog rješenja.«

Suhoparni pravnički jezik treba prevesti:

Kad MUP ocijeni da je nešto protiv interesa RH, to ne treba obrazložiti, jer se sud ionako neće usuditi preispitati policijske navode. Prevodimo dalje: policija, i njena diskreciona ocjena ne samo da je iznad građanina kao pojedinca, već je i iznad suda čiji suci bi, po Ustavu najdemokratskije zemlje na svijetu trebali biti NEOVISNI. Ti isti suci (ne samo spomenutoga suda) izabrani su od vlasti (i tu se od režima do sustava ništa nije izmijenilo), koja postavlja i policiju, i isto tako, i još grublje, poslanicom ili ukazom, mogu otići ravno na cestu. I biti izdajnici i neprijatelji naroda. Dakle, slijediti sudbinu onih u čiju korist, usprkos zakonom propisanim argumentima, nisu presudili protiv samovolje i diskrecionih (pr)ocjena nekog segmenta vlasti.

A činjenica je da država u kojoj se suci boje vlasti i svoje vlastite savjesti, nije demokratska država. Što god tko o tome mislio.

PUT U SVIJETLU BUDUĆNOST

Sadu Čehića proglasili su državljaninom nepostojeće BiH, bez bliže naznake kojoj to republici, novokomponiranoj, pripada, samozvanoj ili onoj nastaloj na prirodnom pravu naroda na samoopredjeljenje. Sado, rođen na krivom mjestu i pripadnik (ovdje i sada) krive nacije, trebao bi - ako ga uhvate - otići u Bosnu, onu muslimansku, gdje nikad nije bio, gdje mentalitetom ne pripada, i gdje su njegovi preci, tko zna kada i gdje, pripadali. Odakle su otišli. On treba, umjesto u budućnost, na put u prošlost.

Ako se kaže da su veći broj onih koji čekaju sudsku milost da postanu ljudi NEHRVATI (a na Upravnom sudu Hrvatske nalazi se oko 15 000 tužbi zbog državljanstva), i da je to način na koji država radi etničko čišćenje, izlažemo se opasnosti da nas optuže da smo tužibabe u vlastitoj zemlji.

A zna se da su najgori mangupi u vlastitim redovima.

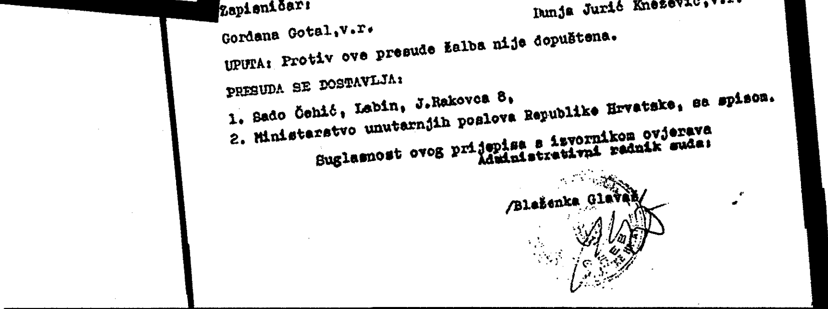
Glupo pitanje, ipak, možda i neće biti tako glupo.

Koji kriterij je da netko, tko je suđen u režimu, bude neprijatelj u sustavu? Dok onaj drugi, isto režimski osuđenik, postaje vlast u sustavu.

Sustav je osudio režim. Ljudi iz režima su danas građani prvog reda među nama. Ovi, koji su neobrazloženi neprijatelji sustava, ionako neće biti s nama. I sudski ćemo ih istjerati.

Tad će, valjda, napokon doći svijetla budućnost. Zakonu i Ustavu usprkos.

Tatjana TAGIROV

Us-5152/1993-6

- 2 -

primjenu navedenih odredaba članka 26. Zakona o hrvatskom žavljanstvu /izvod iz kaznene evidencije i operativno izvješ/, to ovaj sud ocjenjuje da su navodi tužitelja izneseni u žbi neosnovani i neodlučni, pa stoga nisu doveli u sumnju zanitost osporenog rješenja.

Trebalo je stoga temeljem članka 42. stavak 2. prezetog Zakona o upravnim sporovima tužbu odbiti kao neosnovanu.

U Zagrebu, 23. rujna 1993.

Predsjednik vijeća:
Dunja Jurić Knežević,v.r.

Zapisničar:
Gordana Gotal,v.r.

UPUTA: Protiv ove presude žalba nije dopuštena.

PRESUDA SE DOSTAVLJA:

1. Sado Čehić, Labin, J.Rakovca 8,
2. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, sa spisom.

Suglasnost ovog prijepisa s izvornikom ovjerava
Administrativni radnik suda:

/Blaženka Glavaš/

PRAVNI SAVJET

Pitanje: Otkazan mi je boravak u Republici Hrvatskoj, te sam dužan napustiti teritorij u roku od 30 dana. Koje posljedice mogu nastupiti ako u tom roku ne napustim RH?

Odgovor: U smislu članka 65 Zakona o kretanju i boravku stranaca (N.N.53/91) stranac koji ne napusti teritorij Republike Hrvatske u određenom roku, a ima važeću putnu ispravu, bit će prepraćen do državne granice i prisilno udaljen. Ukoliko stranac nema važeću putnu ispravu bit će prepraćen do diplomatskog ili konzularnog predstavništva države čiji je državljanin radi dobivanja putne isprave. U slučaju da predstavništvo odbije izdati putnu ispravu stranac će biti prepraćen do državne granice i predan nadležnom tijelu susjedne države ako je njen državljanin, ili države koja ga pristane prihvatiti.

U slučaju da se stranca ne može udaljiti na gore naveden način Ministarstvo unutarnjih poslova odredit će smještaj u prihvatilištu za strance. Nadležno tijelo može strancu odobriti boravište ukoliko ima sredstava za uzdržavanje.

odvjetnica Orhideja MARTINOVIĆ

Intelektualni pokret otpora

Sve veći broj istinskih hrvatskih intelektualaca ne želi identifikaciju s onim što je sramota i tragedija Hrvatske. I sve je više onih koji shvaćaju da to moraju reći, jer se šutnja može tumačiti i kao znak pristajanja

Medijska halabuka koja se digla oko “izdaje hrvatskih intelektualaca” inscenirana je u najboljoj maniri taktike “drž'te lopova”. Javni poziv šestorice hrvatskih intelektualnih uglednika predsjedniku **Tuđmanu** da se mirno i dostojanstveno povuče, pri čemu su mu mirno i dostojanstveno naveli za to osam krupnih razloga, i javno distanciranje od arogantne hrvatske vlasti predsjednika hrvatskog PEN-a, koji je zaključio kako će se i u Hrvatskoj buduće generacije možda odricati sadašnjih, poslužile su za proizvođenje goleme medijske graje u kojoj se sasvim izgubio onaj tko je Hrvatskoj zaista “napakirao”. Naime, u svekolikom političkom i medijskom uzbuđivanju oko “nacionalne izdaje” gotovo da je sasvim nezapažen promakao izvještaj o zločinima koje je Hrvatska vojska počinila u području Gospića, a zbog čega je Hrvatska zaista doživjela međunarodnu bruku i zgražanje. U hajkanju intelektualaca nerijetko su najglasniji upravo oni krugovi koji su odgovorni za to što je Hrvatska samu sebe iz žrtve pretvorila u agresora.

- Mislimo da je došlo vrijeme za vaše povlačenje - kratko i jasno iz novog, trećeg broja zagrebačkog časopisa “Erazmus”, predsjedniku Republike Hrvatske, **Franji Tuđmanu**, poručili su: **Ivo Banac, Krsto Cviić, Slavko Goldstein, Vlado Gotovac, Vesna Pusić** i **Ozren Žunec**. Tvrdeći da je vrijeme za promjene, jer doslovce će, samo nova politika i novi ljudi moći Hrvatskoj povratiti izgubljeni kredibilitet u svijetu i kod kuće, biranim mu riječima rezimiraju stranputice na koje je zaveo. Hrvatskom su predsjedniku pobrojali osam kardinalnih grešaka.

NA RUBU TRAGEDIJE

Na prvom je mjestu *odnos prema Bosni i Hercegovini* s opsesivnom namjerom da se ona podijeli. Na to ukazuje i ono što je uoči Kongresa svoje stranke **Tuđman** rekao u intervjuu svom partijskom glasilu: “Ako smo htjeli sačuvati cjelovitu Bosnu da bi u njoj živjeli podjednako svi Hrvati, onda smo mogli sačuvati i cjelovitu Jugoslaviju, pa da u njoj žive svi Hrvati...” S tim u vezi je i drugi veliki **Tuđmanov** grijeh: bliskost i patronat nad sadašnjim vodstvom Herceg-Bosne, zbog kojih je, piše u Otvorenom pismu, Hrvatska izložena “optužbama” i sramoti pred cijelim civiliziranim svijetom”. Zatim **Tuđmanova** koncepcija da se problem otrgnutih područja Hrvatske rješava taktikom povremenih mirovnih ponuda kombiniranih sa stalnim zveckanjem oružjem i sporadičnim ratnim zalijetanjima. Potpisnici pisma smatraju da **Tuđman** teško griješi kad uporno pokušava da probleme Bosne i Srba u Hrvatskoj, unatoč svemu viđenom, rješava u pregovorima sa **Slobodanom Miloševićem**.

Slijede **Tuđmanovi** grijesi prema demokraciji: njegov autoritarni stil upravljanja i netrpeljivost prema drukčijem mišljenju, čime je unazađena hrvatska demokracija, osakećene kompetencije Sabora i Vlade. ograničena sloboda medija, degradirana institucija opozicije i višestranačkog sistema.Invazija ustaških simbola, pjesama, preimenovanja, prekrajanja povijesti, šovinistički istupi i postupci mijenjaju stavom zacrtani demokratski indentitet zemlje i potpiruju “mnogostrane pogubne sumnje o eventualnom budućem fašističkom razvoju hrvatske države”.

Pod pokroviteljstvom stranke, kojoj je **Tuđman** na čelu, provodi se jednostranačka politizacija vojske, policije i gospodarstva, tolerira se bezočno bogaćenje privilegirane oligarhije, privreda se guši podržavljenjem i faktičkom eksproprijacijom od strane vladajuće stranke. Iako možda tako ne djeluje, najteža optužba dolazi na kraju: “Trijumfalizam i optimizam bez pokrića, kojima odišu vaši govori - obraćaju se “šestorica” **Tuđmanu** - izazivaju sve više sumnji da ili više ne vidite stvarno stanje oko sebe ili zavaravate i sebe i javnost”. Sve u svemu, “očekivanja i nade, što ih je Hrvatska osnovano gajila još prije godinu dana, izgubljene su ili odgođene do neizvjesnosti: Hrvatska je *na rubu* nacionalne tragedije i katastrofe”, kažu otvoreni pisci Otvorenog pisma.

I NOVAK PROTIV STRUJE!

Ono što je u Münchenu na međunarodnoj glazbenoj priredbi “Europa musicale” izgovorio **Slobodan Prosperov Novak** nije tako sistematično, nije obudkcijski hladno, više je intimna ispovijest o vlastitom razočarenju i rezignaciji čovjeka koji ne želi “živjeti u zlu”. Za onu vlast kojoj je dugo gledao kroz prste, **Prosperov** sada priznaje da je nedemokratska i da ugrožava osnovne slobode pojedinca i građanina, prije svega ugrožava pokušaj da se “bude bolji”: svojom “ohološću, neiskustvom, svojom osobinom da se skriva iza fraza o demokraciji, iza populizma, a da pritom bez ostatka zadrži ponašanje i svu osionost komunizma”. Govori o njenim bubnjevima plemenskog trijumfalizma koji je sretan i zadovoljan svojim, navodno, dobivenim bitkama. Kaže: ako u vezi s Hrvatskom treba biti na nekoj strani, onda je on na strani mrtvih. Govori o osjećaju uzaludnosti i zaključuje: “Dolazim iz zemlje u kojoj je sve časnije plivati protiv struje”.

Ali to boli. Brzo se to pokazalo. U oba slučaja medijska je hajka bila hitra i služila se svim mogućim vrstama argumenata - od onog da šest pismopisaca, tražeći povlačenje **Tuđmana**, zapravo zagovaraju kaos ili da, što je umotvorina samog Predsjednika, zagovaraju neku novu Jugoslaviju, do toga da je **Prosperov Novak** bio doministar te da stoga, valjda, nema pravo kritizirati vlast u kojoj je i sam svojedobno participirao. Služeći se forsiranim proizvođenjem javne buke, što je pouzdan znak nedostatka argumenata, to je medijsko graktanje ipak višeslojno. Burno reagiranje na svaku kritičku riječ, slično alergijskoj reakciji, pokazuje namjeru da se predsjednika **Tuđmana** instalira u nedodirljivu i neupitnu kategoriju. Javna pisma i peticije u svim su demokratskim zemljama legitiman način izražavanja politčkih i drugih stavova. Njima se u demokratskim zemljama čelnici ne mogu srušiti -to se obično radi na izborima - ali oni mogu biti i jesu način pritiska. U slučaju Hrvatske imaju povrh toga još jedno terapeutsko djelovanje: afirmirajući skepsu i osobni stav svojevrsna su edukacija za demokraciju. Njihova je poruka: smije se misliti svojom glavom, mora se govoriti bez obzira na moguće posljedice, ne smije se pristati na ucjenu “domoljubnom šutnjom”, kad se pogase svi riječi i sav otpor - slijedi ne samo medijski mrak.

TKO JE IZDAO HRVATSKU

Ali aktulano “puštanje pasa s lanca”, tako omiljeno u bivšem sistemu, čini se da je sada isforsirano i svojevrsnim osjećajem ne samo političke panike. Naime, umnažanje neprijatelja na “intelektualnoj fronti”, koji se za “uvijek budne” pretvaraju u mete, vremenski koincidira s objavljivanjem Unproforova izvještaja o toku i posljedicama nedavne gospićke ofenzive Hrvatske vojske.

S malo zdrave pameti nije teško razumjeti tko je zapravo izdao Hrvatsku - oni koji upozoravaju da je Hrvatska na rubu nacionalne katastrofe i traže da se to promjeni ili oni koji su je dotle doveli. Čak i vlasti preskloni **Danas** tim povodom piše: *“Hrvatskoj više škodi jedno kršenje ratnog ili humanitarnog prava i njegovo prezentiranje u inozemnoj javnosti nego tisuće govora nalik na Novakov. Jedan pronađeni logor sa zarobljenicima kojima se vide kosti, i jedna otkopana grobnica, kakve su obično posljedica radikalnog obračunavanja s neprijateljima, što je protivno međunarodnim konvencijama ratnog i humanitarnog prava koje je i Hrvatska potpisala, više blate domovinu u inozemstvu i više 'rade predsjedniku o glavi' od gomile ovakvih istupa pojedinaca ili grupa koje zbog svojih ili tuđih interesa nastoje promijeniti političku sliku Hrvatske.”*

No, vjerojatno je neviđena medijska graja i podignuta zato jer je u bilo kakvom odmjeravanju lako shvatiti što je pravo političko štetočinstvo. Trebalo je medijski prostor ispuniti i zaglušiti paljbom protiv “izdajničkih intelektualaca” da ne ostane ni kutka novine ni mrvice svijesti u koju bi se mogle smjestiti informacije o onome što se događa u Hercegovini ili ono što se dogodilo kraj Gospića. Zaokupljena analiziranjem “prizivanja kaosa” i “nacionalne izdaje” većina medija nije našla prostora ni interesa da objavi izvještaj Unprofora. Galami se o **Ivi Bancu**, u svijetu poznatom povjesničaru, uglednom profesoru s prestižnog američkog sveučilišta Yale da se ne bi govorilo o ministru obrane, **Gojku Šušku**, i njegovima koji su, naravno ne bez podrške Poglavara, Hrvatsku do grla uvalili u političko blato. Ali osim tog forsiranog prokazivanja jednog da bi se šutjelo o drugom, postoji između citiranih političkih činjenica još jedna, do sada neprovaljena veza. Hrvatski su intelektualci bili u početku vrlo skloni **Tuđmanovoj** vlasti, kako je napredovalo trežnjenje tako se ukazivanjem na zaista tragične okolnosti kupovala njihova šutnja. Rezultati **Tuđmanove** politike u Bosni, nacionalna katastrofa koja se tamošnjim Hrvatima dogodila i huk nadolazeće katastrofe u Hrvatskoj bila je kap koja je u mnogima prelila čašu. Logori u *Bobanovini*, zločini koji su se kao crni repovi vukli za petama tamošnjoj vlasti, mnogima su otvorili oči, prelomili ih.

DVIJE HRVATSKE

Sociologinja **Vesna Pusić**, pišući nedavno o tome da u Hrvatskoj ne postoji prvi uvjet neophodan za egzistenciju moderne države - ne postoji ni minimalna zajednička vizija o njenoj prirodi i karakteru vladavine, govori o tome da danas egzistiraju dvije Hrvatske, a između njih konsenzus nije moguć. “Jedna je Hrvatska - piše **Vesna Pusić** - ona koja se pobunila protiv jednostranačke dominacije, koju su revoltirali prištinski masakri, koja je optirala za građansku demokraciju, koja se željela udaljiti od primitivizma i političkog voluntarizma, koja se hrabro brani od napadača ali nije osvajačka, koja je po svojoj tradiciji post-herojska i zakonoljubiva, koja je policentrična, raznolika i spremna i sposobna za ekonomske uspjehe. Ta je Hrvatska platila svojim gradovima, životima, blagostanjem, svojim uspomenama i identitetom. Kao vrhunac ironije u svojim stradanjima ona je otkrila da postoji i druga Hrvatska. Ta druga Hrvatska se upleta u rat u Bosni i Hercegovini, njeno je ime ukaljano saveznicima koji drže koncentracione logore, ona je od hrvatske policentričnosti napravila razjedinjenost i sukobe. Zbog nje danas hrvatski građani, napaćeni, izbombardirani, prognani i osiromašeni stoje zapanjeni pred svojom slikom u očima svijeta. Na toj su slici oni, čije su kuće srušene i od kojih mnogi nisu izvukli ni živu glavu, obilježeni kao zavojevači i krivci”, piše **Vesna Pusić**, zaključujući kako je prva Hrvatska brojnija, ali je druga sada u svijetu poznatija.

Sve veći broj istinskih hrvatskih intelektualaca ne želi identifikaciju s onim što je sramota i tragedija Hrvatske. I sve je više onih koji shvaćaju da to moraju reći, jer se šutnja može tumačiti i kao znak pristajanja. Riječ je možda o svojevrsnom intelektualnom pokretu otpora.

Jelena LOVRIĆ

Vjerojatno je neviđena medijska graja podignuta zato jer je u bilo kakvom odmjeravanju lako shvatiti što je pravo političko štetočinstvo. Trebalo je medijski prostor ispuniti i zaglušiti paljbom protiv “izdajničkih intelektualaca” da ne ostane ni kutka novine ni mrvice svijesti u koju bi se mogle smjestiti informacije o onome što se događa u Hercegovini ili ono što se dogodilo kraj Gospića

razgovor s povodom: dr ozren žunec

Pismo je ispunilo svoj cilj

HRVOJE GRILL

Nismo ni očekivali da će predsjednik sutra ujutro podnijeti ostavku, već smo išli na jačanje uloge vlade i drugih organa vlasti

Dr Ozren Žunec pripadnik je srednje generacije hrvatskih intelektualaca. Sociolog i filozof po obrazovanju, široj javnosti poznat je i kao kolumnist "Starta" početkom devedesetih. Do sad se držao po strani od matice političkih događaja, da bi u nju ušao uz veliki *boom*, kao jedan od potpisnika "Otvorenog pisma" predsjedniku Republike dr Franji Tuđmanu, u kojemu se od predsjednika traži da časno, konstruktivno i na vrijeme - demisionira. Ozren Žunec bio je dobrovoljac u domovinskom ratu, pročelnik katedre za sociologiju, a trenutno je i član redakcije Erasmusa.

Nakon objavljivanja pisma u javnosti su otpočele špekulacije oko činjenice da se pismo pojavilo baš u ovom trenutku. Je li pismo temprirano s određenim ciljem?

- Ima raznih nagađanja o tome je li trenutak slučajan ili nije. Koliko mogu vidjeti, razvija se priča o tome da postoji *sprega sila*, koje odmjeravaju trenutak u kojemu će tko nastupiti...itd. Takve pretpostavke posve su u duhu "teorija i prakse zavjere" koje nas preplavljuju u zadnje vrijeme. Međutim, trenutak nije slučajan u tom smislu što uvijek postoji logika koja dovodi stvari do nekog vrhunca. U ovom slučaju ta logika proizilazi, prvo, iz opće političke situacije, i drugo, iz samog časopisa. Kao što ste vidjeli, potpisnici pisma su ljudi koji su u uredništvu "Erazmusa". Što se tiče vanjsko-političkog aspekta, jasno se vidi da su hrvatske dionice pale na neopisivo nisku razinu u odnosu na period recimo "sarajevskog primirja", kada je Hrvatska bila žrtva agresije i kao takva razumijevana u svijetu. Sada je postala balkanska država koja je u ratu, koja ima i svoje agresivne komponente u politici, koja je počinila a nije istražila niz zločina, koja isto tako drži sabirne logore, zatvara ljude koji su isto tako mršavi kao i oni sa Manjače, koja isto tako ima teritorijalne pretenzije, koja isto tako ima svoju *marionetsku državu* u susjednoj državi...itd. Tako da postoje, rekao bih, opće okolnosti koje uvjetuju baš *ovaj* trenutak. Evidentno je da politički kapital Hrvatske erodira iz dana u dan, u svijetu kao i među hrvatskim elektoratom (izbornim tijelom, op. a.). koliko mogu procijeniti. Nadalje, postoji unutarnja logika časopisa, koji je sad već u trećem broju donio niz tekstova koji su govorili o tome da takvi problemi postoje, i u tom smislu ono što smo napisali u pismu predstavlja zaključak sva tri broja, njihov *bottom line*. Veći dio točaka točaka iz pisma je elaboriran u tekstovima koji su se pojavljivali u časopisu, pa je to bio sasvim logičan čin.

Na jednom mjestu u pismu ukazujete na, po vašem mišljenju neutemeljeni, trijumfalizam vlasti. Na osnovu toga se izvodi pitanje je li vlast svjesna te neutemeljenosti, ili nije. Što vi o tome mislite?

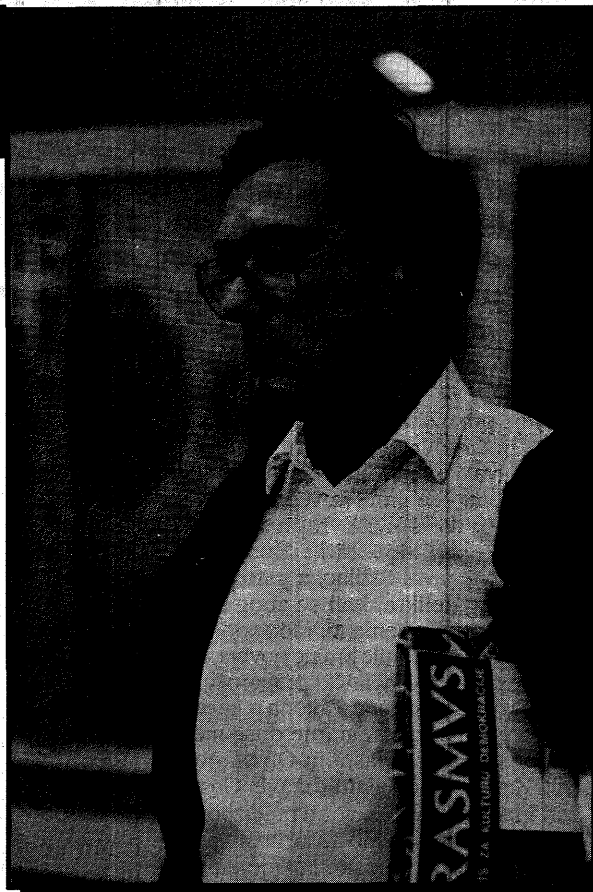
- Čini mi se da trijumfalizam vladajuće stranke i gospodina predsjednika Republike počiva na savsim određenoj koncepciji politike. Ako se čovjek unese u tu koncepciju "iznutra", onda je trijumfalizam čak i opravdan. Naime, ako je cilj cjelokupne hrvatske politike bio stvaranje države po svaku cijenu, onda je trijumfalizam na mjestu - ako se samo htio ostvariti *tisućugodišnji san*. Hrvatska država postoji, postoji hrvatsko redarstvo, postoji hrvatska vojska, željeznice, televizija. Međutim meni se čini da se politički i socijalni život na sastoji samo od tih komponenti. Postoji konačno i gospodarska situacija, postoji razvoj društva, društvenih institucija, i na toj su razini stvari posve manjkave. Tu nema mjesta trijumfalizmu. Kada se upućuje kritika trijumfalizmu, ona zapravo pogađa političku koncepciju unutar koje je takav trijumfalizam uopće moguć. Ako ta kritika polazi od pretpostavke da je pretvorba u toku, koja ne polučuje nikakove rezultate u gospodarskom smislu, da je Hrvatska došla na relativno zao glas u svijetu, da je Hrvatska dijelom isključena iz međunarodnih znanstvenih programa - onda je taj trijumfalizam, dakako, posve neopravdan.

Način na koji je pismo napisano nedvosmisleno ukazuje na dramatičnost trenutka. Možete li, ukratko, navesti ključne probleme Hrvatske danas ?

- Dva čvorišna problema po mom mišljenju zaista nadilaze sve ostale: situacija u Bosni i udio RH u bosanskim događanjima, te odnos spram Srba u "Krajini". Čini mi se da bi tu trebalo centrirati osnovna politička rješenja. I na jednom i na drugom planu se vidi zakazivanje hrvatske politike.

U čemu je zakazala hrvatska politika spram pitanja "Krajine"?

- Meni se čini da je zakazivanje hrvatske politike spram Srba u "Krajini" na liniji onih početnih, uvjetno rečeno, netaktičnosti. Odnosno ne toliko netaktičnosti, koliko nerazumijevanja srpske pozicije u Hrvatskoj. Smiješno je reći, ali oduvijek mi se činilo da je cijeli rat počeo radi šahovnice i zastave, da je to izazvalo veliko uzrujavanje ljudi dolje, za što ja osobno ne mogu imati razumijevanja kao građanin Hrvatske, jer ako je nešto procedurom usvojeno onda je to to. Prema tome postavljanje tih simbola je politički sasvim u redu, mogu se mijenjati zastave kako god se hoće. Ali to se moglo napraviti na drugi način, taktičnije. Meni se čini da se cijela situacija oko odnosa spram Srba u Hrvatskoj momentalno razvija na toj liniji. Hrvatska je vrlo tvrda što se tiče tih Srba, u tom smislu što osim u pregovorima koje neki političari vode sa krajinskim Srbima, nema zapravo nikakvih "olabavljenja" situacije u Hrvatskoj. Hrvatska je priznata kao suverena država, i ona je u takvoj situaciji trebala pokazati puno više razumijevanja prema poziciji svojih građana u "Krajini", jer samim tim što je to hrvatski teritorij, to su ujedno i hrvatski građani. Oni su trenutno van svih hrvatskih zakona, oni su su istina pobunjeni, ali neki kontakt sa njima bi morao postojati. Dok god postoji isključivo vojnički kontakt, ide se na ruke tvrdnji da je to druga država. Stoga mi se čini da bi trebalo stupiti u sveobuhvatne pregovore i nastupiti prema Srbima u "Krajini" na način koji bi im dokazao da je hrvatska država ozbiljan partner za razgovor, i to na liniji politike koja je jedina moguća, s obzirom na to da su to hrvatski teritoriji i da to ne može biti nikakva samostalna srpska država, ili država ujedinjena sa Srbijom. Tu ne vidim zapravo nikakvih pomaka. Stalno se događaju ove "ratne opcije na malo" koje s vojnog stajališta, barem koliko ja mogu prosuditi, predstavljaju omanje taktičke operacije bez ikakovog naročitog smisla. Koliko sam ja izvješten, u "Krajini" je poslije npr. gospićke operacije nastala opća panika. E sada, ako ljudi panično bježe - kada se situacija smiri onda oni više neće biti u panici ali će biti skroz neraspoloženi spram onoga tko je tu paniku izazvao. Tu povjerenje nestaje. Ako se već hrvatski novac uvodi u Hercegovinu, onda bi se trebao probati uvesti i u "Krajinu". Meni je to puno logičnije, nego da se uvodi u Hrecegovinu koja je makar formalno druga država. Dakle na tom tragu bi hrvatska vlast morala povući poteze koji bi govorili o zrelosti države, koja bi prema tim ljudima trebala postupiti kao prema grupama građana. Ovako, kada puca po njima, ona zapravo prema "Krajini" nastupa kao prema drugoj državi.

Vjerujete li da je reintegracija "Krajine" moguća mirnim putem?

- Ne znam može li se to sada izvesti diplomatskim putem, ali ako će doći do sporazuma, onda će to biti jedino na taj način. Vojna opcija očito ne ide, i za to postoji više razloga. Prvo, bojim se da je hrvatska vojska preslaba za izvođenje sveobuhvatnog napada na "Krajinu". Osim toga, mislim da bi sveopći napad na UNPA zone izazvao opću konsternaciju, vjerovatno i daljnju eroziju svakog kredibiliteta hrvatske politike. A i u tom bi slučaju trebalo naći neko političko rješenje. Ako pod pravim putem netko podrazumijeva međunarodno diplomatsko posredovanje, onda to nije rješenje. Pravi put bi bio direktan put, i to tako da ti Srbi shvate da je njihov interes živjeti u Hrvatskoj. Mislim to jest njihov krajnji interes, naravno ako Hrvatska pokaže spremnost da ih kao takove i primi. Međutim, mislim da direktna veza sa Srbima u "Krajini" izostaje, izuzev povremenih pregovora.

Druga primjedba odnosi se na politiku prema BiH. Obzirom na činjenicu da se međunarodna zajednica odlučila na podjelu BiH, može li se to zamjeriti predsjedniku Tuđmanu?

- Mislim da je predsjednikova opcija podjele Bosne znatno starija od priznavanja međunarodne zajednice i UN da je to jedini način da se stvari okončaju. U tom se smislu nalazimo pred svršenim činom, vjerojatno doista ništa drugo i ne preostaje. Međutim, čini mi se da je predsjednik svojom politikom aktivno radio na tome da do sadašnje situacije dođe. Mislim da će hrvatski interes u Bosni i Hercegovini time biti temeljito zakinut.

Kako procjenjujete mogući razvoj događaja?

- Situacija se stalno mijenja, pa su prognoze koje ne žele biti "proračanstvo koje samo sebe ispunjava" deplasirane. Nemam kristalnu kuglu da bih vam mogao reći što će se događati. Mogu vam reći čemu se mogu nadati. Čini mi se da su se tenzije počele smanjivati, temepratura ratnih sukoba je snižena. Od totalnog rata, sišli smo na niži intenzitet ratovanja. Politička rješenja su izgleda na pomolu, iako se postavljaju i neka nova pitanja. Kako god bilo, ništa neće ići na brzinu.

Je li rat "odradio svoje"?

- Čini mi se da je rat iscrpio sve republike koje su nastale raspadom bivše Jugoslavije. Vjerujem da su vojni efektivi, kao i moral, opali u tako dugom ratu, koji je u stvari rat živaca, jer nemate nekih velikih bitaka, niti velikih promjena. Tako da većih ratnih ciljeva praktično i nema, osim možda za srpsku stranu. Čini mi se, dakle, da su države tako iscrpljene da im rat ostaje tek kao zadnje rješenje, ali to bi bio samo obračun očajnika koji više nemaju što izgubiti.

Reakcije javnosti na vaše pismo?

- U pismu smo predložili neke korake koji bi vodili ka saniranju političke situacije u Republici, u nekoliko etapa. Pismo je, po mom sudu, veoma učtivo iako ga neki nastoje prikazati kao užasni i vandalski napadaj na samog predsjednika Republike, iako se u njemu veoma korektno i argumentirano izlažu točke u kojima bi trebalo korjenito izmijeniti hrvatsku politiku. Obzirom na ovlasti koje Predsjednik ima, velika je i njegova odgovornost. Stoga je on najjasniji mogući adresat ovoga pisma. Mi smo tražili povlačenje koje bi obuhvaćalo i formiranje jake vlade koja bi se mogla nositi sa situacijom, na raznim sektorima. Ne znam zašto nas nije primio, iako je možda bilo vrlo logično za očekivati. Čini mi se da bi bilo korisno na takvom jednom razgovoru čuti od potpisnika zašto su jedno takvo pismo napisali, da iznesu probleme koje su vidjeli i za koje znaju. Mislim da bi to bilo instruktivno za svakog predsjednika republike. Konačno, bio bi to i red da predsjednik primi ljude koji imaju neku težinu, koji su neovisni intelektualci, a ne neka oporbena stranka.

A reakcije javnosti?

- Mene su te reakcije donekle iznenadile, jer ima i pozitivnih komentara! Vjerujem da je pismo postiglo svoj cilj, jer su teme koje smo "načeli" date u javnost, one se pretresaju, o njima se raspravlja. Mada, nažalost, s druge strane se više raspravlja o tome da li ljudi koji djeluju vaninstitucionalno mogu uputiti predsjedniku zahtjev za povlačenjem. To me malo razočaralo.

Pišući ovo pismo, jeste li "i u primozgu" mislili da vas predsjednik može i ozbiljno shvatiti, i povući se?

- Iluzorno je bilo očekivati da će se predsjednik republike povući samo zato što mu je to predložilo šestoro ljudi. Nije stvar u tome da se predsjednik povuče iz politike sutra ujutro, kao da ga je kap udarila, nego da se ojačaju ovlasti vlade i ostalih organa vlasti. Dakle, realno nije ideja bila da se predsjednik povuče ovog časa, nego da se, zahvaljujući polupredsjedničkom sustavu i silnim ovlastima koje posjeduje predsjednik, to iskoristi i učini nešto da se situacija popravi. Možda je najjači cilj pisma bio jačanje vlade.

Razgovarao: Zehrudin ISAKOVIĆ

demokracija po šeksu

Začepi gubicu, nije vrijedna zanata!

Što će se dogoditi novinaru koji napiše da je Sabor samo ukras demokracije i da zajedno s Vladom služi kao pokriće za neograničenu vlast predsjedniku Republike? Je li to uvreda ili istina? Mogli bismo u nedogled nabrajati primjere koji bi mogli biti predmetom Obznane, a da ne govorimo što bi se dogodilo da neki novinar napiše kako visoki dužnosnici lažu i kradu?

Kada je prošle godine u Hrvatskoj boravila delegacija predstavnika Međunarodnog udruženja novinara, Udruženja izdavača novina, Europskog parlamenta i drugih institucija koje je zanimalo stanje u sferi informiranja, njihov izvještaj je završio s jasnom porukom: Naročito ne preporučamo prijem Hrvatske u Evropsko vijeće! Nakon toga nas je u svibnju pohodila misija stručnjaka Europskog vijeća, kojoj je opet bio zadatak da istraži stanje medija u Hrvatskoj. Bila je nježnija od svojih prethodnika, ali debeli izvještaj što je podnesen Vladi Hrvatske i Ministarskom komitetu Europskog vijeća ukazivao je da na području slobode medija u Hrvatskoj mnogo toga ne štima. Tako je primijećeno da Zakon o javnom informiranju (što ga je Sabor usvojio početkom prošle godine) sadrži dugačak popis "naredbi i zabrana", čija točna pravna razgraničenja nisu uvijek jasna, te da su mogućnosti ograničavanja slobode javnih glasila široke zbog nepreciznih formulacija. Primjerice, sadašnji Zakon ne pruža dovoljnu zaštitu za komentar (koji mora biti dopušten, ako se i ne može dokazati da je istinit). Europski promatrači pitaju se zašto do sada nije osnovano Vijeće za zaštitu slobode tiska, koje Zakon predviđa svojim.članom br.23? Ovo vijeće čini sedam članova Jednoga imenuju Hrvatsko novinarsko društvo, Sindikat novinara Hrvatske, Društvo hrvatskih književnika, Matica hrvatska, Odvjetnička komora Hrvatske i Hrvatska gospodarska komora, a predsjednika imenuje Sabor. Dosad su svi izvršili svoju obavezu, ali Sabor nikako da stavi ovu točku na dnevni red. Vijeće je zamišljeno, premda Sabor daje predsjednika, kao nestranačka, nedržavna institucija čiji je zadatak razmatrati prigovore građana i pravnih osoba na priloge u tisku i drugim sredstvima javnog informiranja; prigovore novinara i nakladnika na postupke javne vlasti kojima se ograničava sloboda javnog informiranja; prigovore novinara na postupke tijela javne vlasti kao izvor informiranja; prigovore novinara, urednika i sindikata na postupke vlasnika tiska ili drugog sredstva javnog informiranja glede slobode izražavanja misli, prati stanje u novinsko-izdavačkoj, radio-difuznoj i filmsko-informativnoj djelatnosti te predlaže mjere zaštite i unapređivanja slobode javnog informiranja. Europski tim je primijetio da se Zakon direktno krši u nekoliko slučajeva kada nije poštovana odredba da se osobama s imunitetom zabranjuje da budu glavni urednici.

HRTV - DRŽAVNA ILI JAVNA?

Osvrćući se na Zakon o Hrvatskoj radio-televiziji, tim primjećuje da, premda se tim aktom HRTV ustrojava kao javna organizacija, ona nije daleko odmakla od državne, Vladine TV. Upozorava se pritom na niz nelogičnosti, pa tako i na onu da od 35 članova Vijeća HRTV, jedan dio imenuje parlament proporcionalno stranačkoj pripadnosti, deset ih se bira iz samih organizacija elektronskih medija, a posljednjih deset iz raznih udruženja. Pitaju se kako to da ovo vijeće čak i ne predlaže, a kamoli imenuje najodgovornije za kreiranje programa, osobito direktore i čelnike radio i TV programskih odjela? Ili, kako to da sami zaposleni na HRTV istodobno nadgledaju svoj rad? Tim ukazuje na činjenicu da direktora imenuje i razrješuje dužnosti Sabor, da tri čelnika imenuje i razrješuje Vlada (na prijedlog direktora) te da Radio-televizijsko vijeće i Upravni odbor redovito podnose izvještaj parlamentu, iz čega je vidljiva opasnost da će programska shema biti prilagođena vladajućoj stranci ili koaliciji. A u interesu jačanja demokracije i osiguranja istinskog pluralizma u izražavanju i mišljenju, za javne službe poput elektronskih medija bitno je da oni budu istinski nezavisni, osobito od vlade, parlamenta i političkih stranaka. Tim smatra da neusklađenost zakona koji regulira medije s jedne strane i zakona o telekomunikacijama s druge strane, nije osobito zadovoljavajuća ni s pravnog ni s praktičnog stajališta, pa se stječe dojam da će sadašnje stanje izazvati posljedice koje će biti teško izmijeniti kada se donese novi zakon. Zato se smatra da ne bi bilo mudro, zapravo bilo bi vrlo opasno, nastaviti rad na izradi Zakona o telekomunikacijama dok se ne ustanovi politika razvoja komercijalnih elektronskih medija.

Ima u tom izvještaju još upozorenja da treba poduzeti posebne mjere opreza kako bi se izbjegla opasnost od koncentracije ekonomske i političke moći u sektoru tiska, da je nedopustiv monopol na distribuciju ("Tisak" je jedino poduzeće koje pokriva područje cijele države što je u demokratskom svijetu zabranjeno, jer u suprotnom bi se, opet kao u Hrvatskoj, radilo o monopolističkom položaju).

ŠEKSOVA OBZNANA

Rekosmo, sa svim ovim upoznata je hrvatska Vlada, koja je znala da je ovaj izvještaj jedan od razloga zašto Hrvatska nije primljena u punopravno članstvo Vijeća Evrope, ali dugo se nije izjašnjavala o sadržaju primjedbi. A onda najednom, kao grom iz vedra neba, po principu: tko šljivi Evropu iako tako strasno želimo biti Evropljani, nekadašnji javni tužilac, a potom žrtva verbalnog delikta, koji se zbog svojih stavova neko vrijeme morao skriti u Srbiju dok su ga branile brojne novine, iako to onda nije bilo političi preporučljivo, predložio je promjene Zakona o javnom informiranju koje se mirne duše mogu usporediti sa zloglasnom Obznanom, oliti Zakonom o zaštiti države. Gospodin Vladimir Šeks, kojeg u predizbornoj kampanji nije smetalo da se lažno predstavlja i kao doktor, smislio je da nije pošteno da samo on odleži nekoliko mjeseci u zatvoru zbog verbalnog delikta i kao provjereni stručnjak za to područje, predlaže da se postojeći zakon nadopuni člankom: "Nakladnik odgovara za štetu ako informacijom objavljenom u sredstvu javnog informiranja povrijedi dostojanstvo i ugled ili koje drugo zakonom utvrđeno pravo Republike Hrvatske, organa vlasti ili drugih pravnih osoba." Suština svih ostalih promjena svodi se na to da suđenje mora biti provedeno po hitnom postupku, u roku od osam dana, a osim što će državi morati platiti za psihičke patnje, nakladnik može završiti i u ćuzi. Šeks je u svom stilu objasnio da se ne radi ni o čemu strašnom, već samo o namjeri da se ubrzaju postupci na sudu, a na upit tko će to prosuđivati da je država uvrijeđena i ponižena, lakonski odgovara: javni pravobranitelj, a konačnu riječ ima sud. Kratko i jasno. No, je li to baš tako? Jer što će se dogoditi novinaru koji, recimo, napiše da je Sabor samo ukras hrvatske demokracije i da i on zajedno s Vladom služi tek kao pokriće za neograničenu vlast Predsjedniku Republike? Je li to uvreda ili istina? Kako će se protumačiti eventualna rečenica: Predsjednik Tuđman vodio je krivu politiku i time ugrozio interese hrvatskog naroda i države? Ili: vojna akcija u Lici bila je čisti promašaj? Možda ovako: Rezolucija 871 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda nije nikakva pobjeda hrvatske diplomacije, već je ta čitava halabuka oko (ne)produženja mandata UNPROFOR-a iskorištena za unutrašnjopolitičke potrebe i svjesno obmanjivanje javnosti, jer taj dokument u suštini ne donosi ništa novo. U njemu nema ni rokova, ni nosilaca posla, niti je promijenjen mandat UNPROFOR.a, osim što su sada zaraćene snage UN i NATO dobile slobodne ruke da interveniraju u Hrvatskoj. Kako će javni pravobranitelj ocijeniti tvrdnju da je stabilizacijski program Vlade samo kupovina vremena i pokušaj stvaranja dojma kako se, eto, nešto čini, a zapravo se u suštini radi o legalnoj pljački vlastitog stanovništva. Mogli bismo tako u nedogled nabrajati primjere koji bi lako mogli biti predmetom Obznane, a da ne govorimo o tome što bi se dogodilo da neki novinar, ne daj Bože, napiše kako neki visoki dužnosnici hrvatske vlasti lažu i kradu?

LIBERALI MISLE DRUKČIJE

Ili, što bi se dogodilo kada bi netko napisao da je prvi potpredsjednik Zastupničkog doma Sabora incidentna, netolerantna i nedemokratična osoba, i da je odbijanje stavljanja na dnevni red Prijedloga zakona o radijskim i televizijskim postajama, što ga je sačinio HSLS, motivirano političkim, a ne proceduralnim pitanjima? Jer u krajnjoj liniji nije teško zbrojiti dva i dva, pa shvatiti o čemu se radi kada je jedan visoki dužnosnik HDZ-a javno izjavio da, dok njegova stranka ima većinu u Saboru, ovo narodno predstavništvo neće raspravljati ni o jednom zakonu koji predloži oporba. A što je sporno u tom prijedlogu zakona? Sve. Naime, ovaj se tekst pojavio kada i Nacrt zakona o telekomunikaciji i pošti što ga je izradilo Ministarstvo pomorstva, prometa i veza, a po kojemu su Hrvatske pošte i Hrvatski radio i televizija stavljeni u monopolistički položaj i gotovo da su jedini nositelji prava na hrvatski eter. Liberali pak misle drugačije. Država je, po njima, dužna propisati jednake uvjete za izdavanje koncesija za izgradnju ili korištenje radijskih i televizijskih postaja, bilo da se radilo o državnim ili privatnim radio i TV-postajama. Propiše li zakonodavac drugačije uvjete za radio i TV-postaje kojih je vlasnik država od onih kojih je vlasnik fizička ili pravna osoba, tada se o slobodnoj konkurenciji, o slobodnoj poduzetničkoj inicijativi i slobodnom tržištu ne može govoriti. Liberali stoga predlažu, a to je ono što HDZ ne može i neće prihvatiti, pa makar to od njih tražila i Europa, osiguranje jednakih uvjeta privređivanja i omogućavanje nadmetanja radi kvalitetnijeg programa. Tako bi i HTV plaćala koncesiju kao i sve ostale komercijalne radijske i televizijske postaje, ovisno o veličini, području slušanosti i gledanosti, te troškove koje će s tim u vezi imati sustav odašiljača i veza. E, tu je kvaka! Liberali se zalažu, shodno evropskim i demokratskim iskustvima (uostalom u svijetu proizvođači struje nisu istodobno i vlasnici distributivne mreže, niti je pravilo da samo jedna tvrtka bude vlasnik cijelog ptt-sustava) da se radne jedinice Odašiljači i veze izdvoje iz sustava HTV-a i pretvore u javno poduzeće, jer bi u protivnom izostala slobodna konkurencija između ostalih potencijalnih kandidata. A tko je lud odreći se takva monopola, pa makar to značilo kršenje svih europskih i demokratskih normi? Uostalom zašto do sada nije provedena privatizacija onih tisuću kioska po Hrvatskoj?

OPET GLAVAŠ

I tako, umjesto da se popravi sadašnji Zakon o javnom informiranju, da počne raditi Vijeće za zaštitu slobode javnog informiranja, koje bi onda sasvim sigurno bilo nadležno da kaže koju i o Šeksovoj viziji zaštite države, ide se debeli korak unatrag, ka rješenjima koja su već postojala na ovim našim prostorima i koja prijete da začepe gubec i ono malo novinarstva što je ostalo. Ali budući da ta promjena zakona još nije usvojena, a nadam se da se neće moći suditi retroaktivno, iako je u našoj demokraciji svašta moguće jer smo pokupili mnogo toga od "braće Srba" (eto, čujem da je Dalmatinska akcija sama digla u zrak svoje prostorije, da su Kninjani sami gađali Knin kao što smo mi svojedobno srušili Banske dvore, razorili Vukovar i Dubrovnik), tvrdim da takve zakone imaju samo totalitarni režimi, fašistički i staljinistički. Znam da će se opet naći neki "glavaš" koji će me proglasiti srbokomunističkom fukarom, ili neki "novinar" da me, kao predsjednicu Dalmatinske akcije, nazove sumnjivim domoljubom koji piše listiću što okuplja zagrebačke redikule, ali ja im ne mogu ništa. Ponajprije nisam od onih koji bi se sudovao zbog klevete, a uostalom njima i nije važno što je rečeno, nego tko je rekao; gospoda koju bih eventualno tužio, ali zbog štete učinjene hrvatskoj državi i narodu, zaštićena su kao tetrijebi ili neke druge rijetke kokoši. Ako im već ne budu sudili oni u čije ime to sve navodno rade, valjda će to ipak učiniti povijest i to skoro. Jer, kako nedavno u saborskom restoranu reče jedan zastupnik-šaljivdžija: "Komunisti su bili bedaci, pa su krali polako i nasitno, jer su mislili da će biti vječni. Ovi to rade brzo i u velikim količinama, jer znaju da im je vrijeme već prošlo"

Gojko MARINKOVIĆ

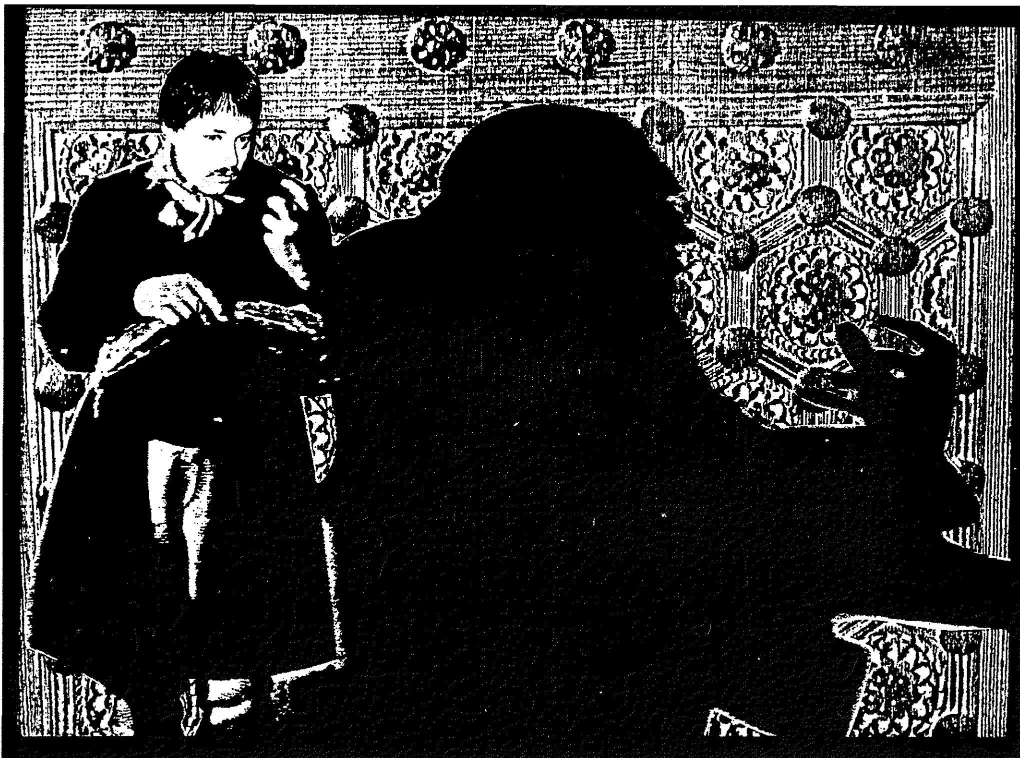
Šagoljanja

zamjena svjetla i tmine

ex-komunisti doživljavaju zanimljive duševne transformacije: neki otkrivaju u sebi demokršćane, drugi nacionaliste, treći šoviniste! Pojedini u sebi sjedinjuju sve tri dimenzije

premijera hrvatskog fausta u beču

gorak ukus uspjeha

Nema zapravo nikakva razloga govoriti o samoj izvedbi. Sve što spada u umjetnički dojam, uključujući i pitanje kvaliteta Šnajdera kao dramskog pisca, u drugom je planu. Da bi se to pitanje otvorilo Zagreb bi morao nešto učiniti. Zna se što!

Premijera *Hrvatskog Fausta* u bečkom Burgtheatru unaprijed je najavljena u ovdašnjim medijima kao povijesni događaj. Prvi puta u povijesti nacionalne pozornice Austrije izvodi se komad jednog hrvatskog autora. Autor je **Slobodan Šnajder**, danas u hrvatskoj javnosti jedva prisutno ime, a *Hrvatski Faust* je njegov dramski tekst, nastao još 1981. godine, u Zagrebu najpoznatiji po tomu što u hrvatskoj metropoli nikada, izuzmemo li gostovanja drugih, nije postavljen na scenu. Stoga je vjerojatno nužno ukratko reći o čemu je u komadu riječ. Osnova radnje je zbiljski povijesni događaj: godine 1942. Hrvatsko narodno kazalište uprizoruje **Goetheova** *Fausta*. Cilj je izvedbom ovog valjda najslavnijeg djela njemačke kulture dodvoriti se ondašnjim okupatorima ili osloboditeljima, kako se uzme. Glavni negativac koji stoji iza cijelog projekta je od ustaša postavljeni intendant **Dušan Žanko**, odnosno ustaški režim koji on u kazalištu predstavlja. Odmah nakon premijere **Vjekoslav Afrić**, tada miljenik zagrebačke publike, koji je glumio Fausta, odlazi u partizane. Ansambl se postepeno raspada. Jedni padaju kao žrtve ustaškog terora, drugi bježe u šumu, a intendant Žanko prisiljen je improvizirati da bi zakrpio raspadajuću predstavu, te ubacuje sve lošije glumce. Ukratko, priča prikazuje kako jedan teroristički sistem iznutra proždire teatarsku predstavu kojom je htio demonstrirati svoj kulturni prestiž.

Šnajder i njegov *Hrvatski Faust* u Beču su uživali izuzetan publicitet: intervju na nacionalnoj televiziji, iscrpna najava predstave u udarnom terminu na radiju, tekstovi o autoru u kulturnim rubrikama, najvažnijih novinari - sve je to osiguralo puno gledalište u subotu navečer, ali i ovacije koje je Šnajder pobrao nakon premijere.

TEŽAK KOMAD

Što se same predstave tiče, ona iznosi na vidjelo jedan Šnajderov problem koji je možda najbolje uočio spontani kritičar austrijske televizije. Dijelovi teksta teško da se uopće mogu igrati. Drugim riječima, Šnajderov je tekst izuzetno teško uprizoriti na sceni jednog klasičnog teatra. S tim se problemom očigledno dosta namučio **Hans Hollmann**, redatelj ove burgteatarske predstave. Njemu je uspjelo ugurati na pozornicu zavidnu količinu radnje s hrpom glumaca i statista, kompliciranom ali zanimljivom scenografijom koja uostalom pefektno funkcionira, ali teško je reći da smo dobili više od nizanja efektnih slika. U svakom slučaju, ono loše na predstavi uglavnom je od strane kritike pripisano redatelju, a nikako Šnajderu.

Ali nema zapravo nikakva razloga govoriti o samoj izvedbi. Sve što spada u umjetnički dojam, uključujući i pitanje kvaliteta Šnajdera kao dramskog pisca, u drugom je planu. Da bi se to pitanje otvorilo Zagreb bi morao nešto učiniti. Zna se što. Ovako, dok postoje okolnosti u kojima je zapravo nezamisliva zagrebačka inscenacija Hrvatskog Fausta, besmisleno je prepričavati kako izgleda ona bečka. Zagrebačku publiku, čini se, ionako najviše zanima je li Šnajder doživio u Beču fijasko. E pa nije. Naprotiv! Šnajder je uspio. Čak i više no što to zaslužuje hrvatska kultura koju je ovdje, htio on to ili ne, zastupao. Prikazao ju je boljom no što ona to jest. Kako u svojim javnim istupima, tako i samim komadom. S *Hrvatskim Faustom* hrvatska je kultura ostavila u Beču dojam zrele nacionalne kulture koja se zna suočiti sa najtežim izazovima svoje prošlosti. Mi znamo međutim da ona to ne zna. I to je pravi problem *Hrvatskog Fausta*. To naime da ovaj komad ponovo otvara sva mučna pitanja hrvatske novije povijesti: konkretno, dubok sukob hrvatskog fašizma i antifašizma. On nas ponovno dovodi pred Jasenovac, ali ne kao simbol srpske zločinačke antihrvatske propagande, nego kao neporeciv moment hrvatske krivnje i sramote. No daleko od toga da se komad bavi samo ustaštvom i tragičnom hrvatskom sudbinom. Za kritičara bečkog *Standarda Hrvatski Faust* još više, čak prije svega dovodi u pitanje smisao same institucije nacionalnog teatra i njegova dvojbenog kulturnog poslanja. Dakako, zbog zapletenosti ove institucije u mrežu političke moći i državnog interesa. Tu se u HNK iz '42 prepoznaje i sam Burgtheater i svi nacionalni reprezentativni teatri svijeta.

Pravi je problem* Hrvatskog Fausta *ponovno otvaranje svih mučnih pitanja hrvatske novije povijesti: konkretno, dubokog sukoba hrvatskog fašizma i antifašizma. On nas ponovno dovodi pred Jasenovac, ali ne kao simbol srpske zločinačke antihrvatske propagande, nego kao neporeciv moment hrvatske krivnje i sramote. Zagrebačku publiku ipak najviše zanima je li Šnajder doživio u Beču fijasko. E pa nije. Naprotiv! Šnajder je uspio

RUŠENJE STEREOTIPA

Ako su politčki razlozi - exjugoslavenska klaonica i medijski interes za nju - odlučivali o uvođenju Šnajderova komada u repertoar Burgtheatra (a ne recimo provjeren umjetnički kvalitet), Šnajderu je uspjelo da ga se daleko kompleksnije recipira, a time i da se hrvatska kultura prikaže u svojoj kompleksnosti. Bečka javnost išla mu je ususret. Ne samo zato što je odavno prestala kupovati priču o Hrvatima kao sirotim žrtvama srpskog agresora, nego i zato jer joj se više ne može prodati poznata bajka o Hrvatima kao vječitim fašistima.

Šnajder je u Beču bio uspješna hrvatska kulturna roba. Tu činjenicu su u svakom slučaju detektirali i naši režimski propagandisti.Doduše, onim istim instinktom kojim je **Dušan Žanko** svojedobno u **Vjeki Afriću** otkrio glumca korisnog za vlastitu stvar, te stoga vrijednog svakog angažmana. Hoće li ovo donijeti obrat u slučaju Šnajder, tek ćemo vidjeti. Šnajder se dakle nedvojbeno pokazao koristan u predstavljanju hrvatske kulture vani, dakle i potreban. No, teško da je samom Šnajderu potrebna jedna promičbena čerga, da ga vodi uokolo po svijetu kao hrvatskog antifašističkog medu.

Boris BUDEN

Zdravko Tomac je Leonard Zelig hrvatske politike! On, naime, poput junaka poznatog Allenova filma, po potrebi mijenja uvjerenja, ideologije, svjetonazore ili religije, ovisno o okolnostima, trenutnoj političkoj konjunkturi ili društvu u kojemu se nalazi. Pojava nije neobična: poput njega danas se ponaša i većina exkomunista, u SDP-u, HDZ-u, i drugdje gdje su se smjestili. Uz jednu razliku: Tomac to radi uvjerljivije, staloženije, efektnije.

LIJEPA MORALNA NAČELA

"Načelo: *istinu ljubiti prva je dužnost čovječja,* temelj je odgoja ljudi od pamtivjeka u različitim društvenim sustavima," piše ovaj profesor u tekstu *Europa je spremna na kapitulaciju,* objavljenom u *Oslobođenju* od 8-15. listopada, (preneseno iz *Nedjeljne Dalmacije*). "U svim civiliziranim društvenim sistemima odmalena se djeca uče da žive u skladu s navedenim i nizom drugih moralnih načela koja se na lijepi način izražava i slijedećom izrekom. fiJao vama koji velite zlu dobro a dobru zlo, koji zamjenjujete tminu svjetlom a svjetlo tminom, koji nudite gorko za slatko a slatko za gorko.« (Izaija, 5.20). (Izaija? Nešto kasnije, Kuharićev citat, i to su jedini citirani autori. Postaje li to Tomac demokršćanin, a SDP - stranka demokršćanskih promjena?).Tomac zapravo u ovom tekstu pokušava dokazati kako su Srbi kao narod u cjelini sustavno odgajani *isključivo* na mitovima, lažima i zabludama. U tu svrhu navodi kao dokaze ono što bi moglo tek dijelom podupirati tu tezu - ali je notorno (poput Garašanina ili Vuka Karadžića) - kao i cijeli niz romantičarskih mitova iz XIX stoljeća ("da su Srbi stariji od Slavena tj. da su flsrpstvu djeca: Hrvati, Slovenci, Česi, Poljaci, Rusi i Bugari«, da su Srbi bili najmoćniji narod na zemlji, narod iz kog se rodio sam Isuskrst, itd. itd., što stoji u nekim udžbenicima"). "Još u prošlom stoljeću odgajani su *Srbi* u Hrvatskoj i financijski pomagani da *fanatičkim* napadima na Hrvate svojataju *sve što je Hrvatu milo i sveto. Svi* srpski listovi od *Srbobrana* do *Novog Vremena* financirani su da provode velikosrpsku politiku", piše Tomac, i pita se hoće li Srbi danas odustati od svoje dosadašenje politike. Zaključuje da neće: "Kao rijetko kada u povijesti, laž se isplatila, jer su *Srbi* uspjeli mnoge uvjeriti da je zlo dobro, a dobro zlo, da je gorko slatko a slatko gorko, da je svjetlo tmina a tmina svjetlo. Ostvarivanje dijelova ciljeva, velikosrpske ideologije, legaliziranje onoga što su ratom i genocidom osvojili, neće smanjiti njihove apetite." Iz svih tih premisa izvlači i zaključak: "Uostalom, i zašto bi kada uspijevaju sa parolom: laž ljubiti, *prva* je i *jedina* dužnost Srbina." Dodaje: "Mi Hrvati znamo o čemu se radi".

MILIĆ DO ŠOŠIĆA

Tekst sveučilišnog profesora dr Zdravka Tomca zapanjuje (neki misle da tu nema ništa neobično) u nizu detalja. Prva čudna stvar je eksplicitni, sirovi šovinizam koji bi bio primjeren kakvom pravašu iz dinarskog predjela, nego "uglednom profesoru politologije", reformiranom komunisti i, bože moj, ljevičaru. Otkuda mu ideja kako je "laž ljubiti, prva i jedina dužnost Srbina"? Kad je stekao tu spoznaju, i od koga? Dopušta li Tomac da ga- nađemo li, recimo, jednog jedinog Srbina kojemu laž nije prva i jedina dužnost, što je dovoljno za obaranje njegove hipoteze - nazovemo lažovom? I da time pokažemo pravu prirodu njegovih lamentiranja o vrijednosti istine, lamentiranja koja nisu ništa vrijednija od njegovih mnogobrojnih rasprava o komunalnom sustavu.

Ako je, drugo, već uzeo za dokaz sumanute teze o "Srbima, narodu najstarijem", "nebeskom narodu", isl. - u koje i danas vjeruje dio mentalno poremećenih ljudi, možda Milić od Mačve i slični - ne vidi li i u svom susjedstvu ljude koji guraju iste, nebeske misli? Npr. dr Hrvoja Šošića, koji smatra kako su Hrvati najstariji europski narod - a tvrdi kako isto mišljenje ima i Predsjednik, ali ga ne smije naglas izreći. Ne zna li dr Tomac da je takve ideologije u tom periodu imao svaki evropski narod, uključujući i Hrvate? Nije li na isti način pisao i dr Ante Starčević, Otac domovine? Ne dodaje li Ante Starčević na "Srbi svi i svuda" svoju "Bog i Hrvati"? Na ovome se vidi da dr Tomac "zaobilazi istinu", odnosno da podvaljuje pars pro toto kako mu u kojem slučaju odgovara. Ali kada kaže da su svi srpski listovi od "*Srbobrana* do *Novog vremena*" financirani da provode velikosrpsku politiku, onda ne zaobilazi istinu nego jednostavno - laže. Na primjer, "Narodna misao" nije provodila velikosrpsku politiku. Dakle, tvrdnja je - lažna. Mnogo laži na tako malom prostoru, posebno ako čovjek sebe vidi kao sljedbenika istinoljupca Izaije i ako istini piše uvodne ditirambe. Strašno.

Ako je riječ o uvjerenjima, onda se radi o tragediji. Što je autor ovoga teksta? Demokršćanin? Hadezeovac? Možda, ali - kakvo je to uvjerenje? Socijalista? Socijaldemokrat? Slab sa znanjem, još slabiji s moralom...

"I tako se", keže Tomac, "vraćamo na temeljno pitanje - može li laž postati istina, a istina laž, može li zlo pobijediti dobro..?"

Ostavimo po strani patetiku i *himbenost* ovakvih iščudavanja. (Iz usta jednog političara, posebno takvog koji uvjerenja mijenja kao košulje, vapaji nad istinom ne mogu zvučati nikako nego - umjetno, operetno, i stoga izazivaju gađenje). Zaključak je slijedeći: toleriraju li se laži i poluistine - kao što su bile tolerirane godinama, posebno u medijima, i posebno u srpskim medijima (ispočetka) gdje su puštane ovakve nebuloze od tekstova kakav je njegov - prelazi li se preko njih šutke, onda je, stvarno, sve moguće. Pa i da zlo pobijedi.

Boris RAŠETA

POZIVI NA LOJALNOST

POSLUŠNICI KAO TAOCI

Pozivati Srbe u Hrvatskoj da se javno očituju protiv granatiranja hrvatskih gradova od strane Srba iz UNPA područja, bilo bi kao kada bi američke vlasti pozvale svoje građane talijanskog podrijetla da se javno ograde od djelovanja mafije u Americi

Kada je poslije akcije Hrvatske vojske u Divoselu, Ličkom Čitluku i Počitelju srpska strana odgovorila artiljerijskim napadima na gotovo sve hrvatske gradove uz liniju fronte i kada su počele padati prve civilne žrtve uz goleme materijalne štete - prvi se s tezom da se Srbi lojalni Republici Hrvatskoj u moraju očitovati o tome, na redovitoj press-konferenciji, oglasio brigadir **Drago Krpina**, načelnik Politčke uprave Hrvatske vojske. On je tada izjavio da očekuje od Srba u Hrvatskoj da osude takove napade i pozovu svoju braću da prestanu s njima.

Istu je tezu uskoro iznio i sam predsjednik države prilikom Karlovcu. Predsjednik **Tuđman** je izjavio da se karlovački Srbi odrede i utječu na Srbe u *Krajini*, s kojima su, kako veli, i u rodbinskim vezama, da prestanu pucati po gradu.

Da se cijela stvar potvrdi i na lokalnoj razini, požurio se župan Karlovačko-ogulinski **Josip Jakovčić**. A gospodin **Sančić**, predstojnik Ureda za obranu izjavio je u gradskom parlamentu da bi se svih 7000 karlovačkih Srba trebalo okupiti na Vunskom polju u centru grada i od tamo se, što riječima što oružjem, suprotstaviti agresiji na grad...

ETNIČKI NAROD I NACIONALNA DRŽAVA

Tretirajući državu kao nacionalnu a narod kao etnički, već se u samom startu uvodi pojam diskriminacije kao temeljni politički princip. Upravo zato i postoji cijeli spektar problema na relaciji legalnih vlasti i manjina u Republici Hrvatskoj. Ako izuzmemo činjenicu da je ovakova vlast sklona cijeli politički narod, a ne samo manjine, gledati kao svoje potčinjene kojima stečena i zajamčena prava udijeljuje tek kao milostinju i svoju dobru volju - moramo, a propos Srba primjetiti, jer su oni kao ekstreman, ujedno i najbolji primjer, da ih hrvatske vlasti od početka nekako ne mogu najbolje uklopiti u svoju koncepciju političke države. Ideolozima vladajuće stranke -politike, ovakav rasplet događaja sa Srbima u cjelini i izgleda jedini realan i moguć jer su sve one koji traže svoja prava, od radnika, žena, pa do.u ovom slučaju Srba, sposobni gledati jedino kao svoje vlastite neprijatelje. Stoga lakše razgovaraju sa Srbima iz UNPA područja nego s onima koji su izabrali ostati u okvirima sistema.

Kada se vratimo Srbima, vidimo da se naša vlast prema njima može odnositi jedino kao prema otpadnicima ili kao s poslušnicima. A kada se otpadnički dio grupe, u ovom slučaju vlastitom glupošću, otvoreno distancira i odredi se kao neprijateljski, onda poslušnici postaju - taoci.

ZAŠTO CRNCI NISU LOJALNI?

Možemo zamisliti što bi se dogodilo kada bi val generalnog štrajka i socijalnih traženja zahvatio Hrvatsku. Bi li vlast pozivala lojalni dio radništva i lojalne sindikate da se distanciraju od protudržavnih i protunarodnih podstrekača? Takovih indicija je već bilo.

Pozivati Srbe u Hrvatskoj da se javno očituju protiv granatiranja hrvatskih gradova od strane Srba u *Krajini*, bilo bi kao kada bi američke vlasti pozvale svoje građane talijanskog podrijetla da se javno ograde od djelovanja mafije u Americi ili kao kada bi predsjednik **Clinton** pozvao američke crnce da se jasno očituju povodom najnovijeg napada generala **Aidida** na američke trupe u Somaliji.

M.M.

Razgovor: **prof. dr. Svetozar Livada**

Srpsko pitanje u Hrvatskoj, pitanje je Hrvatske

Nemoguće je zamisliti život Hrvatske bez Krajine, ili Krajinu bez Hrvatske. To determiniraju prirodni privredni i ljudski resursi, veliki sistemi, gravitacijska središta, a da ne govorimo o porodičnim, genetskim i kulturnim prožetostima. Međutim, bude li Hrvatska radila kao do sada, do toga će teže dolaziti. Bude li ratovala. prijetila, sudila, osuđivala i prokazivala i istovremeno formalno pregovarala. Naročito bude li progonila krajiške sunarodnike iz gradova

Prof. dr. **Svetozara Livadu**, poznato ga hrvatskog ruralnog sociologa i socijalnog demokrafa, sudionika antifašističkog pokreta u drugomu svjetskom ratu, nakon što je svojedobno imao problema sa stanovitim predstavnicima hrvatskih aktualnih vlasti zbog svojih stavova, i nakon što je u sklopu međunarodne delegacije UNHCR-a boravio na okupiranom području RH, gdje mu je zaprijećeno smrću, susreli smo krajem ljeta u Istri gdje trenutačno boravi. Naravno, da je rat i pokušaj rješavanja ratnog sukoba na tlu Hrvatske bio izravnim povodom ovomu razgovoru. Profesor Livada govori:

- Naši ratovi u sebi nose sublimaciju grozote ratovanja na najbestijalniji način. Ni jedna strana ne poštuje moralna, kršćanska, konvencijska ili civilizirana načela. Ulazio sam u dvorišta gdje nije bilo nikakvog rata ali je "ratnik" potukao sve kokoši, sve piliće, sve ovce, svu živinu... Naišao sam na konja prebijene noge gdje plače. Konj kad prebije nogu, pošto mu ne može zarasti, ugiba isplakujući svoju sudbinu. Pitam seljaka, zna li on to i zašto ga ne ubije, a on mi odgovara: neka pati kad je njihov. To je dio naše sotonizacije drugoga. Vido sam drugog seljaka koji malo kosi, a malo iz bacača opaljuje. Zgranut pitam: Što to radiš? Tako su mi rekli, veli.

Treba poznavati psihologiju ovih konflikata. Oni su plod huškačenja s jedne i s druge strane. Ratovi koji se vode na ovim prostorima, sadržavaju sve tipove ratova u sebi. To mnogi nisu primijetili, osobito ako ne znaju kob rata. Kad ga gledate izbliza onda vidite sav jad. On je obrambeni, jer se sastoji od obrane od tiranije jačega, i odmazde nejačega. On ima kvalitete građanskog rata, jer ubiti građanina to je najveći trofej. Snajperist čeka, i tko god se pojavi, ubija ga: dijete, ženu, starca, vojnika. On ima vjerski i etnički karakter, jer "drugi je pakao" i treba mu zatrti život, sjeme, materijalna i duhovna dobra.

Ipak, rat je često samo vanjski izraz ili maska za unutarnje probleme. Kao sociolog, koje neriješene probleme, osim rata, vidite u Hrvatskoj?

- Mnoge! Ideologija vladajuće elite jest misao da s njom započinje vrijeme i prostor. Ovom logikom umiru institucije i njihov kontinuitet. Guranjem ili oktroiranjem revolucionarnog prava propadamo na otmjen način. Revolucionarnim pravom nitko i nikada nije stvorio državu. Kidanjem kontinuiteta, pravnim nasiljem forsira se uzurpativno pravo, prostim preglasavanjem. Imamo privatnu državu, privatno tumačenje državnih normi. Diskontinuitet pravnih normi onemogućava konstituiranje pravne države. Stotine ljudi je ubijeno na prostorima ne zahvaćenim ratom, a nitko nije pritvoren. Imamo i politička ubojstva, ali nemamo procesa. Tisuće kuća i objekata je razoreno, stručnim miniranjem, a nema pokrenutih procesa. Crkva i muzeji se razaraju i pljačkaju, odnose se socijalna dobra, stanovi se provaljuju, njihovi

SRBI U HRVATSKOJ

posjednici se protjeruju ili čuvari ubijaju, a nema zaštite.

Samo što zvonike i tvorničke dimnjake ne krademo. Može se reći da države asistiraju ovim kriminalnim zločinima kad ih samo registriraju a ne procesuiraju i progone. U laičkoj državi toliku penetraciju crkve u poitiku nigdje nema. Sveučilište u Splitu kao nezavisna i obrazovna institucija nije mogla započeti rad bez crkvenog posvećenja. Dani Gospini pretvorili su se u nekim sredinama u političko bogohuljene, vrijeđanje i prokazivanje drugih naroda. U Hrvatskoj se napada i vlastiti jezik forsiranjem arhaizama. U nas je poražena inteligencija, struka i zanimanje. Poraženi smo svi. Stanje rata svakoga protiv svakoga osjetio sam na vlastitoj koži, jer te znanje, pamet i dobra namjera mogu doista doći glave.

Bio sam u Krajini. Tamošnji me istražitelj u prijetnji opomenuo da neću iznijeti glavu i da mi ni kosti neće moći u Krajinu. Kad sam se vratio, hrvatske su novine objavile da sam opasni hrvatožder. Jer po ovoj ideologiji niskog oblika svijesti kolektiviteta, ja sam do podne ustaša, poslijepodne četnik, a navečer me može pljuvati svaka fukara. Iz prostog razloga jer znam, i to javno kažem, da ove vlasti ne počivaju ni na kakvom interesu nikakvog nacionaliteta, nikakvog "svog naroda", nego na goloj borbi ubogе elite vlasti, ahistorijske i antipolitičke.

Govorili ste o proizvoljnom tumačenju zakona. No, u nas se zakoni često i doslovno prepisuju.

- Prepisivati zakone tuđih socijalnih sredina nije prosta glupost nego zločin. To znači dovoditi u pitanje svoju socijalnu praksu, sve velike pravnike koji su normirali dosadašnji način življenja, spojivši običajno prirodno i iz njega izvedeno naše pozitivno pravo.

Hrvatski učeni pravnik, Baltazar Bogišić pisao je zakone za Crnu Goru u prošlom stoljeću, ali je za njihovu potrebu vodio duga pomna istraživanja, pravio naputke i danas validne, da bi spojio prirodno i običajno pravo i iz njega izveo pozitivne pravne norme za tu sredinu. Ovdje nitko ništa ne istražuje. To ni ranije nisu radili: odu u Rusiju, i evo zakona. Danas odu u Njemačku i prepisuju. To pravo nitko neće moći primijeniti jer je izvan našeg socijalnog konteksta, interesa, potreba i mogućnosti.

Kako je uopće moguće da se događaju takve stvari, pored bogate tradicije koju, kako velite, imamo?

- Rekoh, porazom naše inteligencije poražena je i struka, profesija i zanimanje. Mi se moramo vratiti u stanje da se politika ne diže iznad struke i nauke, da joj one ne budu sluškinje, da obnovimo ili odgojimo građanina i stvaramo građansko društvo. Svi se sjećaju kako su agitatori gukali o dijaspori koja je ogorčena. A nikada u kraće vrijeme nije veći broj naših građana napustio svoje socijalne prostore. Opustjele su mnoge institucije, osakaćene su mnoge profesije i nikad brže i veće siromašenje u kraćem vremenu nije se odvijalo u zemlji verbalne demokracije i "blagostanja". U Hrvatskoj se zemlji skoro poravnavaju brojevi umirovljenih i aktivnih. Armija nezaposlenih s neizvjesnom budućnosti gladuje. Iz najsnažnije regije, Istre, otišlo je prema "Istarskom glasniku" preko 35.000 stvaralačkih kadrova i mnogi se više nikad neće vratiti. Desetine tisuća najboljih hrvatskih sinova i kćeri napustilo je zemlju bježeći od bezizlaznosti, mobilizacije, ili su protjerani zbog nacionaliteta. Razvojne službe Končara, Prvomajske, Jugoturbine itd. izgubile su mukom stvorene kadrove i njihovi stvaralački timovi otišli su netragom, širom svijeta. Znam da se većina najsposobnijih nikad više neće vratiti. To je najskuplji demokrafski gubitak ovoga prostora. Mi smo u doba predizborne kampanje bili postigli zavidan stupanj demokratizacije društva. Međutim, kad se elita vlasti dočepala fotelja i zakona, napala je sve, ljude, institucije, stečena prava i u ime ideologije hoće privrednu, moralnu i kulturnu obnovu. Poznato je da su do sad sva ideološka društva propala, jer ne mogu osigurati sebi budućnost. Zbog te činjenice mi smo ponovo na početku.

Kako vidite izlaz iz te situacije?

- Nije lako odgovoriti. Prvo Hrvatsku treba demokratizirati. To nije lako, jer mnogi ne razumiju da je demokracija način života. Da se dođe do demokracije kao načina života treba stvoriti tako snažnu javnost da ona svaku pojavu neslobode, laži, uzurpiranja, socijalnih ekonomskih, kulutrnih i ljudskih prava može žigosati sad i odmah, in status nascendi. Parlamenat nije cirkus.

Ne smije se dati tolike ovlasti pojedicu, ne smije se dozvoliti da se formira elita vlasti. Ili ćemo imati odgovornu političku elitu ili ćemo se izjedati kao žuti mravi. Ili ćemo se vratiti građanskim vrijednostima dostojanstva i prava čovjeka i potvrđivati se radno i profesionalno, odnosno civilizirano, ili se na ovim prostorima nitko neće moći civilizirano saobraziti s interesima socijalne zajednice.

U Krajinu ste išli kao savjetnik za humanitarna pitanja UNHCR-a. Kako vidite rješenje Krajine u svjetlu ovoga što ste do sada rekli?

- Jedino istinskom demokratizacijom Hrvatske. Dat ću vam primjer. Kad je Krajina bila "krvava haljina", kao linija fronte protiv Turaka, dakle predziđe kršćanstva, imala je izvjesne slobоštine i za ondašnji nivo demokratske institucije. U to doba hrvatski seljaci, kmetovi, bježali su u Krajinu da bi izbjegli feudalne tlake i porezne daće. Dakle bježali su u ratne zone. Kada bi se Hrvatska demokratizirala, ona bi se prosto implantirala u Hrvatsku. Naime,socijalni prostori su već konstituirani, historija je mrežama institucija omeđila socijalne prostore Hrvatske. Nemoguće je zamisliti život Hrvatske bez Krajine, ili Krajinu bez Hrvatske. To determiniraju prirodni privredni i ljudski resursi, veliki sistemi, gravitacijska središta, a da ne govorimo o porodičnim, genetskim i kulturnim prožetostima. Međutim, bude li Hrvatska radila kao do sada, do toga će teže dolaziti. Bude li ratovala. prijetila, sudila, osuđivala i prokazivala i istovremeno formalno pregovarala. Naročito bude li progonila krajiške sunarodnike iz gradova. Represivnim metodama ne može se nikad sve pohapsiti, osuditi, pobiti, a da ne budu i rezudualni ostatci odmazde putem terorizma zlokobnih. Nama ne treba Ire i Ete. Hrvatska se mora osloboditi rafiniranog etničkog čišćenja, ona se mora vratiti civilizacijskoj tekovini antifašizma i onemogućiti vandalizme, osuditi i procesuiranjem goniti zločince srušenih preko dvije tisuće i sto spomenika antifašizma. Možda nisu svi lijepi ali su svi istinitii autentični. Hrvatska mora obuzdati svoje medije od kolektivne krivnje Srba, što je podloga za uzurpativno ili nekažnjeno pravo kriminala pojedinaca i grupa. To je politički zločin kome država ne smije asistirati. Ovo sve važi i za Krajinu čije ne norme gotovo ni po čemu ne razlikuju po svojoj represiji od ovdašnjih. Moramo shvatiti da ne možemo ni jedan prostor eksteritorijalno relocirati i da smo osuđeni jedni na druge i da nam je jedinstvo u razlikama kapitalna vrijednost a ne povod za istrebljenje. Dakle, osuđeni smo jedni na druge i moramo časno izvršavati dug prema sebi i drugima ako treba i bez posebne ljubavi i bez posebne mržnje jer pripadamo vrsti homo sapiensa.

Sad živite u Istri. U Krajini su vas fizički napali. Da li ste imali probleme u Zagrebu, kakva ste imali iskustva s ove strane?

- Loša i ponižavajuća, prošao sam sve moguće torture, preslušavan, premetan, pljuvan, vrijeđan a samo zato što sam javno radio i govorio želeći da se Hrvatska demokratizira, želeći da se konstituira kao pravna socijalna i civilizirana država. U trenutku kad sam trebao biti likvidiran, nuđen mi je azil u američkom i ruskom konzulatu, osiguravan bijeg, odbio sam rekavši: "Ne mogu bježati od sebe, obavijestite predsjednika Gregorića da ne kanim bježati." Pošto sam dobio obavjest iz pouzdanih izvora iskrenih prijatelja, Nuncijature, ambasada itd. napisao sam otvoreno pismo ministru MUP-a i javnom tužiocu, dajući do znanja da ni jedna država nije iznad života pojedinca i da unatoč prijetnji nemam namjeru bježati ali ih o tom obavještavam. Gospodin Mišetić mi se javio telefonom. Ja sam u prvi mah rekao: Ecce homo, a iz kasnijeg razgovora, nakon što me prestao hvaliti, rekoh: Gospodine, nisam mrtav! Kasnije mi je g. Vekić odgovorio nebulozom i nažalost ni jedna hrvatska novina nije htjela objaviti moje i njegovo pismo istovremeno!

Ja sam rođen u Hrvatskoj, proveo sam cijeli vijek u njoj, učestvovao sam kao partizan u antifašističkoj borbi itd. Kad bi netko uzeo iz mojeg života učitelje Hrvate, prijatelje i rođake, moj život više ne bi imao smisla. Međutim, svim bićem ću se boriti protiv višekratnog hrvatstva i srpstva jer njegovu kob sam dva puta gledao iz bliza kao mladi antifašista, dječak i danas kao ostarjeli učen čovjek. Pošto mi se više ne može dogoditi što već nije u onom i ovom režimu, ja nemam što izgubiti, a ne smijem izdati svoj identitet i intelektualni dug mene i moje profesije.

Kad razgovaramo o Krajini, nameće se pitanje Bosne i Hercegovine. Kako vidite sadašnje stanje u BiH?

- Podjela Bosne, uz asistiranje Hrvatske a inzistiranje Srbije, golema je opasnost, presedan za Hrvatsku, narušavanje principa i sankcioniranje etničkih granica, etničkog čišćenja, genocidnosti i barbarogenstva. Ovo će imati implikacije za nas a i za Evropu. Rekoh na početku, to niti je trebao niti se smjelo dogoditi, ali iza toga stoje naše antihistorijske elite samoživih, neodgovornih i politički kriminaliziranih ličnosti. Čudo golemo da u tome asistira građanska europska elita političkih struktura.

Kako vidite mogućnost rješavanja ratnih sukoba na ovom prostoru?

- Ovo je prvi u historiji ratni sukob Srba i Hrvata. On će imati dugoročne politčke posljedice, ali time manje što se problemi budu bolje politički rješavali. Ni jedna politička elita vlasti nema kredibiliteta za njegov razmrsujući čvor i to ne pokazuje. Međutim, do mira se mora doći političkim putem i političkim sredstvima. Srpsko pitanje u Hrvatskoj, pitanje je Hrvatske. Hrvatska vladajuća elita mora se osloboditi niske kulture broja: "ako je netko pripadnik realne manjine, on nije manje čovjek". Krajiška elita vlasti mora se odreći dešperatorstva i odmazde. Tiranija jačeg i odmazda nejačeg nije politika nego štakorska logika. Nema nikakve mogućnosti etničkі čiste države. Nitko nije izgradio državu na protjerivanju etničkih skupina ili za nas stranaca. Nema humanih masovnih preseljenja. To je contradictio in adjecto. To su deportacije, nasilje, to su brutalnosti. Dakle, rat treba završiti mirnim strpljivim pregovorima, vratiti ljude u njihove domove, jer rat nije interes, korist i potreba naroda nego prosti iznuđeni zločin nakon poraza inteligencije i nastupa pretpolitičkog stanja tribalnih huškanja i sučeljavanja. Da bi se to postiglo potrebno je obuzdati medije, birati pregovarače, kontaktirati istinske snage istinskog interesa.

Pregovarače treba uvažavati prema snazi argumenata. Dakle, stvoriti kompromis dogovora koji će imati podlogu za trajnije rješenje političkog, socijalnog i kulturnog položaja Srba u Hrvatskoj. Mi se moramo osloboditi zločinaca i zločina jer neprijatelja tko moralno ne nadvisi, ako i fizički pobjedi, moralni je gubitnik, a praštanjem zločina osvećuje se žrtvi.

Dakle, dokazane zločince treba doista kazniti, ali nema plemenske, rodbinske i kolektivne krivnje kao istinske krivnje.

Hrvatska vladajuća elita mora se osloboditi niske kulture broja: "ako je netko pripadnik realne manjine, on nije manje čovjek". Krajiška elita vlasti mora se odreći dešperatorstva i odmazde. Tiranija jačega i odmazda nejačega nije politika nego štakorska logika. Nema nikakve mogućnosti etnički čiste države

Razgovarao:
Milan MEDIĆ

politička žongliranja

Napad na UNPROFOR kao obrana politike

Nema pregovora koji bi Srbe u "privremeno zposjednutim" krajevima mogli privoljeti na prihvaćanje primjene zakona hrvatske države - mišljenje je koje je u novije doba sve raširenije u domaćoj javnosti. "Činjenica je da ljudi koji službeno ulaze i izlaze iz UNPA i koji izvještavaju kakvo je raspoloženje naroda tamo, kažu da većina zauzima stav da bi sve radije nego u hrvatsku državu. Mislim na srpski narod. Meni je veoma žao što to moram reći, ali čak i oni koji rade za UNPROFOR i koje drugi zbog toga smatraju izdajicama ne žele nikakvo uključivanje u Hrvatsku", kaže **Miko Tripalo**.

Po svemu sudeći, želja Srba za održanjem vlastite "državice" ali i strah i nepovjerenje spram hrvatskih vlasti učinili su da nam vlast nad UNPA-područjima bude dalje no ikada.

Paralelno s diplomatskim pripremama za sastanak Vijeća sigurnosti, u Hrvatskoj je pokrenuta kampanja protiv UNPROFOR-a kojom se opravdano nestrpljive građane željelo uvjeriti da su "plave kacige" glavni krivci što je dužina ovog rata premašila sva očekivanja svojedobno poticana iz predsjednikova ureda. Međutim, predsjednik **Tuđman** bez sumnje i sam vrlo dobro zna da "plavce" optužuje dijelom neopravdano.

Početkom veljače 1992. godine šef hrvatske države, protisnut krajnje nepovoljnim ratnim događanjima, šalje pismo **Cyrusu Vanceu** u kojemu ga obavještava da "potpuno i bezuvjetno" prihvaća plan za smirivanje stanja u ratu u Hrvatskoj...

Vanceov plan predstavlja kamen temeljac za formiranje UNPA u Hrvatskoj, a službeno je proglašen Rezolucijom 743. Neposredno po svom objavljivanju "Vanceov plan" izaziva uznemirenost u hrvatskim političkim krugovima, pa i ostavke pojedinih ministara. Hadezeova ga je propaganda nastojala predstaviti kao "plan za postupno uvođenje UNPA pod nadzor Zagreba". No u svojoj točki c. Rezolucija predviđa održavanje nepromijenjenog rasporeda snaga u vezi "uređenja lokalne vlasti i održavanja reda" na teritoriju pod zaštitom međunarodne zajednice. Točka d. Rezolucije predviđa i to da unutar UNPA "ne vrijede zakoni i institucije Republike Hrvatske - tokom privremenog razdoblja do političkog rješenja krize". Iz toga slijedi da se zaštićene zone u **Vanceovom** planu definiraju ustvari kao područja unutar kojih međunarodna zajednica štiti tamošnje stanovništva, dakle večinom Srbe, od postupaka vlasti Republike Hrvatske. Stoga se "plavim kacigama" može osnovano predbaciti "samo" to, što unutar ovog područja nisu štitili sve ljude već su dopuštali najraznovrsnije zločine nad nesrpskim (ali i srpskim) stanovništvom. Prema (pomalo nevjerojatnim) podacima saborskog Odbora za ljudska prava, "na prostorima pod zaštitom UN ubijeno je oko 700 tisuća građana Republike Hrvatske. Ništa nije učinjeno da se omogući povratak prognanih osoba. Naprotiv, povratak prognanih se onemogućava a naknadno je s tih područja prognano 10.000 građana. Umjesto demilitarizacije zaštićenih područja s njih se neprekidno napadaju gradovi i naselja ostalih dijelova Hrvatske, a etničko čišćenje se i dalje nastavlja".

Ovakve pritužbe na rad UNPROFOR-a imaju svoje utemeljenje u **Vanceovu** planu. No očekivanja da će "plavci" pripomoći uspostavljanju hrvatske vlasti nikad nisu niti bila ništa drugo do isprazna nada jer njihov se mandat sastoji upravo u očuvanju "status quo".

GREŠKA KAO BUMERANG

Uz to, greška **Franje Tuđmana** koja se poput bumeranga obija Hrvatskoj o glavu, njegova je bosanska politika. Aktivnosti koje su od početka imale za cilj podjelu Bosne i Hercegovine na tri etničke državice, osim što su izazvale opće moralno zgražanje imale su i vrlo konkretne posljedice. Jedna od njih je ta, što se među mirovnim posrednicima rodila ideja da je formiranje zasebnih etničkih cjelina jedino moguće, mada ne osobito popularno rješenje koje bi bilo uputno primjeniti i kod bosanskih zapadnih susjeda. **Tuđmanova** uvjeravanja kako je Bosna i Hercegovina bila drukčije konstituirana država nego Hrvatska, pa da stoga idealno rješenje za jedne ne može doći u obzir za druge, teško da bi mogla izdržati ozbiljniju pravnu ii politološku valorizaciju.

Još nije dokraja izbjegnuta niti druga moguća posljedica **Tuđmanove** bosanske avanture, a to je da **Milošević** kao nagradu za potpisivanje mira u BiH dobije ukidanje sankcija. To znači da bi mu bili "oprošteni" osvajački pohodi u Hrvatskoj, kao i rezultati tih pohoda. Oslobođen međunarodne blokade, srpski bi režim brzo skupio dovoljno snage da osvojena područuj u Hrvatskoj očuva.

Našavši se tako pred nerazrješivim kontradikcijama vlastite vanjske politike, **Franjo Tuđman** je odlučio oprati ruke. Preko svojih ultradesnih epigona koji gospodare razmahanim izolacionističkim pokretom, optužio je UNPROFOR zbog neizvršavanja ciljeva za koje "plavi šljemovi" nisu niti nadležni. Istodobno je užarenu lopticu odgovornosti za moguće pokretanje novog rata prebacio na Sabor, koji se time našao u prilici "da razrješava situaciju čijem stvaranju nije doprinosio", kako reče jedan član Zastupničkog doma. Na brojne zahtjeve da Sabor pozove Predsjednika na raspravu, kako bi zastupnici iz prve ruke dobili izvještaj o situaciji u vezi s UNPROFOR-om, odgovoreno je da Parlament nema ustavna ovlaštenja da poziva Predsjednika na svoje sjednice. Nastojalo se pošto-poto izvući **Tuđmana** iz situacije da javno odgovara na neugodna pitanja iz saborskih klupa i da mu se time autoritet dovede u pitanje. Zato se pribjeglo tumačenju Ustava na način "zabranjeno je sve što nije izrijekom dopušteno". Ustav naime ne brani da Sabor državnog poglavara poziva na sjednice, samo ovoga ne obavezuje da se na pozive odaziva. Dakako, da se jedan takav poziv u Saboru uistinu formulira, **Tuđman** bi se teško odlučio na njegovo odbijanje jer bi se time doveo u još neugodniji položaj.

ODRŽAVANJE KLIMAVA STAVA

I na kraju, jedan međunarodnopravni fakat dijelu problematiku oko otkazivanja UNPROFOR-u postavlja na posve drugu ravan, a zove se Glava VII Povelje UN. U toj je glavi zapisano da **Vijeće sigurnosti**, ukoliko ocijeni da zbivanja u nekom dijelu svijeta mogu ozbiljno ugroziti svjetski poredak, ima pravo donijeti odluku o raspoređivanju ili zadržavanju mirovnih snaga i bez privole lokalnih vlasti. To znači da ni Predsjednik, ni Sabor niti "dešavanje naroda" pred kasarnama UNPROFOR-a ne mogu presudno utjecati na ostanak ili odlazak "plavih šljemova". Stoga bi uzroke akcije pokrenute za njihovo istjerivanje prije trebalo tražiti u želji da se mobilizacijom stanovništva i demonstracijom hrvatske suverenosti kod ljudi održi već vrlo klimav afirmativan stav spram vlasti, nego da se postignu neki konkretni međunarodno-politički probici.

Toni GABRIĆ

Uzroke akcije pokrenute za istjerivanje UNPROFORA prije trebalo tražiti u želji da se mobilizacijom stanovništva i demonstracijom hrvatske suverenosti kod ljudi održi već vrlo klimav afirmativan stav spram vlasti, nego da se postignu neki konkretni međunarodno-politički probici

Što je uistinu postignuto Rezolucijom 871?

Nema mjesta hrvatskom trijumfalizmu!

Najnovija rezolucija Vijeća sigurnosti izavala je u našim vladajućim krugovima do bro znane sindrome neumjesnog trijumfalizma i izbjegavanja součenja s međunarodno-pravnim faktima. **"U rezoluciji su zapisani svi hrvatski zahtjevi. To je potpuna hrvatska diplomatska pobjeda"** - u svom stilu prokomentirao je sadržaj ovog dokumenta predsjednik RH **dr. Franjo Tuđman.**

Premda se u javnosti pokušala stvoriti psihoza velikog iščekivanja, po mnogim je naznakama bilo jasno da će ovaj dokument ipak biti izglasan. Prije svega, zbog toga što predstavlja *idealno izbalansirano rješenje kojim se niti jedna svjetska sila neće osjetiti oštećenom*. Drugi je pokazatelj bio taj, što je nekoliko dana prije njenog donošenja započeto provođenje Vladinog stabilizacijskog programa. Ekonomski stručnjaci naglašavaju da je za uspješno provođenje ovog programa ključno smanjenje javne potrošnje - a neusporedivo najveći dio javne potrošnje odlazi na vojsku i njezine ratne aktivnosti. Hrvatska je, znači, imala čvrste garancije da će narednih nekoliko mjeseci biti razdoblje relativnog mira, te da se troškovi za vojsku neće bitno povećati - drugim riječima, da će Rezolucija biti prihvaćena. I ovaj podatak dokazuje da je predstava oko istjerivanja UNPROFOR-a bila samo - predstava.

No pogledajmo pobliže što je Hrvatska tražila a što je uistinu dobila. Zahtjeve naše zemlje ministar vanjskih poslova **dr.Mate Granić** u nedavnom je saborskom govoru grupirao u četiri točke:

a) **"Čvrsta jamstva vijeća sigurnosti za provedbu svih rezolucija VS glede zaštite suvereniteta i teritorijalne cjelovotosti RH, čuvanje i poštivanje naših međunarodno priznatih granica, te vremenski određenog procesa razoružavanja i raspuštanja srpskih paravojnih postrojbi i stvaranja uvjeta za povratak prognanika."**

U svojoj 3. točki Rezolucija doista **"potvrđuje odlučnost da osigura suverenost i teritorijalni integritet RH"**, ali također i Bosni i Hercegovini - što službenoj hrvatskoj politici manje odgovara. Međutim ključna stvar koja bi ovaj proces pomakla s mrtve točke, a to je određivanje rokova za njegovo izvršavanje, u ovom je dokumentu izostala.

b) **"Jasan zahtjev za općim prekidom vatre i prekidom neprijateljstava slijedom sporazuma pod okriljem Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji."**

Ovaj zahtjev doista je izražen u točki 6. Rezolucije.

c) **"Zahtjev za povlačenjem srpskih pobunjeničkih postrojbi iz ružičastih zona najkasnije do 30. studenoga kao bitnom preduvjetu mirnog rješenja krize."**

Rezolucija u točki 7. ističe važnost procesa ponovne uspostave vlasti u 'pink' zonama, međutim nema govora ni o kakvom datumu do kojega bi se to moralo dogoditi.

d) **"Izričite odredbe o obnovi i uspostavi komunikacijskih i infrastrukturnih objekata i postrojenja..."**

Ovaj je zahtjev izražen u točki 8. ali ni tu nisu određeni rokovi za njegovo izvršavanje.

U usporedbi s prethodećim izvještajem **Boutrosa Ghalija**, ovaj je dokument VS daleko povoljniji za našu zemlju. To je ujedno i glavni uspjeh hrvatskog izleta u UN, jer je izbjegnuta diplomatska katastrofa. Međutim, po svojem karakteru Rezolucija 871 je deklaracija, a ne operativni dokument za rješavanje rata u Hrvatskoj ili pak za utanačenje postupka podvođenja UNPA pod nadležnost legalnih vlasti. Naprotiv, status UNPA-zona ostaje i dalje nepromijenjen, pa samim time i mandat UNPROFOR-a. Time Rezolucija u biti samo ponavlja već ranije izražene stavove VS. Kratkoročno gledano, najnoviji dokument VS za Hrvatsku je ipak povoljan, jer u većem dijelu zemlje održava stanje ni rata ni mira. Međutim, ukoliko se političke prilike drastično ne promijene, domaće vlasti će se kad-tad morati suočiti s dvojbom - odricanje od teritorija nepriznate srpske državice ili "nastavljanje politike drugim sredstvima". I jedno i drugo zbog mnogih razloga bit će ravno katastrofi. **(T. G.)**

Budućnost bez suživota

Što se u Americi radi crncima?

Na kraju, izlazi da svi imaju 'prava' samo milošću države. To što smo šutke prihvatili da se bilo koga izopći iz zajednice vlasnika građanskih prava vratit će nam se svima, prije ili kasnije. Ako već nije

Pitanje je do kad ćemo moći kontrolirati ponašanje prognanika prema 300.000 Srba koji žive pod kontrolom hrvatskih vlasti jer je prognaničkom strpljenju došao kraj« - izjavio je, prema **Novom listu/Glasu Istre** (od 28. 9.), **Ivan Juroš**, dožupan Vukovarsko-srijemske županije na konferenciji za novinare u povodu protesta organiziranih prognanika protiv nedjelotvornosti UNPROFOR-a. Dodao je da se, premda **»prognanici uvažavaju činjenicu da su ti Srbi građani Hrvatske... ne može beskonačno tolerirati da oni žive bez ikakvih problema, dok je prognanicima uskraćeno osnovno ljudsko pravo na život u svom domu«**.

Time smo, već tko zna koji put, dobili javnu šovinističku prijetnju uvijenu u šeksovsku formulu »opravdanog gnjeva«. O navodnom razumljivom/opravdanom gnjevu (za totalitarni mentalitet razumljevanje je i opravdanje) ni ovaj put nisu prve spontano progovorile same žrtve prisilnog raseljavanja. Znakovito je da - poput autora izvorne formule **V. Šeksa** i njegovih istomišljenika - iracionalnu mržnju (i)zaziva političar koji njihovu nevolju rabi kao sredstvo političkog pritiska, ako ne i 'drugih sredstava'. Doduše, žrtve su se sa svoje strane pokazale podatnima za ovakvo huškanje. U dotičnom broju su se odazivale na mitinge, nije ih smetalo što se s razglasa ore ustaške pjesme, pa nije čudo što su kao prirodnu stvar prihvatili gledište »ili mi, ili Srbi«.

PRAVO KAO MILOST

Uporno zazivanje »opravdanog gnjeva« ima i te kakvog odjeka među tzv. običnim svijetom. Primjerice, reagirajući na članak u povodu ratnih zločina hrvatske vojske u selima blizu Gospića, jedan čitalac Novog lista/Glasa Istre (lista koji je upravo sumnjivo suzdržan u huškačkim poslovima) poziva se na četničke zločine i zaključuje: "Takvi zlotvorci sada čekaju pošteno suđenje iako su se ogriješili u sve ovozemaljske zakone." Dakle: Premda su oni zločinci, sudit će im se po zakonu. Ni slučajno im se neće suditi baš zato što ima osnova sumnji da su zločinci (da i ne govorimo da nitko nije zločinac dok mu se to valjanim procesom ne dokaže). Zašto? Naravski, zato što su to njihovi zločinci. »Pošteno suđenje« je nešto što oni u biti ne zaslužuju, ali im država udjeljuje tu milost - valjda iz slabosti, ili opet pod stranim pritiskom. 'Naši' koje ti sumnjivi internacionalci sumnjiče za ratne zločine naprosto su ispušteni iz daljnje diskusije, po starom vicu iz nekadašnjeg SSSR-a: »A što vi u Americi radite Crncima?«

Kad stvari odu daleko onkraj nenasilne koegzistencije u onome što se nekad nazivalo ljudskim društvom, postaje teško reći što je gore: To što se ljudi masovno uklapaju u ideologiju kolektivnog neprijateljstva i krivice, ili to što politički moćnici napuštaju svaki privid demokracije i jednakosti prava. Zato, ako želimo razumjeti što se stvarno događa, zaboravimo sve kriterije moderne civilizacije; ta upravo je u liberalnoj demokraciji konačno pokopana iluzija da su negdje u onostranosti, na nebu ili u 'ljudskoj prirodi', zapisane vječne istine i vrijednosti na koje se možemo pozvati u trenucima krize... Norme, kakvegod bile, vrijede samo onoliko koliko su članovi društva voljni da ih usvoje.

Valja se, dakle, suočiti s Hrvatskom kakva danas jest: zemljom u kojoj za masovno kršenje ljudskih prava nije nužna nikakva diktatura, jer šutljiva masa prešutno sve prihvaća. A kada postane glasna, neka Bog pomogne onima koji se zovu, mole ili misle drugačije. Što Hrvatska predstavljena shvaćanjem da su ljudska prava izmišljotina međunarodne prosrpsko-protuhrvatske zavjere može očekivati od proroka poput uvodno spomenutog **Juroša**? Kako će realno izgledati zemlja uređena po maksimi »nema više suživota«?

ILI PRAVO ILI RAT

Ako bi cijenu daljnjeg otezanja rješenja nesreće raseljenih ljudi trebali platiti njihovi sugrađani Srbi koji su još preostali na području odgovornosti hrvatskih vlasti, to bi značilo samo jedno: da oni nisu građani Hrvatske, jer su na udaru posebnih sankcija za nešto što čine drugi ljudi, s druge strane fronte. Ako pak nemaju prava kao građani, i to samo zbog slučajne, o njihovom ponašanju neovisne okolnosti etničkog porijekla, onda se upravo voljom samih onih koji se nameću kao njeni branitelji političko tijelo Hrvatske raspada na Hrvate (uz nešto onih koji nisu nijedno od toga, reda radi) i Srbe. Sva maltretiranja s (ne)priznavanjem državljanstva, izbacivanjem s posla i iz stanova, uznemiravanjem i zastrašivanjem te uništavanjem imovine sažimaju se u pitanju od koga se sastoji hrvatsko političko tijelo. Ako je sumnjivo što 300.000 Srba živi ovdje bez problema, po svakom načelu jednakosti bit će sumnjivo pravo silom raseljenih ljudi da se vrate tamo odakle su protjerani. I tko onda pomaže agresorima, radeći na ovjekovječenju silom nametnute teritorijalne podjele?

Kada se ističe da je to težak problem koji se mora riješiti u Hrvatskoj, nije riječ o nekoj posebnoj sućuti prema Srbima. Koliko uopće ima smisla govoriti o sućuti i inim osjećajima, ona su umjesna pri svakoj ljudskoj patnji, i čovjek ne smije potiskivati bolnu svijest o tome kako ga golemi razmjeri tuđe patnje u sadašnjim ratovima lako čine neosjetljivim. Nije riječ ni o moralnom suđenju, kojemu je glavna briga utvrditi odgovornost i krivicu. Ne zato što bi to bilo teško reći (ta svi koji nasiljem otimaju živote i uvjete za život sami ukazuju na sebe), nego zato što okrivljivanje nema veze s rješavanjem nasilnog konflikta. Ovdje je riječ o problemu za koji treba naći rješenje, bez obzira na usputne duševne treptaje, a emociji svojstvena nesposobnost proračunavanja okolnosti i posljedica samo još povećava zapreke.

Hrvatskoj kao potencijalno demokratskoj državi slobodnih ljudi potrebna je obnova uvjerenja njenih stanovnika da je barem prihvatljivo, a možda i poželjno biti njenim građaninom i državljaninom. Ako postoji raskol, primjerice etnički konflikt, u kojem pripadnicima svakog tabora ništa ne jamči da ih oni iz drugoga neće napasti i uništiti, onda demokratski mehanizmi poput pravila većine ostaju posve neupotrebljivi. Obnova takvog bazičnog konsenzusa odgovornost je onih koji su na vlasti, i tu ne vrijedi izgovarati se ratom, kolikogod on bio realan.

INTERES ZA RAT

Rat znači jedino to da legalna vlast i uz najbolju volju ne može ništa učiniti na teritoriju koji ne kontrolira. U svemu ostalome je odgovorna. Stalno pozivanje na rat svaki put kad se vlastodršci kompromitiraju gaženjem ili manjkavom zaštitom ljudskih prava, upropaštavanjem privrede ili običnom krađom ukazuje na njihov interes da se rat u dosadašnjim, kontroliranim razmjerima nastavi. Rat koji tinja i može se po želji dozirano razbuktati pomaže potiskivanju unutrašnjih sukoba. Njime se mogu poboljšati izborni rezultati (17 dana nakon Maslenice), držati u šahu predstavnici opelješenih društvenih grupacija ili utišati sukobi unutar HDZ-a. Istodobno, budući ratno stanje u pravnom smislu nije proglašeno pa nije niti određeno koji se zakonski propisi stavljaju van snage, vlast može pod neodređenim političkim izgovorom rata proizvoljno kršiti sve pravne norme. Na kraju, izlazi da svi imaju 'prava' samo milošću države. To što smo šutke prihvatili da se bilo koga izopći iz zajednice vlasnika građanskih prava vratit će nam se svima, prije ili kasnije, ako već nije.

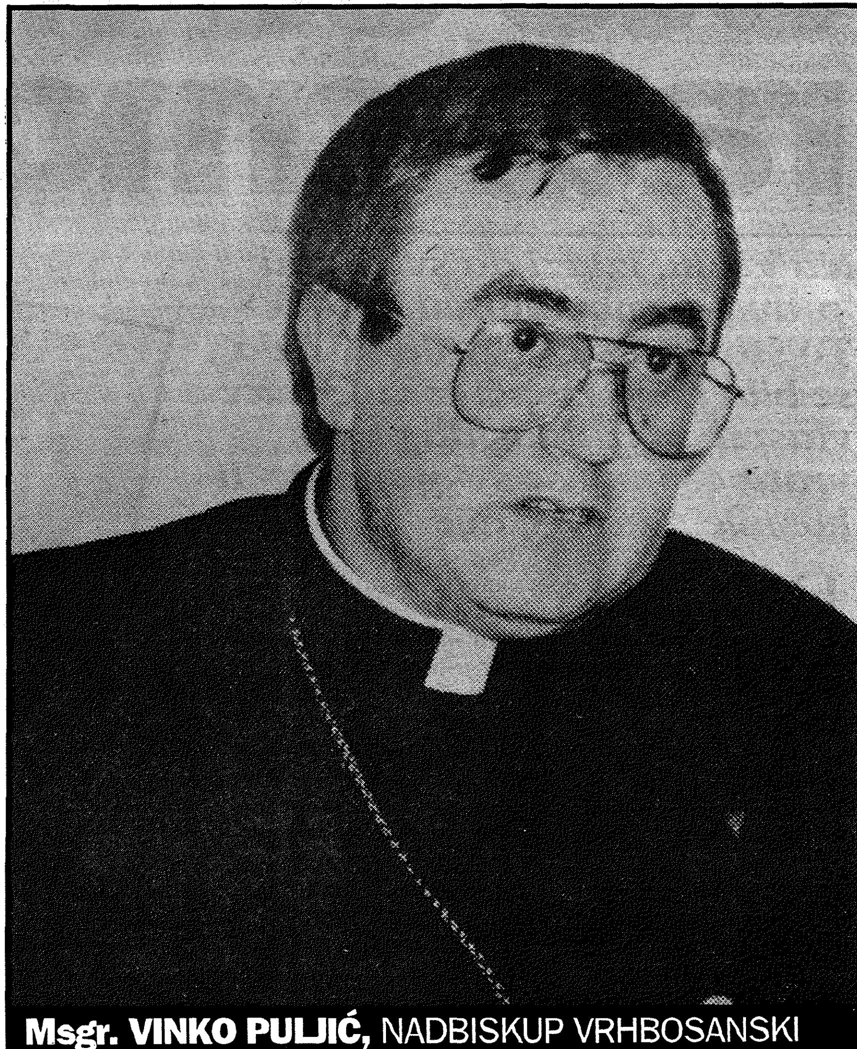
Tako smo zasad u začaranom krugu: bez građanskog povjerenja nema mirne reintegracije Krajine i ostalih okupiranih teritorija, a bez mirne reintegracije nema obnove građanskog povjerenja. Kako unatoč svim Muenchausenima u državnom vrhu nema nade da se vlast iz te močvare izvuče za vlastiti perčin, to bilo kakva obnova normalnog života u (cijeloj) Hrvatskoj ovisi o pomoći nepristrane treće strane. Dosadašnji žrtveni jarac UNPROFOR treba ne samo ostati doklegod bude potrebno, nego njegov pretežno vojni sastav treba dopuniti mnogo značajnijom civilnom komponentom. Tako bi se osposobio za jedini posao koji može prevladati konflikt: uvođenje i provođenje važećeg pravnog sistema Hrvatske, ali bez etno-nacionalne pristranosti sadašnjih hrvatskih vlastodržaca. Srbi mogu (p)ostati građani i državljani Hrvatske, ali se ne mogu pretvoriti u Hrvate. Treba uvjerljivo pokazati da im to nije ni potrebno da bi doista imali jednaka prava.

Srbi mogu (p)ostati građani i državljani Hrvatske, ali se ne mogu pretvoriti u Hrvate. Treba uvjerljivo pokazati da im to nije ni potrebno da bi doista imali jednaka prava

Srđan DVORNIK

GRANICA NA DRINI

U ovom je trenutku teško govoriti o granicama, jer ona povijesna granica između Istoka i Zapada na rijeci Drini više ne stoji. Nije teško vidjeti tko ju je prešao. Uostalom, pogledajte koliko je muslimana na Zapadu, pa i iz same BiH, iz Albanije, s Kosova... Treba biti iskren pa priznati da su u ovoj političkoj igri mnoge zemlje podržavale Srbiju a ne Muslimane u BiH

Msgr. **VINKO PULJIĆ**, NADBISKUP VRHBOSANSKI

I na posljednjem zasjedanju bosanske skupštine u Sarajevu nadbiskup Vrh bosanski, monsignor Vinko Puljić, kao gost parlamenta BiH, još je jednom obrazložio zašto je podjela BiH pogubna za pripadnike sva tri naroda u BiH. Svjestan svoje povijesne odgovornosti, monsignor Puljić izjasnio se protiv prihvaćanja Ženevskog plana koji dijeli BiH i amnestira zločine protiv čovjeka i čovječanstva.

Nedavno ste se vratili s putovanja po Posavini i prozorskom kraju. Jeste li bili i u blizini sela Uzdol i možete li nešto reći o masakru nad Hrvatima koji se tamo dogodio?

- O tom masakru znam iz raznih domaćih i stranih medija. Zapravo, strašno prokletstvo ovog rata i jest to što siloviti iskaljuju sotonski gnjev nad nevinim ljudima. Tko god to čini, zločinac je, bez obzira iz kojega naroda potječe i gdje se to zlo događa. A zločinci ne mogu biti na ponos narodu, nego postaju njegova crna mrlja.

Većina analitičara sukoba u Hercegovini smatra da je Mate Boban njegov glavni inspirator. Mnogi su Hrvati javno izjavili da je Boban njihov izdajnik jer je ostavio dvije trećine Hrvata izvan hrvatske zajednice. Kako Vi prosuđujete budućnost Hrvata u ovakvoj Uniji BiH?

- Iako statistike ne kažu sve, bilo bi dobro statistički pogledati Owen-Stoltenbergov paket. Prema tim brojkama, Herceg-Bosna bi obuhvatila 47 posto Hrvata Bosne i Hercegovine, a na tom prostoru koji obuhvaća 17 posto teritorija BiH ostalo bi sedam posto Muslimana i četiri posto Srba. Srpski dio Bosne i Hercegovine obuhvatio bi oko 69 posto Srba, ali i 19 posto Hrvata i 16 posto Muslimana. Muslimanski dio BiH obuhvatio bi oko 70 posto Muslimana, 34 posto Hrvata i 27 posto Srba. Pitam se tko je dao mandat da se s nama tako trguje. Zar je to vrijedno mrtvih? Na meni je da, kao učitelj vjere i morala, bez obzira na političke postavke, zastupam čovjeka, dižem glas u njegovu obranu i tražim njegovu zaštitu. Osim ljudskog

Banja Luka, bolest na smrt...

Srušene su džamije, potjerani ljudi. Hoće li Banja Luka ikada više biti kakva je nekoć bila?

Sudbina Banjaluke u ovoj kataklizmi doista je poseb na. Mnogi smatraju i govore kako je to mjesto pošteđeno rata. Totalna informativna blokada pogoduje takvim mišljenjima. Također i odsustvo direktnih vojnih sukoba u gradu i bližoj okolini. Procentualno je vrlo mali broj banjalučkih kuća i stanova stradao. Šta je sa stanovnicima ovog grada?

Nakon pet stotina godina kako opstoji pod imenom Banjaluka iliti Banja Luka, grad je doživio nešto čemu nije slična nijedna poplava, pohara ili požar (a bilo ih je neprekidno od upada jedinica **Ludwiga Badenskog** krajem sedamnaestog stoljeća do ratova novijeg vremena), nijedna navala kuge ili zemljotresa. Mijenjale su se vlasti i kulture u gradu, skladale se jedna uz drugu i grad je tako živio i rastao, iz stoljeća u stoljeće, formirajući svoje lice kao konglomerat srednjoevropskog i orijentalnog.

Postojao je, međutim, projekat koji je gradu namijenio posve drukčiju sudbinu. Mnogo je himbe i mnogo tajnih prethodnih poteza bilo potrebno da bi se taj plan mogao u svoj svojoj jednostavnoj brutalnosti i infernalnoj preciznosti početi realizirati.

Takozvana jugoslavenska i takozvana narodna armija, povlačeći se iz Slovenije i Hrvatske, dovukla je svu silu tenkova, aviona i drugih ubojitih oruđa, što je uz ogromne količine naoružanja što su već bile u gradu i oko njega stvorilo oko Banjaluke nekoliko smrtonosnih gvozdenih prstenova. Oružje teritorijalne odbrane podijelila je srpskim civilima. To je bio uvod u realizaciju projekta po kojem je drugi po veličini grad Bosne i Hercegovine trebao postati etnički čist, kako bi bio dostojna prijestolnica ujedinjenih srpskih krajina, takozvane Zapadne Srbije, čije bi konstituiranje bio posljednji korak pred stvaranje Velike Srbije.

Obavivši svoje, Armija je skinula jugoslavenska znamenja i stavila srpska, spustila jugoslavenske zastave i podigla srpske. Topovi su ostali isti. I zapovjednici.

ZAHVAT VELIKOG ČEŠLJA

Gotovo stotinu hiljada ljudi našlo se na spisku onih koje treba protjerati, ubiti ili nasilu učiniti lojalnima ovom planu. Istovremeno, nastojao se sačuvati privid mira, reda i normalnog života. Transporti izbjeglica i prognanika iz "očišćenih" mjesta Bosanske krajine "nevidljivo" su prolazili kroz grad, grad su napučile različite vojske, paravojske i milicije, ali zadatak im je svima bio isti: pljačkanje, rušenje i oduzimanje radnji nepoćudnih, premlaćivanje i ubijanje. Većina tih akcija događala se za vrijeme policijskog sata. Počeo je s radom Biro za preseljavanje stanovništva.

Veliki češalj, svjestan svoje nadmoći i kontrole, pokretao se onoliko brzo koliko je bilo dovoljno da se realizira plan, a da se u samom gradu ne isprovociraju veću sukobi što bi eventualno svratili pozornost svijeta. Ogroman broj ljudi uskoro je ostao bez ikakvih građanskih prava. Paralelno je tekla srbizacija svega postojećeg i ukidanje bosanskog imena i nazivlja (Bosanski Brod - Srpski Brod, Bosanski Novi - Novi Grad, Bosanska Dubica - Kozarska Dubica, Donji Vakuf - Srbobran na Vrbasu itd.). Dnevni list *Glas* dobio je ime *Glas srpski*, a isti su pridjevak dobili i radio i televizija. Naredbom je ekavica smijenila domaću ijekavicu, autohtoni izraz i domaćih Srba, što se naravno osjeti u akcentu svih govornika ovog novogovora. Novogovor se sastoji od nekoliko ključnih fraza iskovanih na srpskim mitovima i prilagođen je akciji legaliziranja okupacije. Na kraju krajeva vlast je zabranila i Novu godinu, jer se ona slavi prvog januara, a poznato je da srpska pravoslavna crkva slijedi stari kalendar.

SILOVANJE POVIJESTI

Srušene su i banjalučke džamije. Od 1579. godine stajala je Ferhat-pašina džamija ili Ferhadija na svom mjestu. Oko nje i tvrđave Kastel je zapravo nastao grad, to jest Donji šeher (Banjaluka je nastala od Gornjeg i Donjeg šehera, koji je dosta mlađe naselje). Srušena je u istoj noći sa Arnaudijom (1592), početkom maja 1993. Ćilimi, lusteri i ostale dragocjenosti su naravno prije toga brižljivo pokupljeni. Mjesec-dva potom srušene su džamije na Grabu, u Gornjem šeheru, na Hisetima i prelijepa Gazanferija na Mejdanu. Potom u Potoku, Vrbanji... ona u Vrbanji se nije dala tek tako srušiti, munara je poletjela uvis, ranjena, raskomadana i vratila se na isto mjesto, četiri metra kraća. To je valjda jedina džamija što stoji (ukoliko je nisu dokrajčili) tako ranjena u Banjaluci. Šesnaest je tih kamenih povijesnih svjedoka srušeno. Ferhadija koja je bila pod zaštitom UNESCO-a morala je nestati, taj kameni labud kojeg nijedna enciklopedija arhitekture nije mogla mimoići.

Građani koji su još ostali na svojim ognjištima prehranjuju se od onog što ima donesu "Merhamet" i "Caritas". A to nije mnogo i nije često, jer prolazak ovih konvoja humanitarne pomoći ovisi o ćudi vlasti i o njihovom programiranju češlja. Zahvaljujući tom češlju ogroman broj ljudi (niko ne zna tačan broj, ali preko 50.000 zacijelo) napučilo je razne evropske i svjetske zemlje. Neki su od njih, doduše, uspjeli zamijeniti stanove ili kuće, ali to je mali broj i to se zbivalo na samom početku rada velikog češlja.

Građani koji su još ostali na svome, očekuju svoju drugu, dvostruku studenu zimu, bolesni ili stari (ko zna gdje su sinovi, kćeri i unučad: od Kanade, preko Norveške, do Pakistana). To je priča o Banjaluci u ovom vremenu. Nekom drugom gradu. Gradu u kojem vlada i tajanstvena bolest od duše. Neizlječiva. Bolest na smrt.

Irfan HOROZOVIĆ

BOJE BOSANSKIH ZASTAVA

Tko će vladati Bosnom kad je ne bude više?

Dok su etničke države bile stvar budućnosti, mogla je trajati iluzija da »mi Hrvati, Srbi, Muslimani...« predstavlja politički program. Kada su se te države počele ostvarivati, fiktivne etno-nacionalne solidarnosti rastvorile su se u lokalne borbe oko vlasti

VIŠE NE STOJI

postoji i Božji sud na koji neće utjecati mediji, nego pravda i istina.

Svjedoci smo nevjerojatnih etničkih čišćenja. Kako će se to odraziti na budućnost Katoličke crkve na ovim prostorima?

- Najprije želim reći da me smeta izraz "etničko čišćenje", jer se čisti nešto što je prljavo i što treba odbaciti, a etnos ili narod nije za odbacivanje. Zločin je već i to što je taj izraz postao normalan u javnom mnijenju. Pred Bogom i poviješću snosit će odgovornost svaki onaj tko je to činio, poticao ili takvo što odobrio. Ljudi koji su nasilno iskorijenjeni sa ognjišta nikada više neće moći biti, misliti i živjeti Bolno je i užasno biti "došljo". Bojim se da ovo ozakonjeno zločinstvo neće samo pokazati urušenost civilizacije, nego će predoznačiti i čudnu budućnost. Najopasnije je kada zlo postane normalna stvar. Katolička crkva će uvijek ostati dosljedna svom poslanju živeći s narodom njegovu sudbinu.

Američki profesor Samuel Hantington, direktor Instituta za strateške studije američkog sveučilišta, smatra da svjetska politika ulazi u novu fazu u kojoj će dominirati sukob civilizacija, i tvrdi kako se sprema veliki apokaliptički rat između islama i Zapada. Što vi o tome mislite?

- Nedavno je u Lublinu u Poljskoj održan pravni seminar o ljudskim pravima i slobodama, s posebnim naglaskom na vjerske slobode. Mediji prenose kako je na tom skupu konstatirano da je najmanje vjerskih sloboda u islamskim zemljama. Ako je to istina, a vjerojatno jest kada to tvrde stručnjaci, onda je taj strah opravdan. Međutim, domaći ljudi u Bosni nisu bili tako ekstremistički zadojeni i vjerojatno neće biti, ako ih manipulacijski ne usmjere tim putem. Na ovim prostorima BiH još neistražena povijest govori o raznim epohama i za kršćanstvo i za islam. Sve ovisi o tome kome će se prikloniti Muslimani - Zapadu ili Istoku. Sve me navodi na pomisao da ćemo mi, žitelji BiH, ponovno biti žrtve raznih strujanja. Možda bi ovaj prostor mogao biti područje zdravih međuljudskih, međunacionalnih i međuvjerskih relacija. Zato bih pozvao odgovorne i sve ljude dobre volje da na ovome porade. Novinari su me pitali jesam li za to da Sarajevo bude proglašeno kulturnom prijestolnicom Europe. Odgovorio sam da najprije treba otvoriti grad kako više ne bi bio logor, a tek onda izgraditi raznolikost u jedinstvu. Međutim, ekstremne struje Muslimana daju Zapadu povoda za ozbiljan strah. Ovdje ću navesti samo nekoliko činjenica: svjesno i glasno prozivanje nemuslimana u javnim ustanovama (što oni rade ovdje, ovo treba biti muslimanski grad), mobilizacija i slanje na teren kako bi ih se izmjestilo iz Sarajeva, maltretiranje ljudi i oduzimanje njihovih dokumenata, otpuštanje s posla pod izlikom "na čekanje", isključivanje telefona nemuslimanima, misteriozna ubojstva. Bojim se da bi ovakve pojave mogle izazvati ozbiljan strah od ekstremizma. Bez obzira o kojem je narodu riječ, esktremizam je najprije uperen protiv vlastitog naroda, a onda i protiv drugih. Neka bude spomeneto i slijedeće: Katolička crkva na ovim prostorima BiH svjesno se nije dala uvući ni u političke ni u vojne formacije. Ako su upotrebljavani religiozni znakovi u političke ili vojne svrhe, bila je to zloupotreba. U ime Boga i čovjeka uvijek sam sa svojim svećenicima zastupao pravo čovjeka i osuđivao zločin i to ponovno činim. Zato su mi nejasne poruke poput one travničkog imama koji kaže da će od franjevačkog samostana u Gučoj Gori načiniti islamski centar. Znači li to da su se neki čelnici Islamske zajednice uključili u vojne formacije? Izgleda da je ovaj rat poremetio mnoge vrednote i moralnoetičke prosudbe. Ne mogu nazvati svojim vjernikom onoga koji čini zločine, jer se zločini ne čine u Božje ime.

Prema nekim njemačkim listovima, sukob Zapada s islamom već je počeo duž granica nemuslimanskog i muslimanskog svijeta, i to u Bosni; na pomolu su sukobi između Srba i Albanaca, a u tim su tekstovima izrečene optužbe na račun Vatikana. Što Vi o tome mislite?

- Žao mi je što to nisam mogao pratiti, jer bih u tom slučaju mogao bolje odgovoriti. Najlakše je optužiti Vatikan. Kako nijedna politika ne želi biti odgovorna, svaka traži dežurnog krivca, a ako se optuži Vatikan, ne mora se nikome odgovarati. Uzmite u ruke izjave Svetog Oca u kojima se zauzima za prestanak krvoprolića u BiH, pa će vam biti jasno da se Vatikan prije svega zauzima za mir i za čovjeka, a protiv svakog zla i kršenja ljudskih prava. Volio bih čuti takve istupe i od najviših predstavnika drugih religija. Osim toga u ovom je trenutku teško govoriti o granicama, jer ona povijesna granica između Istoka i Zapada na rijeci Drini više ne stoji. Nije teško vidjeti tko ju je prešao. Uostalom, pogledajte koliko je muslimana na Zapadu, pa i iz same BiH, iz Albanije, Kosova... Treba biti iskren pa priznati da su u ovoj političkoj igri mnoge zemlje podržavale Srbiju a ne Muslimane u BiH. Ako se bude razvijao fundamentalistički isključiv stav, to će sigurno dovesti do sukoba. Nažalost, ne možemo tvrditi da su u muslimanskim zemljama toliko prisutni kršćani sa Zapada. Potrebno je razvijati humane odnose .Nijedna vjera nema pravo drugoga križati i ograničavati mu slobodu jer to se ne čini u ime Boga, nego u ime sile.

Ekstremne struje Muslimana daju Zapadu povoda za ozbiljan strah. Ovdje ću navesti samo nekoliko činjenica: svjesno i glasno prozivanje nemuslimana u javnim ustanovama, namjerno mobiliziranje ljudi i slanje na teren kako bi ih se izmjestilo iz Sarajeva, hvatanje i maltretiranje ljudi te oduzimanje njihovih dokumenata, otpuštanje s posla pod izlikom " čekanje", isključivanje telefona nemuslimanima, misteriozna ubojstva...

Razgovarala: Nagorka IDRIZOVIĆ (AIM, SARAJEVO, 08.10.93.)

Dilema da će zasjedanje bosanskohercegovačakog parlamenta u Sarajevu biti posljednji takav skup s predznakom legitimne Skupštine Republike Bosne i Hercegovine, što ju je, pak, nametnuo sam **Izetbegović** zahtjevom za muslimanskim parlamentom, razriješena je već samim dolaskom zastupnika HDZ-a u Sarajevo, potom za mnoge iznenađujućom činjenicom da u muslimanskom nacionalnom korpusu ne postoji jedinstveno raspoloženje za muslimanskom državom te logičan **Abdićev** secesionizam kao odgovor na teritorijalno zaokruživanje muslimanskog dijela BiH.

Logiku po kojoj bosanska Posavina, srednja Bosna i drugi dijelovi izvan Herceg-Bosne nemaju značajnijih interesnih veza s centrom moći u Grudama, ili Cazinska Krajina, istočna i sjeveroistična Bosna sa Sarajevom, ali i Trebinje i Banja Luka s Palama, javno su obznanili bosanski Hrvati na sarajevskoj Skupštini, a dijelom pokazali **Abdićevi** autonomaši.

GRUB OPROŠTAJ

Mada se bivši član predsjedništva BiH, **Miro Lasić**, nakon **Bobanova** povlačenja Hrvata iz svih državnih institucija, vrlo grubo i samouvjereno u svoje i stranačko ime oprostio od Predsjedništva, Vlade ali i Bosne i Hercegovine, Hrvati iz Posavine, sjeverne Bosne i Sarajeva izabrali su Sarajevo kao mjesto gdje se njihovi problemi mogu ali i moraju raspravljati. Pri tom su monsinjor **Vinko Puljić**, nadbiskup vrhbosanski, **Franjo Topić**, predsjednik 90 godina starog Hrvatskog kulturnog dru„tva Napredak , **dr. Anto Kovačević** predstavnik svih hrvatskih zajednica Bosanske Posavine ili **Ante Raos** predstavnik pokreta građana Tuzle, decidirano bili protiv prihvaćanja ženevskih prijedloga koji, po **Kovačevićevim** riječima, nije plan za mir već za daljnji rat. **Kovačević** je, inače, uz poruku 140.000 Hrvata iz Bosanske Posavine koji ne dozvoljavaju "ni **Bobanu** ni **Tuđmanu** ni **Izetbegoviću** da potpišu bilo kakav zemljovid u njihovo ime" predočio i pismo zapovjednika pet brigada HVO (iz Orašja, Odžaka, Dervente, Bosanskog Šamca, Modriče) upućenoga **Mati Bobanu**. U tom pismu zapovjednika brigada, u kojima se, kako **Kovačević** ističe, zajednički bore Srbi, Hrvati i Muslimani, između ostalog stoji:

"Što to Hrvati u BiH dobijaju? Pa mi smo po tome rješenju apsolutni gubitnici. Zašto nismo niti upitani što mislimo o tome prijedlogu? Zašto nismo upoznati sa hrvatskim prijedlogom zemljovida? Zar se to dijelimo na dobre i loše Hrvate? Nije valjda istina da smo predmet trgovine? Zar je istina da smo "dali" Derventu i Bosanski Šamac za Kupres i Jajce? "

Da ovakav stav bosanskih Hrvata, pored **Mate Bobana**, nimalo ne veseli niti **Izetbegovića**, s obzirom da dolazi do čudnog spoja i podudaranja zahtjeva opozicije s bosanskim dijelom HDZ-a, potvrđuje činjenica o međustranačkom onemogućavanju da zastupnici HDZ-a iz tuzlanske regije prisustvuju skupštinskom zasjedanju na kojemu je **Izetbegović** po prvi put izložio svoj zahtjev za muslimanskim parlamentom. Dolazak Hrvata na posljednju Skupštinu opovrgao je priče u Sarajevu kako to prije nisu niti željeli.

SVI BABINI I ALIJINI SUKOBI

Na sličnim osnovama poput hrvatske pobune leži i suština sukoba **Fikreta Abdića** i **Alije Izetbegovića**. Separatistička pozicija Cazinske krajine te liderske ambicije njihovog "Babe", koji tvori svoj politički okvir unutar muslimanskog nacionalnog korpusa, našle su najplodnije tlo u trenucima kada **Izetbegović** i formalno napušta ranije proklamirane ciljeve za očuvanje cjelovite BiH.

Činjenica je da sukob **Abdić-Izetbegović** ne samo da nije novijeg datuma već datira gotovo od **Abdićeva** priključenja stranci. Njegovo kasnije političko djelovanje i brojni istupi protiv zvaničnih stavova stranke prije bi ga mogli okarakterizirati kao autokrata, lokalnog kraljevića ili čak boljševika, negoli ličnost političkog profila koji garantira pripadnost SDA. U bosanskohercegovačkj javnosti zapamćen je trenutak ulaska **Izetbegovića** u prepunu salu sarajevske Skenderije na prvom Kongresu SDA 1991. godine. Televizijske kamere fiksirale su prvi red uzvanika dignutih na noge uz gromki pljesak ulazećem predsjedniku, te **Abdića** u sredini kako mirno sjedi na svom mjestu promatrajući euforiju u dvorani. Na tom istom kongresu prvi put se javno očitovala žestina neslaganja **Abdića i Izetbegovića**. Naime, ovaj prvi je, na zgražanje više tisuća prisutnih, spočitao Izetbegoviću dvojnost njegovih funkcija kao predsjednika stranke i predsjednika Predsjedništva, uvjetujući da se jedne mora odreći jer se takve funkcije politički mogu konfrontirati i jedna drugu isključivati. Naravno, gnjev stranke se sručio na **Abdića**, a **Izetbegović** i dalje nastavlja obavljati obje predsjedničke dužnosti, tako da se nerijetko događalo da pri njegovim istupima novinari zapitkuju u kojem to svojstvu trenutno govori - stranačkom ili državničkom. Tek u lipnju, tada već ratne 1992. godine, **Izetbegović** samo formalno napušta mjesto prvog čovjeka stranke što je, ipak uvjetovano učuvanjem pozicije državnika čiju državu Beograd i Zagreb pokušava podijeliti, negoli njegovim političkim stavovima. Današnje opredjeljenje za nacionalnu opciju svoje stranke, te odustajanje od državničke funkcije i cjelovitosti države, otvara prostor za secesioničke ambicije **Abdića**, ali i unitarističke orijentacije dijelova **Armije BiH**, koji nikada nisu odustali od jedinstvene Bosne i Hercegovine.

BOLESNE AMBICIJE

U novonastalom polarizmu raslojavanja nacionalnih centara moći i nekonsolidiranosti onoga što bi se u Bosni i Hercegovini moglo nazvati građanskom opozicijom, svoj prostor sve više traži bolesno ambiciozni **Ejup Ganić**. Ovaj čovjek, koji je prošao put funkcionara dvije-ti stranke, pa i nacionalne pripadnosti (Srbin, Jugoslaven, Albanac, Musliman), u postojećoj konstelaciji odnosa, predstavlja daleko više istinskog konkurenta mjestu Izetbegovića, negoli je to Abdić ikada bio. Svojim neizjašnjavanjem i medijskom šutnjom u novije doba Ganić pokušava osigurati to mjesto bez obzira na konačni ishod bosanskohercegovačke krize.

Dražena PERANIĆ

TUZLA - NEKAD I SAD

Dijeljenje i množenje BiH

U razbijanju Bosne i Hercegovine na tri feuda, slučaj Cazinske Krajine i, navodna, najava tuzlanske autonomije predstavljaju logičku konzekvencu pokušaja primjene Ženevskog sporazuma, te ukazuje na punu apsurdnost traženja mira na osnovama etničke podjele. Radujući se neizbježnom političkom sukobu **Izetbegovića i Abdića, Boban i Karadžić** previđaju neminovnost sličnih procesa u ekonomski neodrživim i ipak, politički slojevitim tvorevinama Herceg-Bosne i Republike Srpske. Zahtjevi Hrvata iz Bosanske posavine i Busovače s jedne, ali i nezadovoljstvo u Trebinju i na Ozrenu s druge strane, jesu samo prve najave još jednog od krvavih umiranja "mirovnih planova" u režiji beskrupuloznih diplomata **Cutillera, Caringtona, Vanca, Owena i Stoltenberga**. No, ono što predstavlja novi moment jest to što neefikasnost i licemjernost politike međunarodne zajednice te krvav pir nacionalista, prema najnovijim scenarijima, trebaju platiti građani jedine preostale oaze zajedničkog života i mira - Tuzle!

Udruženi, kao što uglavnom cijelo vrijeme politički i djeluju, tri nacionalne stranke u BiH jednako propagiraju autonomiju Tuzle. SDA s logikom traženja razloga za masilno uklanjanje nepoželjne građanski opredijeljene lokalne vlasti Tuzle, i otvaranja prostora za njeno političko i etničko integriranje u novu muslimansku republiku, dok SDS i HDZ kao dobar propagandni moment u prilog tezi o neodrživosti upravo te muslimanske republike i neminovnosti njene podjele na srpski i hrvatski dio. Prvi svemu tome poruke gradonačelnika Tuzle i predsjednika Stranke reformiskih snaga BiH, **Selima Bešlagića** o tome "da se u Tuzli stvara država u državi čista laž" ostaju na marginama jednostrane medijske prezentacije. No, priča o posebnosti građanske opcije u Tuzli datira znatno od ranije - još od dana kada su trojica nacionalnih lidera u BiH zagrljeni objavili koaliciju SDA-SDS-HDZ kao bolju soluciju za "zajednički život i ekonomski prosperitet" od dotadašnjeg "lažnog bratstva i jedinstva". Bosanski Muslimani, Srbi i Hrvati listom su im povjerovali.

"CRVENA BOLJŠEVIČKA SREDINA"

Trebalo je samo nešto više od godinu dana da se ispostavi kako su time izabrali sami svoje zločince i progonitelje. Desetine tisuća izbjeglica iz Srebrenice, Žepe, Goražda, Prijedora, bježeći pred neviđenom brutalnošću Karadžićeve horde, bili su, kojeg li paradoksa, SDS-ovi glasači. No, Tuzla kao multikulturna, multikonfesionalna i višenacionalna zajednica s oko 62.000 Muslimana, 21.000 Srba, 20.000 Hrvata te preko 30.000 za sve nepoželjnih "mješanaca" i ostalih, nije prihvatila logiku totalitarizma "jedan narod-jedan vođa" u krvavoj tripartitnoj nacionalnoj koalciji. S oko 70 posto dobijenih glasova žitelja Tuzle, uvjerljivu pobjedu na lokalnim izborima dobija koalicija građanskih stranaka predvođenih Reformskim snagama BiH. Lokalna vlada, u najvećoj mjeri lišena međunacionalnih tenzija, formirana prvenstveno po kriteriju profesionalnosti a ne "moralno-političke podobnosti" još prije rata predstavljala je očigledan primjer uspješnosti, sve neugodniji za koaliciju nacionalnih stranaka. Od ignoriranja i nipodaštavanja tuzlanskih rezultata, republički funkcionari ubrzo su prešli na optuživanje i etiketiranje po kojem je Tuzla "boljševička crvena sredina" gdje se "guše osnovna vjerska i nacionalna prava". I danas brojne Karadžićeve radio-stanice u sjeveroistočnoj Bosni o ovom gradu govore kao o "najvećem mučilištu Srba", a nerijetko šovinistički orijentirani list tuzlanskog SDA, *Zmaj od Bosne*, taj isti grad naziva "najvećim utočištem četnika u ovom dijelu zemlje", aludirajući na brojne Srbe iz okolnih općina koji su se pred muslimanskih eksremizmom sklonili u Tuzlu. Odolijevajući svim proizvođačima mržnje ovaj je regionalni industrijski centar uspio sačuvati svoj višenacionalni sastav čak i nakon negdašnjeg poziva francuskog gerala **F. Morillona** da svi Srbi napuste grad ili pak nakon krvavih muslimansko-hrvatskih sukoba širom BiH.

PROTIV ETNIČKOG ČIŠĆENJA

Izložena bojkotu zagrebačkog moćnog SDA-lobbya (**Š. Tanković, S. Šabić i H. Čengić**) lokalna vlast Tuzle bila je uskraćena za značajnu financijsku, materijalnu, humanitarnu i svaku drugu pomoć koju je Republika BiH dobijala iz inozemstva. Štoviše, veća financijska sredstva namijenjena u humanitarne svrhe, putem **Merhameta** usmjeravala su se u Tuzlu kao potpora radikalnim stranačkim medijima i rušenju legalne gradske vlasti. Istodobno, desetine tisuća pridošlih muslimanskih izbjeglica iz Istočne Bosne pokušavaju se iskoristiti kao dodatan pritisak za lokalnu vlast, podstrekivanjem nasilnog zauzimanja stanova i jačanjem nacionalističke političke opcije. Tuzlaci, pak, primaju izbjeglice, osiguravajući im privremeni smještaj, ali ne pristajući pritom na defitnivnost etničkog čišćenja područja odakle su ovi došli, kao ni promjenu demografske strukture svog grada.

Ovakva Tuzla teško se mogla uklopiti u općeprihvaćeni šablon međunarodne zajednice o "tri strane u sukobu", "međunacionalnom ratu" i "etnički čistim prostorima BiH". Posrednici mirovnih pregovora permanentno su Tuzli davali karakter isključivo muslimanskog grada, mada se njeni građani nikada nisu opredijelili za takvu opciju. No, hoće li ih ponašanje međunarodne zajednice silom odvesti u drukčija politička raspoloženja? Za sada ovaj grad u sjeveroistočnoj BiH ostaje kao više nacionalna zajednica Srba, Hrvata i Muslimana, simbolizirajući na određen način BiH kakva je bila, no inzistiranje na principima nacionalnih pregovora nemivno vodi Tuzlu u ratni kaos i golgotu etničkog čišćenja

Predviđajući ovakav slijed događanja, iz Tuzle je još prije rata, prilikom iznalaženja političkog rješenja za BiH, predložena inicijativa za autonomiju regije. U već tada politički nacionalno definiranoj BiH takav zahtjev građanske Tuzle imao je sve atrubite legitimnosti. Danas, podmetanje takvih zahtjeva ovom gradu ne znači ništa drugo nego manipuliranje zarad nastavka ratnih strahota, teritorijalne dezintegracije i daljnjeg nacionalnog homogeniziranja.

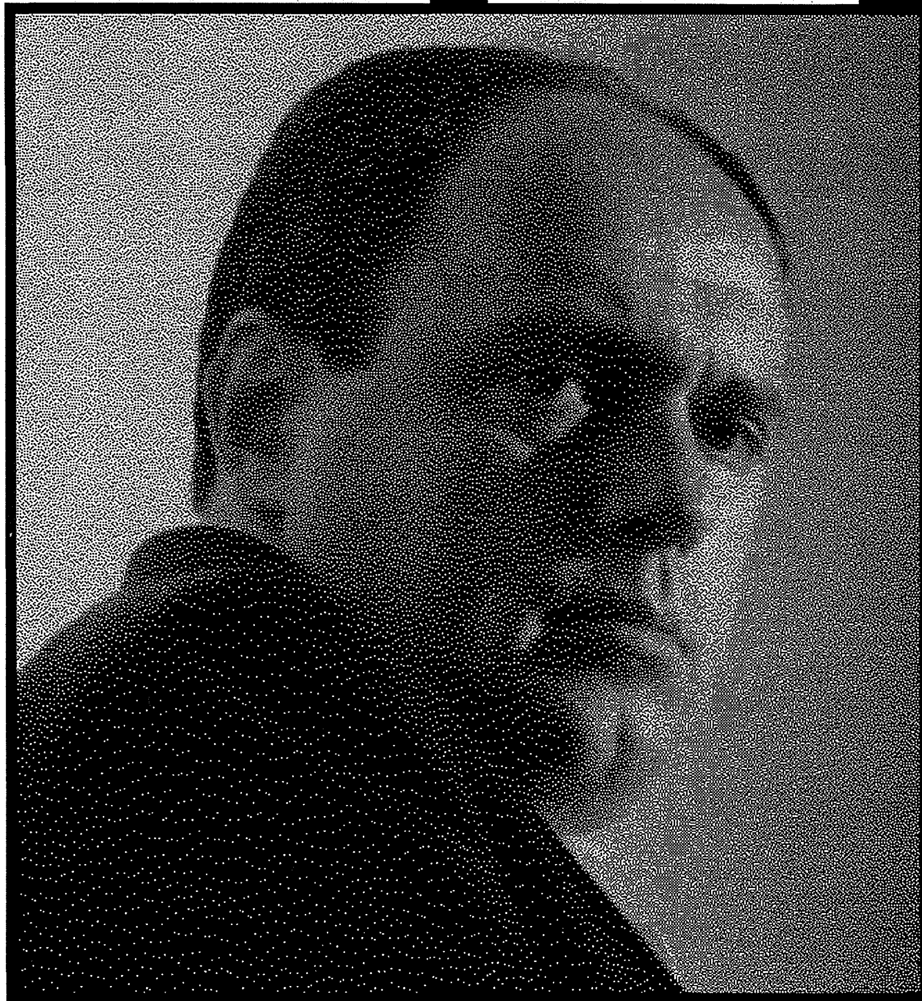
Međunarodna zajednica, koja ništa nije učinila za očuvanje građanske opcije i jačanja međunacionalne tolerancije, mora imati posebnu odgovornost prema Tuzli. Možda je odnos prema ovom gradu posljednja šansa za spasavanje ono malo preostale savjesti, do lakata krvavih ruku svjetske zajednice u sukobu u BiH.

Sejfudin TOKIĆ

Iz Tuzle je još prije rata, prilikom iznalaženja političkog rješenja za BiH, predložena inicijativa za autonomiju regije. U već tada politički nacionalno definiranoj BiH takav zahtjev građanske Tuzle imao je sve atribute legitimnosti. Danas, podmetanje zahtjeva sličnih onima u Velikoj Kladuši ovom gradu ne znači ništa drugo nego manipuliranje zarad nastavka ratnih strahota, teritorijalne dezintegracije i daljnjeg nacionalnog homogeniziranja

razgovor: **žarko puhovski, filozof**

rata na proljeće

Žarko Puhovski redovni je profesor na katedri filozofije zagrebačkog Sveučilišta. Danas je član Glavnog odbora *Zaklade otvoreno društvo*. Javnosti je poznat kao lucidan analitičar političkih procesa. Razgovor s njim vodili smo nakon odluke Skupštine BiH o neprihvaćanju ženevskog mirovnog plana. Naše prvo pitanje odnosilo se na tu odluku:

- Mislim da ta odluka u načelu implicira dva problema. Prvi je problem opći: odnosi se na dvojbenost moralnog stanovišta u ratu. Naime, očito je kako je predloženi plan nepravedan, dok je - s druge strane - alternativno rješenje tom planu rat. Drugim riječima, Izetbegović je dao jednu, po mom sudu, veoma točnu formulu, što inače nije njegov običaj. Formula glasi ovako: pravedan rat ili nepravedan mir. Postoji mnogo argumenata za nepravedan mir, pogotovo nakon toliko dugo ratovanja. Mir zapravo i jest rezultat rata, i svaki mir za koji znamo je bio nepravedan. Ovaj je, naravno, posebno nepravedan, naročito s muslimanskog stanovišta, kao i za dio hrvatskog stanovništva srednje Bosne i Posavine. Međutim u toj opciji, između pravednog rata i nepravednog mira, muslimansko vodstvo Bosne ostalo je na poziciji koju bih mogao nazvati oklijevajućom. Oni se opet nisu opredjelili, oni su opet rekli: mi kao prihvaćamo, mi bismo htjeli i dalje pregovarati, iako je očito da prostora za pregovore nema. Ono što se posebno mora zamjeriti toj odluci jest to što ona spominje samo srpske oduzete teritorije, dok se istovremeno muslimanske jedinice bore samo za prostore koje trenutno kontroliraju Hrvati. To je jedna od stvari koje dovode u sumnju moralnu utemeljenost takva stajališta. U svakom slučaju, meni se čini da je u najširem kontekstu, ispravnost bošnjačke pozicije utemeljena u tome što - u to sam i dalje uvjeren - postoji veoma jasan sporazum Zagreba i Beograda o podjeli Bosne, te da ga međunarodna javnost u osnovi prihvaća. Protiv toga stoji obaveza neslaganja i protivjedovanja svakog poštenog čovjeka, a posebno ljudi koji su direktno i životno time pogođeni kao što su to bošnjački stanovnici BiH.

Fikret Abdić formirao je je AP Zapadna Bosna. Kamo vodi osnivanje te autonomije?

-Vjerujem da postoji dublji i ozbiljniji dogovor, koji bi išao na podjelu Bosne. Privremeno bi ostao jedan mali muslimanski dio u trokutu Tuzla - Zenica - Sarajevo, koji bi se poslije pokazao nepodobnim za preživljavanje zbog ekonomskih, transportnih pa i još nekih ozbiljnijih razloga, pa bi onda i taj dio bio podijeljen u skladu s planom da Hrvatska dobije srpsku Krajinu bez Baranje i Vukovara, dok bi Bihać - kada Hrvatska dobije srpsku Krajinu - pripao Hrvatskoj, koja bi imala oba kraka pruge prema Splitu. To je ono što ja vidim kao neki nacrt sporazuma koji doduše nisam vidio, i za koji nemam dokaze, ali čini mi se da razvoj situacije upućuje na takav zaključak. U tom kontekstu, mislim da je gospodin Abdić pokazao ispravnost pozicije koju je prije pet godina opisao moj prijatelj Nazif Gljiva, "bolje da je predsjednik lopov nego ubojica". Ovo "lopov" mislim pod navodnicima. Ne mislim osobno da je Fikret Abdić lopov.. On se ponaša kao čovjek koji kalkulira s probitkom svoje pokrajine i to je očito veliki napredak u odnosu na one koji kalkuliraju s time koliko treba biti ljidi ubijeno da bi oni dobili državu. Što god se moglo prigovoriti gospodinu Abdiću, to nije ni u petoj dimenziji usporedivo s onim što se može prigovoriti izvornim, prvotnim nacionalnim liderima na ovim područjima koji su bili spremni žrtvovati tisuće ljudi da bi dobili svoje države.

Obzirom da je sarajevski dogovor više "ne" negoli "da", i obzirom na činjenicu da se u Abdićevoj "pokrajini" de facto vodi građanski rat, u kom pravcu bi mogao ići daljni tok događaja?

- Mislim da slijedi jedna faza javnog međunarodnog osramoćenja Muslimana. Osramoćeni su najprije Srbi, potom Hrvati, i sad će biti osramoćeni Muslimani ili Bošnjaci, prije svih oficijelna linija s Izetbegovićem na čelu. Ovo posebno preko zbivanja u Krajini koja su posebno efektna za tu svrhu, jer se može reći kako je u pitanju unutarnja borba za vlast. Ona će zacementirati pozicije koje već postoje od početka lipnja u Ženevi, da međunarodna zajednica kaže "neka se oni dogovore, ili pobiju, mi ćemo razgovarati s pobjednikom koji kontrolira teritoriju". On je za njih, prem van, suveren. Budući da i dalje Hrvati i Srbi imaju barem 90 posto oružja u BiH, budući da među njima postoji očito strategijsko savezništvo (a možda već i taktičko), kako već osam mjeseci nema sukoba među njima mislim da se može očekivati da će Srbi i Hrvati iskoristiti ove nove, naizgled nepomirljive stavove Muslimana koji su stjerani uza zid i koji nemaju drugog izlaza da "konačno riješe stvar". Kad govorim o Srbima, Hrvatima, Muslimanima... mislim na opcije koje u to ime djeluju. To se ne odnosi na sve pojedinačne članove tih entiteta.

Koliko bi još moglo pasti žrtava do konačne implementacije neke od varijanti podjele Bosne?

- Još prije rata u Bosni rekao sam da se tamošnji rat može završiti samo na dva načina. Jedna je protektorat UN nad tom državom, drugi je njena podjela između Srba i Hrvata. Nažalost, sve što se od onda događalo samo je potvrdilo ovakvu prognozu, s tim da je to stajalo desetke ili stotine tisuća žrtava... tko zna koliko žrtava. Pošteno govoreći, taj je broj postao nevažan. Svaki mrtav čovjek je naravno tragedija, ali nitko od nas se ne može poslije dvadeset tisuća žrtava, za dvadeset tisuća i prvu žrtvu uzrujavati više nego za one prethodne. Uvjeren sam da će doći do još jednog rasplamsavanja sukoba koji neće dugo trajati, i da će najveći broj žrtava u narednom periodu prouzročiti glad, zima i bolesti. U roku od nekoliko tjedana bit će više ili manje fiksirane, kako bi rekao gospodin Smiljko Šagolj, "linije crte", potom će prestati sukobi i nakon toga će biti možda jedino pokušaja diverzantskih grupa. Dakle, u narednih mjesec do mjesec i pol dana, do zime, za dulje vrijeme bit će fiksirane linije razgraničenja koje će na proljeće biti blagoslovljene kao priznate. To naravno također znači da će do tada biti dovršena konačna podjela, dakle raspad Bosne i Hercegovine.

Što nakon toga?

- Negdje na proljeće, koliko ja mogu procijeniti, doći će do zadnjeg, takozvanog "civiliziranog" preseljenja stanovništva. Ovo "civilizirano" znači da će, recimo, ljude tjerati pendrecima a ne puškom, što jest napredak, ma kako cinično zvučalo, jer je jedna stvar dobiti pendrekom a druga metak u glavu. To smo u međuvremenu naučili. Nama se prije tri godine činilo groznim da nas tuku pendrekom po glavi, a danas se to čini jednom razmjerno ugodnom varijantom u odnosu na spomenutu alternativu. Osim toga, veliki broj ljudi neće uopće trebati tjerati jer će naprosto biti tako veliki pritisak životnih okolnosti da neće dugo izdržati. Očekujem da će i srpska i hrvatska strana, tamo gdje budu kontrolirale teritorij, preostale Muslimane koji ostanu na tom teritoriju, proglašavati Srbima odnosno Hrvatima muslimanske vjeroispovijesti. Kao što će, s druge strane, bošnjačka strana proglašavati Hrvate ili Srbe na svojoj teritoriji bošnjacima pravoslavne ili katoličke vjere.

Kakve političke implikacije može imati preimenovanje Muslimana u Bošnjake?

- Uvjeren sam da je u trenutku prvotne inicijative o imenovanju nacije koja nastanja BiH, a prve diskusije o tomu počele su u jesen 1962. godine u CK SKJ, da je tada donesena odluka o nazivu Bošnjaci za tu naciju, mnogi bi današnji problemi bili, možda ne baš riješeni ali svakako olakšani. U tih trideset godina mnogi bi Hrvati i Srbi u BiH bili u stanju prihvatiti to bošnjaštvo. Zdravorazumski, empirijski govoreći za sve nas koji nismo iz Bosne, svi ljudi koji dolaze iz Bosne su de facto Bosanci. Mi nemamo načina, ako s njima ne razgovaramo podrobnije, ustanoviti jesu li oni Muslimani, Hrvati ili Srbi, oni su za nas prima faciae jedino Bosanci. na to se moglo igrati. Tada je, koliko znam, ta opcija odbijena zato što se smatralo da podsjeća na opciju Kalaja iz Austro-Ugraske. Ali ta opcija bana Kalaja je imala onu intenciju suzbijanja prije svega srpskog ali i hrvatskog nacionalizma u BiH, time što bi se stvorio integracijski čimbenik unutar same Bosne, koji bi mogao navoditi ljude da se pod Bošnjacima podrazumijevaju ne samo stanovnicima BiH nego i stanovite etnije koja bi se tako uspostavila. Mislim nažalost da je ta inicijativa kao i mnoge druge stvari došla prekasno, jer je naprosto previše krvi palo, a naročito zato što je ta ista krv padala u ime "srpstva", u ime "hrvatstva" ili u ime "muslimanstva". Drugim riječima, uspjelo se ono što je odgovaralo nacionalistima na području bivše Jugoslavije, od Makedonije do Slovenije. Bosna i Hercegovina je bila noćna mora svih nacionalista iz bivše Jugoslavije. Danas se naročit pritisak vrši na još jedino mjesto gdje ta multietičnost i multikonfesionalnost funkcionira, a to je koliko ja znam tuzlanska regija. I mislim da će jedan od prvih poteza novih bošnjačkih vlasti biti pokušaj da se onemogući taj tip multikulturalnosti koji još u Tuzli postoji, a koji je nažalost u Sarajevu dobrim dijelom već narušen. Kod tog problema se bojim da važi jedna jednostavna formula: što manja na kraju bude ta bošnjačka ili muslimanska enklava, to će biti bliža fundamentalizmu.

Tako će deseci ili stotine tisuća žrtava biti potrošene da se empirijski dokažu nacionalističke predrasude koje su postojale prije rata.

Razgovarao: Zehrudin ISAKOVIĆ

Još prije rata u Bosni rekao sam da se tamošnji rat može završiti samo na dva načina. Jedan je protektorat UN nad tom državom, drugi je njena podjela između Srba i Hrvata. Nažalost, sve što se od onda događalo samo je potvrdilo ovakvu prognozu, s tim da je to stajalo desetke ili stotine tisuća žrtava...

Pomoć za izmučene

Centar za terapiju žena u Zenici

razgovor: Gaby Mischowsky, aktivistica Medice

Usred područja oko kojeg se vode artiljerijske bitke, u koje se slijevaju tisuće izbjeglica, gdje manjka hrane, struje, vode... ukratko, na mjestu idealnom za netrpeljivost i grubu borbu za opstanak već pola godine postoji grupa nastala iz želje za pomoć žrtvama rata. **Medica**, Centar za terapiju žena u Zenici djeluje kao nadrealna pojava. Pokrenula ga je žena koja prije toga nije imala nikakvu posebnu vezu s Bosnom niti je znala jezik. Bila je motivirana užasavajućim vijestima o masovnim silovanjima, ali je nakanila osnovati ustanovu za pomoć upravo u sredini u kojoj patrijarhalna tradicija nalaže da se silovanje kao porodična sramota sakriva i od najbližih ljudi. Još od prve zamisli odbijala je ikakvo etničko razlikovanje žrtava, a našla se u okruženju koje strahom izluđenim ljudima ne ostavlja gotovo nikakav izbor osim zaštitničke topline etničkih stada...

Kako je sve to uspjelo preživjeti i opstati? Zenica je danas nedostupnija nego prije, i vijesti se teško probijaju. Još u veljači, kad se skupina predstavnika zeničkog centra za dokumentaciju ratnih zločina (i samoga ograničenog na zločine protiv ne-Srba) zadržala u Zagrebu na putu za Njemačku, Hrvatski radio je javio da su morali preći gotovo 30 kontrolnih punktova. (Nisu javili da je praktički sve te zapreke kontrolirao HVO.) Satelitska telefonska veza nije samo očajno skupa, nego funkcionira samo kad ima struje. Zato je prilika da razgovaramo s nekim tko je proteklih mjesec dana proveo u Zanici - upravo u Medici - iznimno korisna. Sugovornica nam je **Gabi Mischkowski**, koordinatorica mreže »Scheherezade« i urednica istoimenog newslettera koji izlazi u Koelnu, sada angažirana u logističkim centrima Medice u Koelnu i Metkoviću.

Tko je sve to pokrenuo?

-Ustvari, bila je to jedna žena: Monika Hauser, ginekologinja iz Južnog Tirola u Italiji. Saznavši za masovna silovanja željela je pomoći, ali nije bila sigurna može li, budući da ne zna vaš jezik. Zato je došla u Zagreb i otkrila da mnoge organizacije šalju pomoć i rade ono što je i ona željela. Zato je shvatila da je nužno učiniti nešto tamo gdje nitko ne pomaže, i odlučila da to bude centralna Bosna, gdje je bilo i mnogo izbjeglica iz drugih krajeva, mnogo više nego na području Zagreba. I tako je otišla u Zenicu i potražila žene odgovarajućih profesija voljne da sudjeluju, obavila razgovore s njima, i potom su zajedno osnovale Centar. Utemeljile su Medicu u Zenici kao registrirano udruženje. Ima 60-70 članica.

U međuvremenu stvar je rasla. 24 mjesta u Medici 1 nisu dovoljna. Osim toga, kad se žene donekle izliječe, ne možete ih naprosto poslati na ulicu, potreban je još neki proces rehabilitacije; one moraju opet postati neovisne i nastaviti živjeti normalno, koliko je to moguće u tim uvjetima. Tako je izgrađena Medica 2, u suradnji s njemačkim Caritasom, koja radi kroz samoorganizaciju. Tamo se preseljavaju žene iz Medice 1, žive tamo sa svojom djecom, neke od njih rade. Žene iz udruženja Medica su im pomogle da nađu posao ili obuku za različite poslove. Neke su se preselile u pojedinačne stanove u susjedstvu, koje je Medica unajmila ili su joj poklonjeni. One i dalje dolaze u Medicu 2, tamo se hrane... Ustanovljena je i Medica 3 (u Visokom), to je kuća s voćnjakom i povrtnjakom, kravom i pilićima, tako da Medica može sama doći do dijela hrane, a bude je i za pacijentice iz izbjegličkih logora u Visokom.

Ima li osim Monike drugih međunarodnih volontera?

- U Medici ne. Sve ostalo su domaći ljudi.

Reci nam nešto o osnovnoj ideji Medice.

- Pružiti neposrednu pomoć ženama traumatiziranima ratom - onima u srednjoj Bosni, izbjeglicama iz sjeverne Bosne itd. Prije svega se mislilo na ginekološku pomoć. Kad je Monika u prosincu prvi put otputovala u Zenicu, da bi vidjela može li pomoći, otkrila je da u srednjoj Bosni nije tada bilo učinjeno ništa. Ali ubrzo je našla mnogo žena spremnih da nešto učine. Tako su ustanovile Centar za terapiju žena Medica, koji ženama traumatiziranima ratom, pogotovo silovanim ženama, pruža ginekološku i psihološku pomoć. Pokazalo se da je ta kombinacija vrlo važna i vrlo uspješna. U Medici 1 ima 24 pacijentice koje primaju stalnu medicinsku i psihološku njegu. One su tamo sa svojom djecom. Ima i mnogo izvankliničkih pacijentica, registrirano je oko 500 žena iz Zenice, uglavnom iz izbjegličkih logora, koje dolaze radi redovnog tretmana.

Objasni nam, molim te, ovaj spolni aspekt: zašto su kao ciljna grupa izabrane žene?

- Svi znaju što je sve u ovom ratu učinjeno ženama. Mučene su i duševno i tjelesno. Seksualno su zlostavljane na najstrašnije načine, i za svaku pojedinu od njih to je trauma koju sama ne može prevladati, osobito ne u ratnim uvjetima. To je za sve žene koje su pretrpjele traume, i svaki pojedinačni slučaj je drukčiji. Može se naći žena koje su silovane, možda čak skupno, ali koje nekako izlaze na kraj s time lakše nego žena koja je izgubila dijete ili je vidjela kako joj komadaju muža... Žene u Centru ne pitaju što im se dogodilo kad se prijavljuju, to je potpuno prepušteno psihologinjama, koje moraju otkriti kakav je tretman potreban svakoj od njih. Kad dođu same, najčešće dolaze zbog direktnih zdravstvenih problema. Ponekad ih dovede njihova obitelj, ili čak sami muževi, radi psihološke pomoći. Ili ih u izbjegličkim logorima odaberu psihologinje koje redovito obilaze logore.

Kakav je odjek Medica imala u tamošnjoj sredini i kod lokalnih vlasti?

- Priznaju je i uvažavaju i vlasti i druge humanitarne organizacije. Imala je podršku od samog početka. Kad je Monika došla, nitko nije govorio o silovanju i seksualnom zlostavljanju, tako da je ona na neki način potpalila tu temu. Održali su o tome i konferenciju, razgovarala je s imamom... I islamska zajednica prihvaća ono što se radi u Centru, što uključuje i abortuse.

Može li se reći da bi bez ove akcije specifične potrebe žena žrtava rata ostale neprepoznate?

- Vjerojatno da, jer problem je bio u nedostatku poticaja. Bilo je žena koje su od početka htjele nešto učiniti, ali glavni problem je, dakako, novac. Bez novca, bez opreme, ne možeš učiniti mnogo. Bila je potrebna međunarodna pomoć da se brzo sakupi novac, i to je otvorilo puteve za ono što su žene individualno već pokušavale. Jedna sociologinja je od samog početka obilazila izbjegličke logore po nekoliko dana tjedno, da bude s njima, da vidi što je potrebno, i donosila što je mogla od kuće. Dakle, bilo je mnogo inicijative, ali se ona bez ovakve pomoći nije mogla pretvoriti u sustavan projekt, u kliniku u kojoj se organizira profesionalan rad.

Dodala bih da lokalne vlasti, osim u bolnici gdje su se suočavali sa slučajevima tih žena, nisu ništa inicirale ništa slično.

Žene u Medici rade još jedan posao: otkad je Centar postao poznat, žene im se ne obraćaju samo radi medicinske i psihološke, nego i radi humanitarne pomoći. Treba ih hrana za djecu, i za mnoge od njih Centar je zadnja nada, jer izbjeglički logori u Zenici nemaju gotovo ništa. Ljudi, više-manje, gladuju. Dok sam ja bila tamo, pred uredom udruženja uvijek bi čekao red od stotinjak ljudi koji trebaju hranu - mlijeko u prahu i drugo barem za malu djecu. Raspodjeljuju i lijekove koji nisu nužni u bolnici.

Kad je Monika tek kretala s cijelom akcijom, bojali smo se da bi organiziranje takve klinike moglo dovesti do ispostavljanja silovanih žena pojačanoj pozornosti sredine kojoj bi u kulturalnom smislu moglo manjkati tolerancije prema 'osramoćenim' ženama. Je li taj strah bio opravdan?

- Par mjeseci to je u Zenici bila velika tema u javnosti. O tome se govorilo na radiju, Monika je i intervjuirana. Pokazalo je da žene nemaju problema da dođu u Medicu. Na početku su i neke žene iz Udruženja i iz Zenice rekle da će se i same prijaviti kao pacijentice, kako žene iz izbjegličkih logora, moguće i silovane, ne bi bile stigmatizirane. Ali, koliko vidim, to više nije nužno, to nije geto. Klinika je u centru grada, otvorena je, žene mogu izlaziti na kavu...

Što se tiče kulturne pozadine, to djeluje različito, ovisno o individualnom slučaju. U nekim slučajevima porodice ili muževi ne mogu prihvatiti to što se dogodilo i ništa ne mogu učiniti. Ali neki muževi su sami doveli svoje žene i rekli. Ovdje možeš dobiti njegu i profesionalnu pomoć. Neki muževi čak i sami prolaze psihološki tretman, kad osjećaju da se sa svim time ne mogu nositi. Dakako, i oni imaju svoje traume...

Kako se rješava problem opskrbe?

- Snabdijevali smo Medicu preko Njemačke: hrana se kupovala u Njemačkoj i uz pomoć Ekumenske mreže transportirala u Metković, gdje imaju malo skladište, i onda u Zenicu. Ali zbog borbi između HVO-a i Armije BiH mnogi putevi su blokirani, pa ne mogu prolaziti ni konvoji UNHCR-a i Carea, da i ne govorimo o našem kamionu ili dva. Tako Medica više od mjesec dana nije od nas dobila nikakve pošiljke. Kad su potrošili što su imali, morali su kupovati hranu po jako visokim cijenama (po 7 maraka za kilu brašna). U početku su dobivali nešto od UNHCR-a, ali kasnije ni UNHCR u Zenici nije više imao što dijeliti. Kako je stanje postajalo sve očajnije, odlučili smo organizirati vlastitu, potpuno autonomnu liniju snabdijevanja hranom od Metkovića do Zenice. Uspjeli smo da UNHCR prizna naše konvoje i da nam njemačka vlada odobri izvjesnu pomoć. Imamo profesionalne vozače i poduzimamo sve sigurnosne mjere koje imaju drugi, veliki konvoji kao Care i drugi. Prvi je konvoj krenuo 4. oktobra i ići će dvaput tjedno. Neće snabdijevati samo naš projekt, nosit će hranu i lijekove i drugim nevladinim organizacijama u središnjem dijelu Bosne i Hercegovine.

Međutim, tu imamo ozbiljne poteškoće, jer je organiziranje takvog konvoja strašno skupo. Kamioni koje sada imamo nisu najbolji (nemaju pogon na 4 ili 6 kotača); za sada možemo s njima, ali nećemo moći za 3-4 tjedna, tako da nam očajno trebaju bolji kamioni. Bez dobre logističke službe projekt Medica neće moći opstati. A pitanje je i kako će cijela centralna Bosna, ne samo Sarajevo nego i zenička i tuzlanska regija preživjeti slijedeću zimu.

Srđan DVORNIK

Pokrenula ga je Monica Hauser, koja prije toga nije imala nikakvu posebnu vezu s Bosnom niti je znala jezik. Bila je motivirana užasavajućim vijestima o masovnim silovanjima, ali je nakanila osnovati ustanovu za pomoć upravo u sredini u kojoj patrijarhalna tradicija nalaže da se silovanje kao porodična sramota sakriva i od najbližih ljudi

O čemu govorimo kad govorimo o Poljskoj

Razgovor: **Branko PUHARIĆ, donedavna političar, danas privrednik u Poljskoj**

Branko Puharić posljednjih šest-sedam godina živi u Varšavi, najprije kao ambasador bivše SFRJ, a sada kao privrednik, predstavnik jedne strane tvrtke. To, kao i njegova ranija biografija direktora radija i televizije, visokog funkcionara SK, te zastupnika SDP-a u prošlom sastavu Sabora, legitimira ga kao izuzetno relevantnog sugovornika ne samo na temu Poljske, već i evropskih i svjetskih zbivanja, naravno, uključujući i ona naša domaća - hrvatska.

O rezultatima izbora u Poljskoj u Hrvatskoj su date vrlo šture informacije. Tko je zapravo pobijedio, o kojoj je stranci, ili strankama, zapravo riječ?

- Ja zaista mislim da nije riječ o *pobjedi* ljevice, posebno ne o trijumfalnoj pobjedi, već se radi o značajnom uspjehu lijevih snaga koji označava promjene u izbornom poljskom tijelu. Najveći uspjeh postigao je **Savez demokratske ljevice** osvojivši ukupno 20,4 posto glasova onih koji su izašli na birališta. (Odaziv je , inače, bio slab: glasalo je svega 52,09 posto onih s pravom glasa). **SLD**, kao izbornu koaliciju, sačinjavaju **Socijaldemokratska partija Poljske i Općepoljski savez sindikata**, uz još neke male socijalističke i lijeve omladinske i studentske organizacije. Druga je **Poljska narodna stranka (PSL)** s nešto više od 15 posto glasova. Ta stranka je kontinuitet nekadašnje **Seljačke stranke**, koja je djelovala i u vrijeme socijalističke Poljske, i od tuda diskutabilni zaključak o pobjedi lijevih snaga. Tom lijevom bloku treba pridodati i uspješan rezultat **Unije rada** (7,3 posto glasova), građanske lijeve partije koja je nastala iz političkog nasljeđa **"Solidarnosti"**. Sve druge političke partije doživjele su političke poraze.

Moglo bi se, dakle, reći da su glavne snage koje su srušile socijalizam i komunističku vlast u Poljskoj samo nakon četiri godine vladavine doživjele izborni debakl?

- Da, nijedna od ekstremnih, ili radikalnijih desnih stranaka nije prekoračila prag od pet posto koliko je bilo potrebno da bi se ušlo u Sejm (poljski parlament). Posebnu analizu zaslužuje relativni izborni neuspjeh **Demokratske unije**, stranke koja je bila najutjecajnija politička grupacija postkomunističke Poljske. Osnovali su je glavni **Valensini** suradnici iz slavnih vremena "Solidarnosti". Dobili su oko 10 posto glasova, ili dva posto manje nego na prošlim izborima. Za partiju takva demoktratskog statusa i ugleda, to je težak udarac. **Mazowiecki, Germek, Kuronj, Suhocka** i popularni simpatizer te stranke, utjecajni intelektualac i publicist, **Mihnjik**, dostojanstveno su primili poraz, iako nisu mogli prikriti svoje razočarenje i depresiju. Izgleda da je ova stranka platila ceh činjenici da su se njezini prvaci daleko više bavili vlašću nego strankom.

Ali to nije jedino iznenađenje, bilo je i većih?

- Da. Za suptilnije analitičare poljskih prilika posebno je zanimljiva činjenica da se među gubitnicima na ovim izborima nalaze i tri, do jučer neprikosnovene institucije poljskog političkog miljea: Katolička crkva, sindikat "Solidarnost" i **Lech Valensa**. Iako je Crkva pokazivala oprez u prognoziranju izbora i čuvala se direktne agitacije, mnogi smatraju da je poraz Katoličkog komiteta **"Domovina"** i desnih stranaka koje su se oslanjale na njen autoritet, ustvari i poraz Katoličke crkve. Pad popularnosti i autoriteta Crkve bilježe sva statistička istraživanja. Kao njene greške navode se Zakon protiv abortusa, agresivno uvođenje vjeronauka u školsku nastavu, pojavljivanje crkvenih dostojanstvenika u javnom životu. Legendarni sindikat "Solidarnost" iako rastočen unutarnjim frakcijama, nastupio je na izborima sa samostalnom listom, ali nije uspio ući u parlament i ostao je na margini društvenog utjecaja. Da paradoks bude veći, njihov "konkurent" iz doba komunističke Poljske, Opći poljski savez sindikata, kao član Saveza demokratske ljevice, dobio je 60 mjesta u novom parlamentu. Valensa je bio inicijator stvaranja nove političke grupacije **BBWR (Bezpartijni blok podupiranja reformi)** i dobio je oko 5,5 posto glasova i 16 mjesta u parlamentu, što ukazuje na drastičan pad autoriteta i ugleda šefa države. Bez obzira na to, mislim, da se uloga **Valense** ne može jednoznačno ocjenjivati. Bez obzira na njegove mnoge slabosti, on je u proteklom razdoblju, s vremena na vrijeme, znao odigrati značajnu ulogu u stabilizaciji poljskih političkih prilika. Čuvena je njegova izjava da su za normalan hod potrebna desna, ali i lijeva noga, a kako je lijeva noga slabija, on se deklarirao za pomoć ljevici u cilju stabiilzacije demokracije. Sada, pozivajući se na tu izjavu, mislim da je njegova pomoć potrebna ošamućenoj desnici. **Valensa** je, bez obzira na svoju kontraverznost, poljska realnost i, po svemu sudeći, on nema namjeru u budućim zbivanjima biti autsajderom.

Hrvatska nema razloga da se plaši poljskog sindroma, razloga za strah ima samo HDZ. Ako je "Solidarnost", kao svjetski simbol borbe protiv komunističke diktature, doživjela sudbinu kakvu je doživjela na posljednjim poljskim izborima, onda HDZ ima dovoljno razloga ne samo za strah od liberala, HSS-a ili neke potencijalne ljevice, već ponajviše od vlastitih zabluda

Bivši komunisti bili su se raspali na nekoliko partija, što je preživjelo?

- Bivši funkcionari socijalističke Poljske znali su reći da imaju "višestranačje". Osim **PZRP (u našem prijevodu: PURP - Poljska ujedinejna radnička partija)**, u tom su sustavu djelovale i Seljačka i Demokratska stranka. Bio je to nekakav specifikum Poljske, koji u suštini nije mijenjao rukovodeću ulogu komunističke partije. U današnjem višestranačju djeluju dvije partije, koje svoje podrijetlo vuku iz partija bivšeg sustava - socijaldemokratska i Poljska narodna stranka, prva je nasljednica PURP-a, a druga Seljačke stranke.

Socijaldemokrati su moderna lijeva partija zapadnoeuropskog tipa, a i u prošlom parlamentu bili su druga partija po snazi i predstavljali su sastavni nezaobilazni dio poljske demokracije. Tražili su realnu povijesnu valorizaciju i nisu pristali na ekstremne ocjene desnice o "pedesetgodišnjem mraku". Priznali su greške i slabosti komunizma, ali nisu od ljudi tražili da iz svog pamćenja izbrišu dio vlastitog života koji su mnogi proveli časno, vjerujući da rade u interesu svoje zemlje. Na tom njihovom čvrstom stavu desni su ekstremisti gradili svoju ocjenu da se radi o "prefarbanim komunistima". **Adam Mihnik**, najtalentiraniji kroničar i analitičar poljskih političkih prilika zadnjih desetljeća, napisao je u svom postizbornom komentaru, da bez obzira što mu je to gorko priznati, pobjeda ovih partija označava da njihova prošlost za veliki dio glasača prestaje biti nešto kompromitirajuće.

Poljska narodna stranka kao partija sela još je lakše i bez mnogo truda, od satelita bivšeg PURP-a, prerasla u modernu partiju lijevog centra.

Kakve su bile reakcije Crkve na izborne rezultate?

- Kardinal **Glemp**, prvi čovjek poljske Crkve, po povratku iz inozemstva, dao je na varšavskom aerodromu izjavu koje je mnoge zbunila. Dakle, za vrijeme izbora nije bio u zemlji, a nakon poplave dramatičnih izjava o opasnosti od povratka komunizma i moguće nove krize u Poljskoj, kardinal smireno i odmjereno ozjavljuje da izborne rezultate tretira kao pobjedu poljske demokracije.

Po mom dubokom uvjerenju, to je i najbolji odgovor na pitanje: što se zapravo dogodilo na poljskim izborima?

Tako misli kardinal Glemp, ali u hrvatskim medijima, vezano i za Poljsku i za Rusiju, stalno se napuhava opasnost od povratka boljševizma?

- Nema opasnosti od povratka boljševizma u Poljskoj, iako to za Rusiju ne bih do kraja kategorički tvrdio. Za Poljake je boljševizam simbol kolonijalnog statusa njihove države u sovjetskoj imperiji, a u mentalitetu Poljaka, u njihovoj svijesti, duboko je ukorijenjen osjećaj patriotizma. Nema ni jedna političke strukture u ovoj zemlji koja se ne bi suprostavila novoj ruskoj hegemoniji. Strah od boljševizma panično šire desne snage u Europi, a posebice ekstremne desne snage u novim demokracijama, jer ne uspijevaju odgovoriti na sve složenije izazove suvremenog razvoja.

Nema opasnosti od povratka boljševizma u Poljskoj, iako to za Rusiju ne bih do kraja kategorički tvrdio. Strah od boljševizma panično šire desne snage u Europi, a posebice esktremne desne snage u novim demokracijama, jer ne uspijevaju odgovoriti na sve složenije izazove suvremenog razvoja

Kakve se pouke za Hrvatsku mogu izvući iz ovih poljskih zbivanja?

- Ne vjerujem da vladajuća stranka razmišlja u tim koordinatama. Uostalom, predsjednik **Tuđman** je već u nekoliko navrata izjavio kako je hrvatska demokracija najstabilnija u svim postkomunističkim državama. Teško je vjerovati da bi se s takvom ocjenom složio neki istaknutiji europski državnik, političar ili novinar. Prema javnim europskim ocjenama demokratski preobražaji u Poljskoj, Mađarskoj, Češkoj, pa i Slovačkoj, na daleko su višoj cijeni nego što je to hrvatska demokracija. Ako bi Hrvatska, ili bolje rečeno njena aktualna vlast, mogla nešto naučiti iz poljskog iskustva, onda je to partnerstvo između vladajuće grupacije i opozicije u odgovornosti prema izgradnji demokratskih institucija. Poljska politička kultura je takva da je opozicijsko djelovanje isto tako moralan čin kao i sudjelovanje u vlasti. Mislio sam da je tretiranje opozicije kao neprijatelja, što se događalo u doba moga mandata u Saboru, usmjereno samo na ljevicu, ali izgleda da liberali, i ne samo oni, doživljavaju ista ona ljudska poniženja kojima smo mi bili izvrgnuti. Što se pak hrvatske ljevice tiče, njene šanse na politički oporavak su minorne. Paradoksalna je povijesna činjenica da ljevica u zemljama bivšeg real-socijalizma brže nalazi putove političke evolucije i transformacije nego što je to slučaj, na primjer, u našoj zemlji. A za to nema nikakvog povijesnog opravdanja. Grobari lijevih opcija nisu, nažalost, u HDZ-u, već među onim liderima lijevih partija u Hrvatskoj koji su lijeve snage okupljale prema interesima i receptima vladajuće stranke, a ne na interesima hrvatske demokracije.

Bez obzira na svoje nesretne okolnosti (agresija, okupirani teritorij, opasnost od novog rata...), Hrvatska bi od Poljske, pa i Češke i Mađarske, mogla naučiti da se demokracija može koristiti za izgradnju državnog jedinstva, a ne za ideloške antagonizme i političku mržnju.

Otkud u zemljama poput Hrvatske strah od poljskog sindroma?

- Hrvatska nema razloga da se plaši poljskog sindroma, razloga za strah ima samo HDZ. Strah od poljskog sindroma za HDZ potpuno je realan. Ne treba zaboraviti povijesnu činjenicu, da je socijalizam uz sve greške, propuste i ograničenja, ostavio iza sebe daleko veći miraz nego što se to može reći za poljski slučaj. HDZ se u ovom trenutku, zbog realno marginalizirane ljevice, ne plaši repeticije poljskog slučaja, on se kao svaka vlast plaši same pomisli da bi mogao prepustiti vlast nekog drugoj političkoj opciji. Ako je "Solidarnost", kao svjetski simbol borbe protiv komunističke diktature, doživjela sudbinu kakvu je doživjela na posljednjim poljskim izborima, onda HDZ ima dovoljno razloga ne samo za strah od liberala, HSS-a ili neke potencijalne ljevice, već ponajviše svojih vlastitih zabluda.

Razgovarao: Gojko MARINKOVIĆ

U Savjetovalištu za prigovor savjesti ne nagovaramo ljude na neodlazak u vojsku, pogotovo ne na dezerterstvo; mi im samo dajemo informacije koje im pomažu da donesu osobnu odluku

Pravo na slobodni izbor

okrugli stol o civilnoj službi

Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Zagreb organizirao je 2. listopada, u dvorani Hrvatskog vijeća Evropskog pokreta (koje je dvoranu ustupilo besplatno) okrugli stol na temu "Civilna služba u Hrvatskoj i Evropi". Glavni motiv za raspravu bila je činjenica da iako je mogućnost civilne službe predviđena Ustavom i Zakonom o obrani, u praksi nitko ne brine o organizaciji sistema alternativne službe i civilnim institucijama. Trenutačno je moguća samo služba bez oružja unutar vojske.

Pet gostiju iz inozemstva, pripadnici mirovnog pokreta iz Mađarske, Austrije, Italije, Njemačke i Nizozemske predočili su situaciju u njihovim zemljama. Od domaćih, osim aktivista Centra i nekoliko prigovaratelja, pozivu su se odazvali troje članova komisije za civilnu službu (u diskusiju su sudjelovali dr **Ladislav Krapac**, predsjednik komisije, liječnik, te **Justina Bajt**, pravnica zaposlena u Ministarstvu obrane). Nažalost, nije bilo nikoga od pozvanih iz Ministarstva rada, Ministarstva zdravstva i još nekolicine. Problem je očito u tome da nitko u tim ministarstvima ne razumije o čemu se zapravo radi i kakve veze civilna služba ima s njima.

VOJNO I NEVOJNO NASILJE

Po riječima dr **Krapca**, u godinu i pol svojeg postojanja Komisija je primila "više od 200 a manje od 1000 zahtjeva" ("točan broj je vojna tajna, jer mi smo u ratu"). Od tog broja u tridesetak slučajeva podnositelji su pozvani na dodatni razgovor, a samo u dva slučaja zahtjev je odbijen! Zanimljiva je njegova ocena da ova činjenica svjedoči o zrelosti tih mladih ljudi (16 ili 17 godina, kada se mladići upisuju u vojnu evidenciju) koji jasno i uvjerljivo izlažu svoje uvjerenje. Jedini razlozi za odbijanje molbe su ako podnosilac ima dozvolu za nošenje oružja ili ako je bio osuđivan za nasilne zločine. **György Gadó** navodi da se isti kriteriji primjenjuju u Mađarskoj. S druge strane, zanimljivo je da u Nizozemskoj zakon razlikuje vojno nasilje od nevojnog, pa tamo osoba koja ima dozvolu za nošenje oružja ipak može dobiti status prigovaratelja savjesti.

ARK je više puta iznosio prigovor protiv samog postojanja Komisije i zakonske odredbe da je podnosilac zahtjeva dužan "učiniti uvjerljivim" svoje razloge. Kako se nečija savjest može procjenjivati? U evropskim zemljama ovakve se "komisije za preispitivanje savjesti" ukidaju (Njemačka, Austrija, Mađarska) ili bitno ublažavaju svoje kriterije. Hrvatska komisija izabrala je razuman put da ne ocjenjuje nečiju savjest, nego samo to da li je njegovo **ponašanje** u skladu sa moralnim ili vjerskim načelima koje iskazuje.

KOMPJUTOR UMJESTO PUŠKE

Po riječima **Justine Bajt**, postoje "divni primjeri mladića koji su prihvatili službu u Hrvatskoj vojsci na mjestima na kojima ne moraju dolaziti u dodir s oružjem". Navela je primjer vojnika koji u jednoj brigadi na području Slavonskog Broda radi na kompjuteru na personalnim poslovima. Radi već godinu dana, bio je prvi koji je otišao na služenje vojnog roka kao prigovaratelj.savjesti. Svi su s njima zadovoljni, a on čak razmišlja o profesionalizaciji u HV nakon odsluženja svojih 15 mjeseci! (Sigurnost zaposlenja i solidna plaća vjerojatno imaju utjecaja...)

Njena tvrdnja kako ovaj i slični slučajevi dokazuju da "potpuno otpada ono što neki tvrde da mladići žele izbjeći služenje vojnog roka jer žele biti kod kuće, šetati po gradu i raditi eventualno u nekom staračkom domu" izazvala je razumljive polemičke odgovore. Sigurno je da je za mnoge služenje vojske neprihvatljivo ili ga prihvaćaju nevoljko u strahu od kazne. Oni bi prihvatili službe van vojske koje su za društvo korisne, u ratu kao i u miru, a često im nedostaje radna snaga. U Austriji, iznio je **Alexander Urban**, 44 posto prigovaratelja radi u Crvenom Križu, 10 posto u bolnicama, 15 posto u organizacijama koje rade sa invalidima te 11 posto u organizacijama socijalne skrbi. Ostali rade u izbjegličkim kampovima, civilnoj zaštiti itd. Po riječima **Christiana Axnicka** iz Njemačke, u kojoj civilna služba ima najdulju tradiciju, sistem socijalne zaštite danas uopće ne bi mogao djelovati bez rada 70.000 prigovaratelja godišnje! Paradoksalno zvuči da se zbog toga odgovorni u socijalnim službama protive prijedlozima o ukidanju opće vojne obaveze.Zbog toga je ugled onih koji biraju civilnu službu u javnosti porastao i na njih se ne gleda kao na kukavice i dezertere, ali zanimljiva je Christianova opaska da to ima negativne posljedice na sistem socijalne zaštite.

Rezervisti koji su nekada služili JNA poseban su problem u Hrvatskoj. Njima je sada produljen rok za podnošenje molbe za priznanje prigovora savjesti (o tome smo dovoljno pisali u prošlom broju ARKzina.) Treba reći da se Komisija za civilnu službu slaže sa stavom ARK da u tome ne bi trebalo biti nikakvog vremenskog ograničenja. Zahtjev ARK Ustavnom sudu da se preispita ustavnost ovakvog ograničenja prava koje je Ustavom garantirano bez ograničenja još uvijek nije riješen, iako je podnesen prije više od godinu dana. Postoje i slučajevi osoba koje su služile Hrvatsku vojsku, a sada iskazuju prigovor savjesti (npr. "Bio sam u HV i na prvoj liniji fronte pet mjeseci. Na sreću nisam došao u priliku da pucam i shvatio sam da to i ne bih mogao učiniti." Drugi slučaj: "Sudjelovao sam u ratu da obranim svoju domovinu, ali pri tome sam počinio stvari zbog kojih sada ne mogu mirno spavati. Ne mogu zamisliti da ponovo dođem u sličnu situaciju.") Tisuće vojnih veterana (koliko god bilo neobično taj pojam primijeniti na dvadesetogodišnjake) ima psihološke probleme, a u Hrvatskoj jednostavno nema dovoljno psihijatara da im se svima pomogne. Ali postoje i moralne dileme za koje psihijatri nisu nadležni, a nisu ni političari sa svojim bombastičnim parolama.

ET(N)IČKE DILEME

Specifičan je problem osoba srpske nacionalnosti ili mješovitog porijekla na području pod kontrolom hrvatske vlasti. Ovu temu je u emotivnom istupu otvorio **Mišo Božić**, odvjetnik iz Karlovca koji zastupa mnoge koji su podnijeli zahtjev za priznanje prigovora savjesti. "Roditelji, braća i sestre mnogih od nas, Srba iz Karlovca, su na okupiranom području. Mi smo svi lojalni građani, ali protivno je mojim ubjeđenjima da pucam po svojima." Ovo je izazvalo oštru reakciju gđe **Bajt** ("Ustavom je dato pravo na nenasilje, a ne pravo na političko nenasilje samo prema svom narodu.") i dra **Krapca** ("Ne možemo prihvatiti politiziranje tog pitanja! Ne možemo prihvatiti višestruki moral!") Iako je u njihovom reagiranju također bilo nepotrebnog politiziranja (nejasno je zašto je **Krapac** spomenuo "nostalgičarske ideje"), vrijedi istaći da je gđa **Bajt** svoj dugački i emotivni govor završila poruku prigovarateljima "Shvatite da u ovoj Komisiji imate ljudi koji vas razumiju. Mi nastojimo razmotriti sve što te ljude muči i izaći im u susret." Na okruglom stolu bio sam voditelj i nisam htio sam otvarati polemiku, ali moram istaći da se obrazloženje "ne želim pucati po svojima" i meni čini problematično. Ako etničku pripadnost unosimo u etiku, rezultat je uistinu neprihvatljivi "višestruki moral". Ako netko javno iznosi kako ne želi pucati "po svojima" (tj. po ljudima iste nacionalnosti), ljudima druge nacije neizbježno dolazi primisao "dakle, on bi smatrao prihvatljivim pucati po nama." Treba ipak spomenuti da je *Hrvatsko društvo za zaštitu i promicanje ljudskih prava* inzistiralo na tome da Srbija nema pravo mobilizirati svoje građane hrvatske nacionalnosti u ratu protiv Hrvatske, pa bi i tu trebalo poštovati reciprocitet.

Božić je također zatražio pravo na prigovor savjesti na temelju **političkog** uvjerenja, za one koji se "od početka protive ratnoj opciji". Postavlja se jednostavno pitanje - ne vrijedi li to, ipak, za veliku većinu stanovništva? Na sreću, između političkog i moralnog uvjerenja ne postoji neprelazna provalija. Mnogi koji danas ne žele ići u vojsku pitaju se: "Zašto da ja zalažem svoj život u vrijeme kada nemoralni pojedinci u pozaditi zgrću milione maraka preko noći?"

Ljudske dileme onih koji imaju rođake na obe zaraćene strane treba ipak razumjeti. Obična ljudska logika upućuje da je onaj koji nakon dvije godine rata živi na području pod kontrolom hrvatske vlasti time dovoljno pokazao svoju državljansku lojalnost (osim ako se suprotno izričito ne dokaže na sudu). **Vlado Dunović** iz Siska tri puta je dobio mobilizacijski poziv. Jednom je platio novčanu kaznu, drugi put je proveo tri dana u pritvoru. "Tražio sam da radim bilo što, samo da ne nosim oružje. Neću pucati, raditi mogu i hoću. Da sam htio, mogao sam već davno biti na Baniji!"

U slučaju Karlovca, međutim, ne radi se o načelnim problemima, nego o očitoj zloupotrebi vojske za šikaniranje građana. **Ratko Dojčinović** rekao je da se radi o stotine drastičnih slučajeva. Ljudi stariji od pedeset godina, intelektualci, direktori, učitelji, liječnici mobiliziraju se i šalju bez oružja na prvu liniju fronta da čiste i kopaju rovove. U opasnosti su kako od četnika, tako i od hrvatskih oficira koji im

Po riječima Christiana Axnicka iz Njemačke, u kojoj civilna služba ima najdulju tradiciju, sistem socijalne zaštite danas uopće ne bi mogao djelovati bez rada 70.000 prigovaratelja godišnje!

bijeli tigrovi

ljudi koji se pozivaju na prigovor savjesti, u Karlovcu se mobiliziraju u posebnu jedinicu gdje su izloženi maltretiranjima svih vrsta

Kada se u travnju 1993. godine u Večernjem listu pojavio tekst: "Mobilizacija je još uvijek glavni predmet gradskih prepričavanja. Domobransku su odoru obukli pravnici, liječnici, suci, tužitelji, odvjetnici, inženjeri, magistri, direktori... Svi zajedno, bez obzira na nacionalnost, rade na iskopu kanala za telefonske kablove. Posjetivši te ljude, načelnik Odjela za mobilizaciju Miro Tomašević Pop simpatično je prokomentirao: hranite mi dobro ove domobrane, to je najelitnija jedinica u Hrvatskoj". Sve je izgledalo benigno. U to vrijeme zatišja na ratištu, doista je sve tako i bilo. Odnos prema tim ljudima je bio korektan, iako su odgovorni za mobilizaciju morali znati za ekonomsko i društvenu neopravdanost ove akcije.

Kvaka je u tome da su vojnički pozivi upućivani onima koji do tada

prijete i vojnika koji ih maltretiraju. "Jednog je zapovjednik isjekao nožem, gase im čikove na koži. Slikar **Zvonko Kern**, koji je priređivao dobrotvorne izložbe u korist hrvatske vojske, pretučen je, razbili su mu naočale." Lokalni mediji (radio i "Karlovački tjednik") stvaraju atmosferu javnog linča, huškaju protiv svih Srba kao izdajnika i četnika. U **Dojčinovićev** stan ubačena je kroz prozor eksplozivna naprava koja na sreću nije eksplodirala. **Zoran Pusić** je iznio primjer rezervnog kapetana koji je mobiliziran kao običan vojnik. Kada je to odbio prisilno je priveden u jedinicu i kažnjen dva puta sa po 15 dana pritvora (to je stegovna mjera a ne kaznena), a zatim ga je vojni sud osudio na šest mjeseci zatvora jer "odbija obući hrvatsku uniformu", iako je za vrijeme izricanja presude sjedio u dvorani obučen u uniformu Hrvatske vojske!

KAKO KONTROLIRATI VOJSKU

Koliko emocije i automatska svrstavanja na stranu "svojih" vuku diskusiju u pogrešnom smjeru pokazalo je reagiranje gđe **Bajt** i dra **Krapca** koji su negirali da se takve stvari događaju. Loptu je spustio na zemlju **Srđan Dvornik**, ističući da Komisija dobro radi svoj posao ali da ne treba na sebe uzimati da brani državu jer eventualna zlostavljanja u vojsci nisu njen resor. Problem je što ne postoje pravni mehanizmi civilne kontrole nad vojskom: ako smatrate da je HV povrijedila neko vaše pravo nemate se kome žaliti osim vojnim organima; a ako vojska smatra da ste vi povrijedili neko njeno pravo, sudit će vam vojni sud.

Razlog za javno zastupanje ovog hrvatskim ustavom i zakonima garantiranog prava *Antiratna kampanja Hrvatske* (ARK) ne nalazi u pacifističkim načelima, nego u općenitijem načelu prava na slobodni izbor pojedinca, koje ne smije biti odlukom države suspendirano čak ni u ratnom stanju (iako ratnim zbivanjima postaje bitno ograničeno). Zato u *Savjetovalištu za prigovor savjesti* ne nagovaramo ljude na neodlazak u vojsku, pogotovo ne na dezerterstvo; mi im samo dajemo informacije koje im pomažu da donesu osobnu odluku.

Zoran OŠTRIĆ

razgovor: **Christofer Zimmer, aktivist mirovnog pokreta**

molitva jača od oružja

Christofer Zimmer, pastor evangeličko-luteranske crkve, više od dekade bio je superior većeg dijela drezdenskih crkava, zatim direktor Evenageličke akademije u Meistenu. Jedan je od ključnih ljudi u poticanju, kreiranju i organiziranju mirovnih potreta DDR-a i mirnog ujedinjenja Njemačke. Kod tajne policije vođen je pod imenom *Organizator.* Godinu dana proveo je u Osijeku kao volonter Centra za mir, nenasilje i ljudska prava (na njegov je zahtjev privremeno isključen iz svih obveza pastorske službe). Priprema se za povratak u Njemačku.

- Revolucionarnim događajima 1989. koji su nastali spontano, prethodio je višegodišnji naporan rad na angažmanu crkve o pitanjima mira, pravednosti i zaštite života te u ekumenskom pokretu, kao i rad na koordiniranju i savjetovanju mirovnih grupa. Rušenjem Zida cijeli se reformatorski pokret koncentrirao na ujedinjenje. Pri tom je pokret izgubio na poletu, ljudi tek što su razvili svijest o vlastitoj snazi i subjektivnosti odustali su od svega, sve što se ranije događalo u DDR-u kao da je izgubilo na vrijednosti, proces obnove je prekinut. Oni koji su se jako zalagali za taj pokret počeli su doživljavati duboku krizu, također i ja. Postao sam neplodan, morao sam otići.

Zašto baš u Hrvatsku?

- Malo je neobičajeno da čovjek u osobnoj krizi bira za mjesto odlaska zemlju u kojoj su problemi još veći, ali ja sam vjerojatno zbog svoje naravi upravo tom logikom izabrao Hrvatsku.

Htjeli bismo više saznati o mirnoj revoluciji DDR-a. Vratimo se na početke. Tko su bili nositelji novuma?

- Prvi korak je učinjen 1965. godine, kada se ostvarilo pravo na služenje civilne službe u sklopu vojske. Tada je u evangelističkim crkvama započela inicijativa za civilnu službu, stvorile su se male skupine koje su se bavile prigovorom savjesti. One prerastaju u veliki pokret za socijalno-mirovnu službu. To je jedan od zametaka mirovnog i reformatorskog pokreta. Drugi je na neki način osvijestila i usmjerila evangelistička crkva u Dresdenu. Svake se godine obilježava dan bombardiranja Dresdena. Mladi su počeli u te dane organizirati demonstracije. Crkva im je ponudila svečana prigodna bogoslužja ali i mirovni forum, mirovnu inicijativu u vidu godišnjih mirovnih dekada. Tijekom deset dana vodili su se forumi po općinama s namjerom da se potakne svijest ljudi i otvore pitanja mira. Posebna pažnja je i ovdje posvećivana civilnoj službi. Iz tih foruma nastao je, prema bibliskoj objavi proroka **Izaije** o vremenu kada će se mačevi u plugove pretopiti, simbol, skulpture čovjeka čiji se mač u plug pretapa. Taj simobol postaje amblem mladih.

Kakvi su bili učinci tih mirovnih foruma?

-Od prvih odaziva sa oko 300 do 500 sudionika, demonstranata početkom osamdesetih godina, do na 6000 pa i do 30.000 ljudi. Po prvi puta ljudi su imali mogućnost javno izreći pitanja. Druga važna stvar je bila da su dio tih događanja od samog početka bili i ekumenski susreti i molitve, i da su se sve crkve odazivale i tako participirale u temi mira i prigovora savjesti.

Kako je reagirala država?

- Vrlo oštrim i nasilnim napadom.

Znači dvadesetak godina nakon prvih građanskih neposluha imali ste mirovni pokret?

-Osamdesetih godina se paralelno sa mirovnim forumima organiziranim u crkvama formiraju i mirovne grupe sa tri glavne orijentacije: mirovne grupe raznih interesa i sklonosti od prigovarača savjesti i pokreta vezanog za rakete srednjeg dometa do skupina orijentiranih na mirovni odgoj, ženskih mirovnih pokreta i drugo; zatim jak ekološki pokret; i pokret koji je bio usmjeren na pitanja pravednog svjetskog poretka. Svi su oni globalna pitanja postupno reflektirali na zbilju u našoj zemlji.

Je li to bio početak revolucionarnih događaja?

- Prije bih rekao da su ona počela spontano a da su ljudi koji su godinama rasli u učenju i angažmanu kroz mirovne i ekumenske pokrete tada preuzeli ulogu moderatora. Ali sam pokret i program pokreta nastao je na ulici.

Kada , kojim povodom, gdje?

- U lipnju 1989 konstantni napori ljudi da napuste DDR prerasli su u masovno događanje. Država je stoga 2. lipnja zatvorila granice. Slijedeći dan na drezdenskoj željezničkoj stanici izbili su nemiri, masa ljudi htjela je zustaviti vlak koji je išao u smjeru Zapadne Njemačke, htjeli su izaći. Preko deset tisuća ljudu urlalo je "Hoćemo van". Gradska uprava pozvala je mene da umirim narod a članovi mirovnih grupa ušli su u narod sa svijećama, razgovarli sa njima. Otvorili smo crkve, služili smo bogoslužja i razgovarali o svim otvorenim pitanjima. Jedan me je demonstrant pitao kada ćemo organizirati demonstracije. Odgovorio sam da će to biti kada se budemo bar tri do četiri mjeseca vježbali u nenasilju, a dogodilo se za tri dana, za tri su dana ljudi od povika: "Hoćemo van" preformulirali svoj zahtjev u: "Ostajemo, hoćemo obnovu!". Prva dva dana bila je snažna policijska represija sa preko 1500 uhapšenih, sa uporabom nasilja. Ali gradska je uprava optočela pregovore sa demonstrantima. Trećeg dana demonstracija posredovao sam u sklapanju dogovora sa gradonačelnikom Dresdena i od tada policija nije više bila nasilna.

Postao si nekom vrstom zastupnika demonstranata?

- O, ne. Crkva je i prije pregovarala sa državom i sad su oni htjeli da mi preuzmemo tu ulogu, nudili su mi televizijski dijalog sa gradonačelnikom. Na to nisam pristao, bilo bi to prenošenje događanja sa ulice, iz života u kuće i od demonstranata na nekog drugog. Mi smo pomagali da se vlast i demonstranti čuju, olakšavali smo proces pregovaranja.

Govorio si o brutalnosti policije i snazi mase na ulicama. Kad se uspjelo zaustavti nasilje?

- Tumačim to našim ranijim radom. Svih predhodnih godina naš način djelovanja bio je primjenjivanje nenasilnih metoda. Naše najače oružje bila je molitva .

Događanja su se nizala nevjerovatnom brzinom. Već nekoliko mjeseci kasnije pao je berlinski zid.

- Drugi smjer dobio je pokret tada se artikulirao zahtjev za ujedinjenje. To je bio dio globalnog cilja za reformom društva, mi smo to željeli, ostvarili i za to se izjasnili na referendumu. Međutim unutarnja snaga pokreta koji je razvio novi tok reaktivnog razmišljanja i kreacije naroda izgubila je na poletu, prepustili smo se dominaciji Zapada, nesvjesni i nekritični prema problemima koji su dio tog sistema, nismo ih prepoznali.

Tijekom 1989. mi smo dosezali jednu slobodu za drugom a da se ta sloboda konstituira, to nismo uspjeli. Umjesto toga dobili smo samo ujedinjenje. To je način na koji je došlo do preokreta u cijeloj Istočnoj Evropi. Odgurnuli smo probleme, nismo se s njima suočili.

To je vidljivo i u Hrvatskoj. Mladi sa kojima sam imao prilike razgovarati imaju viziju budućnosti prema stvorenoj idealnoj slici standarda Zapadne Njemačke, vezuju se uz svijetlu stranu a nemaju svijest o problemima Zapada. Standard Zapadne Njemačke je previsok i prema tom omjeru ne može biti uređen svijet. Zato je u sadašnjoj situaciji otežan rad mirovnih i alternativnih grupa i na Istoku i na Zapadu jer ta društva sanjaju o visokom standardu. A alternativa mora reći da su to pogrešni snovi.

Tijekom 1989. mi smo u DDR-u dosizali jednu slobodu za drugom . Konstituiranje tih sloboda nismo uspjeli postići. Umjesto toga dobili smo samo ujedinjenje. To je način na koji je došlo do preokreta u cijeloj Istočnoj Evropi. Odgurnuli smo probleme, nismo se s njima suočili. To je vidljivo i u Hrvatskoj

Rekao si jednom prilikom da uočavaš neke sličnosti hrvatske zbilje danas i situacije u DDR-u prije prevrata. Što pod tim podrazumjevaš?

- Imao sam utisak da je siutacija između ljudi u ovoj političkoj situaciji slična onoj kod nas prije promjena. Kao na primjer, ljudi imaju strah da iskazu svoje mišljenje, način kako se ispoljava autoritet vojske i policije, nedostatak instrumenata pravne države - pravo se proizvoljno tumači ili primjenjuje. Moj je utisak da u hrvatskom društvu i državi još nije došlo do korjenitih promjena. Ovdje one dakle još predstoje.

Kakva je tvoja vizija budućnosti naših prostora?

- Mislim da je jedina budućnost za ove krajeve da ljudi, narodi i države koje ovdje postoje nauče živjeti, ne jedan protiv drugoga, ne jedan pored drugoga, već zajedno. Ali mislim da je potrebno vrijeme da unutar formiranih država, zajednica dosegne nivo razvoja i svijesti da bi se otvaranje prema doskorašnjem neprijatelju uopće moglo zamisliti a kamo li provesti. Nemojte zaboraviti - mir se uvijek sklapa sa neprijateljima, s prijateljima je to bespredmetno. Zato smatram jako važnim da svi oni koji imaju poticaj da rade u tom smjeru to i čine, unatoč konfrontacijama s onima koji mir ne žele. Doista želim shvatiti što znači mir između ljudi. Ako se približimo toj istini, to je put kome ne treba alternativa. Želim te procese prepoznati i razvijati ih.

Razgovarala:Katarina KRUHONJA

još nisu bili mobilizirani. Na taj se način željelo vidjeti tko je zaista lojalan, a tko je to samo deklarativno. A zna se kako prolazi onaj tko nije "lojalan". Barem u Karlovcu. Pozivi su upućivani ljudima do zaključno 50 godina starosti.

Kad se Radio Petrova Gora osvrnuo na tu pojavu, naglašavajući da su to sve građani srpske nacionalnosti, da bi ih se demantiralo u drugom i trećem valu, iako u manjem broju, mobilizirani su i građani hrvatske nacionalnosti. Krajem svibnja, jedinica je raspuštena i sve je prošlo samo s okusom gorčine takvom demonstracijom državne moći.

PREZIR I MALTRETIRANJA

Sredinom kolovoza opet se formiraju bijeli tigrovi, tzv. radna brigada. Sada, samo u bitno drugačijim okolnostima - kada granate padaju po Karlovcu. Ljudi dobivaju vojničke pozive (sastav ljudi je veoma sličan) i po nekim kriterijima netko sa svime "dobro" upoznat, određuje tko će u radnu brigadu, a tko u ratnu jedinicu. Ti ljudi oblače uniformu bez ikakvih oznaka, ne zadužuju oružje, niti ih tko to pita, no zanimljivo je da ih okolina tretira kao osobe koje odbijaju oružje i u skladu s njima se tako ponaša. Njihova "civilna" služba sastoji se u kopanju rovova na prvoj liniji fronte. Svaki dan rade od 7 do 19 sati, izloženi neprijateljskim snajperima. Tako je poginuo 59 godišnji umirovljenik Vladimir Radovanović, a jedan je čovjek teško ranjen, kopajući rov na Turnju. Ono što te ljude osobito smeta i nije toliko direktna opasnost od neprijateljskih hitaca i krvavi žuljevi, koliko ponižavanja kojima su svakodnevno izloženi, bez obzira jesu li Srbi ili Hrvati. Tjera ih se da pjevaju "domoljubne" pjesme, naravno ustaške provenijencije, i koliko se pri tome tko zalaže, tako se prema njemu i postupa. Inače, pokojni Radovanović ih je odbio pjevati. Starije ljude vojnici s oružjem zovu da im čiste čizme. No, dva slučaja o kojima se priča su zaista klasični primjeri ponižavanja i drastičnog kršenja ljudskog dostojanstva. Akademskog i veoma cijenjenog slikara su prisiljavali da pije i pjeva ustaške pjesme. Stavljali su mu nož pod vrat, tukli ga i na koncu mu zgazili naočale. Drugom je pak zapovjednik - vitez malteškog reda - uz vrijeđanje, gasio čik na licu i nožem mu ucrtao četiri crte na grudima. Prestravljen, drugi je dan emigrirao iz Hrvatske. Koliko takvih slučajeva, manje ili više drastičnih još ima? Neće li se sad slediti i pero simpatičnog novinara s početka teksta? Jer nikad se ne zna tko može biti slijedeći na redu. Svakom prema zaslugama. A i novinare zovu, zna se.

Janko POLIĆ

Mreža za Metelkovo

Prije pet godina **Janaz Janša** bio je zatvorenik vojnog zatvora u krugu vojarne u Metelkovoj ulici, u centru Ljubljane. Danas je **Janša** ministar obrane Republike Slovenije, a na ulazu u napuštenu vojarnu donedavno se mogao vidjeti sarkastični grafit *"Janša come home"*. Uloge su se promijenile, ali na bizaran način situacije se ponavljaju.

U jednoj od kancelarija bivše komande vojne oblasti, uz svjetlost svijeće, razgovaram sa nekadašnjim **Janšinim** suborcem iz mirovnog pokreta **Markom Hrenom**, danas predsjednikom **Mreže za Metelkovo**. Rana je jesenja večer, nema grijanja, a vojarni je isključena i struja i voda (U zahodu natpis: "**Po uporabi zalij WC z vodo!**" Tko bude uhvaćen u prekršaju, čisti zahode slijedeći dan.) . Pa ipak, život struji: postavljeno je nekoliko izložbi fotografija i grafika, u ART KLUBU prikazuje se video *Sarajevo, Sarajevo*, ljudi se okupljaju u KLUBU TOTALITAR (punkeri) i BIKERS PUBU (motociklist). Nešto kasnije održati će se koncerti grupa **2-2-2-7** i ***Lolita***, **Lev Kreft** čitat će svoje pjesme, još videa... U zgradi u kojoj je bio zatvor sada je otvoren hostel.

Bivša vojarna postala je stjecište slovenske alternative. O neobičnom razvoju slučaja, piše: Zoran Oštrić

ometanja vlasništva (isključenje struje i vode) te tužbu protiv "nepoznatog počinitelja" zbog nanesene štete. Istovremeno, gradska vlada je podnijela tužbu protiv **Mreže** zbog ometanja vlasništva. **Hren** smatra da je očito kako je samo gradska vlada mogla narediti rušenje. Cilj je bio da se to izrazito atraktivno zemljište u centru grada, "trenutno najskuplje zemljište u Sloveniji", oslobodi za eventualnu gradnju unosnih poslovnih zgrada, umjesto bezveznih kulturnjaka i alternativaca koji nemaju smisla za profit.

POLICIJA U ŽALOSTI

Alternativci protiv autoritarne države? Ipak, ne u potpunosti. **Mreža** je zasuta izjavama podrške ne samo predstavnika "oficijelne" kulture (kao što je direktor CANKARJEVOG DOMA) nego i konkretnim koracima podrške državnih tijela: Ministarstvo kulture ponudilo je da će platiti troškove struje i vode. Uostalom, **Mreža** je već unesena u budžet za **1993.** godinu, iako još nije počela koristiti ta sredstva. Mnogi pojedinci i institucije uplaćuju manje svote na žiro-račun mreže. Jedan od financijera je i "zloglasni" Sorosov fond. Šef ljubljanske policije **Pavle Čelik**: "Ob opazovanju porušenih stavb me je prijela žalost pri srcu." Dnevne događaje u Metelkovoj uredno najavljuju svi mediji. Ljudi uglavnom podržavaju **Mrežu**, gradska vlada i inače nije popularna. (Probleme je pravila grupa "obritoglavaca", skinheadsa.) **Miha Zadnikar** kaže da je *"s pohodom*

pariška komuna u ljubljani

METELKOVA MORA PASTI!

Raznolike umjetničke i subkulturne grupe, njih oko **150**, tvrde da odlukama koordinacije slovenske vlade jedna trećina bivše "vojašnice" pripada njima; a gradska vlada tvrdi da je vlasnik grad. Pregovori su bili u toku. A onda, uvečer 10. rujna, Ljubljanom je prohujala vijest da su zgrade počeli rušiti. Održavaju se brzi sastanci i ubrzo donosi odluka: na Metelkovu! Točno u ponoć stotinjak ljudi preskače ogradu šokirajući noćnog čuvara. Jedan sat kasnije počinje Plenum sa oko dvije stotine sudionika, kojeg direktno prenosi **Radio Študent**. Oblikuju se radne grupe za glazbu, kazalište, video, izložbe, utvrđuju se pravila ponašanja (održavanje higijene, nema alkohola, nema droga, održavanje reda...). U javnost je emitirana vijest: *Metelkova je oslobođeni teritorij!* Slikari, kipari, fotografi, dizajneri ponovo preskaču ogradu i ubrzo se vraćaju s vrećama za spavanje i zaposjedaju oko 40 soba.. Prije jutra prostori se počinju čistiti, isto poslijepodne otvorene se dvije izložbe, kiparska radionica, priređeni su prvi koncerti... Kreativni napon do danas nije opao. U mjesec dana imali smo vi„e priredbi nego Cankarjev dom tokom cijele godine kaže **Monika Skaberne**, koordinator programa. Pet dana nakon zaposjedanja vojarne na nalog gradske vlade isključena im je struja, nešto kasnije i voda, ali program nije zbog toga ni trenutka stao: postavljen je mali agregat i provučen vod do susjedstva, a vatrogasci su instalirali cisternu. Redaju se tako koncerti svih mogućih pravaca rocka, klasične glazbe, slikarske radionice, izložbe, literarne večeri, video projekcije, razgovori, lutkarske predstave, konferencije za tisak...

Prostor u kojem se sve to zbiva djeluje ružno i odbojno, čak i za kasarnu. U samom središtu kompleksa zgrada, nevidljivo izvana (tajnost je očito bila smišljena) vide se rezultati razaranja: gotovo potpuno srušene zgrade nekadašnjih garaža i menze, dvije rupe (neugodno podsjećaju na rupe od granata) u zidu nekadašnjeg zatvora. Tko ih je srušio i zašto? **Mreža** je podnijela tužbu protiv gradske vlade zbog

SNIMIO: MARKO JAMNIK

DEMONSTRACIJE PRED GRADSKOM SKUPŠ...

samovoljne mestne vlade bil v zadnjih letih zadušen razcvet urbane kulture v Ljubljani."

Slovenija ne pozna oštru granicu između oficijelne kulture i subkulture, karakterističnu za neke zaostalije sredine. Posljedica je to značaja koji su kulturna i društvena "alternativna" gibanja imala za oblikovanje slovenske nacionalne svijesti osamdesetih godina. Sadašnja zbivanja podsjećaju na progon punkera prije desetak godina, kada se niz etabliranih intelektualaca, pa i omladinskih funkcionera, suprotstavio represivnim mjerama vlasti koje su se u progonu "provokatora" pozivale kako na "tekovine revolucije", tako i na konzervativni građanski moral. Slijedili su skandali oko **NOVOG KOLEKTIVIZMA**, mirovnog pokreta, štafete mladosti... Sada je barem prvi (ideološki) motiv otpao, a zamijenio ga je neskriven materijalni interes, što je mnogo poštenije.

Hren razlaže da se osvajanjem napuštene vojarne *"epicentar destrukcije pretvara u epicentar multikulturalnosti".*

"Institucija nasilja bila je u vojarni, okružena renesansnom kulturom nenasilja i rascvjeta civilnog društva. Danas je Mreža, epilog civilnog društva 80—tih, u istim prostorima na braniku pred kulturom totalitarizma i samodržavlja nekih dijelova države, koji ne znaju, ne mogu ili neće napustiti stari način vladanja."

NIJE TO MOJ SISTEM

U opisanom odbojnom okruženju stvara se neobičan suživot najrazličitijih grupa. Za održanje reda i noćnu stražu zaduženi su motoristi iz kluba **Eisen Kreutz**, koji su u sačuvanom dijelu menze uredili spomenuti Bike pub. Njihov vođa **Rado**, po izgledu stari hipik (stari hipici nikada ne umiru) duge kose, bradat, odjeven u crnu kožnu jaknu s resama i lancima, te željeznim križem, simbolom njemačkog carstva kojeg danas u Njemačkoj koriste neonacisti, objašnjava: "Ne radimo ništa nasilno, uvijek diplomatski, na lijep način. do sada smo imali samo dva slučaja kada smo nekoga na silu izbacili van, ali nije bilo nekakve tuče. Dobro surađujemo s policijom. (...) Mi smo čisti dobrovoljci. Zanima nas prostor, prostori su skupi u Ljubljani. Ovdje je mnogo drugih grupa s kojima smo prijatelji. Istina je da mi imamo malo strašan izgled, ali to ide s motorima, razumiješ. (...) Mi se ne miješamo u politiku. Imamo taj križ, to je za mene lijep znak, i to je to, ništa drugo nego lijep znak. Ma boli mene kurac za politiku, razumeš. Danas je neki koncert *anti-nazi,* baš me boli za to, razumeš. Pa da je nazi scena, i za to me boli, to nije moj sistem. Mi imamo prijatelja svuda, ali mi ne pripadamo nikome. Nije dobro da nas miješaju u politiku." (Na kraju me je zamolio da prenesem pozdrave njegovim prijateljima motoristima u Hrvatskoj, osobito u Varaždinu gdje su se tradicionalno svakog ljeta okupljali.)

Možda je jedino u Sloveniji, čija je javnost u odnosu prema svijetu simbola tokom osamdesetih preživjela šokove "kontragarde" moguća koegzistencija tako neobičnih grupa u mreži koja slijedi principe tolerancije, solidarnosti, nenasilja, ne-rasizma, ne-seksizma i aktivne participacije. Izgledalo je da je civilno društvo u rasulu kada su njegovi ključni akteri postali ministri obrane i policije (**Igor Bavčar**) i zauzeli brojna druga mjesta u državnom aparatu. Sada su neki od njih opet zajedno u izuzetnoj "kreativnoj eksploziji". Brojne se usporedbe nameću. Anarhistička atmosfera podsjeća na Parišku komunu, ali ovdje je ipak riječ o kulturi, a ne o politici.

Zadnikar: *Tudi ko bo tukaj nastala institucija, jo bom zbrisal.*

između stranke i pokreta

zeleni svih boja

Stari kontinent nalazi se pred ekološkim problemima čija nužnost rješavanja ostavlja malo prostora za dvojbu, dok će na socijalnom području biti teže postići zajednički stav. Jezgro evropskog okupljanja bile su belgijske stranke "Ecolo" i "Agalev" koje već desetak godina postižu dobre izborne rezultate no njihovi stavovi su znatno umjereniji od stavova njemačkih zelenih. Radikalniji njemački zeleni, koji zbog svojih uspjeha i širine teorijskih suočeljavanja kao i dijapazona pokreta koje okupljaju predstavljaju dominantan autoritet, dugo su oklijevali s pristupom toj koordinaciji. No u frakciji zelenih u Evropskom parlamentu činili su većinu do posljednjih izbora koji su donijeli velik uspjeh francuskim zelenima.

NOVA LJEVICA ILI DUHOVNA OBNOVA

Pisac jedne povijesti njemačkih zelenih označio ih je kao novu fazu u razvoju ljevice, ispuštajući iz vida da su u toj stranci građanske, duhovne i druge struje. Uostalom, geslo te stranke bilo je "ni lijevo ni desno nego naprijed". Neosporno je da su njemački zeleni najviše pažnje u svijetu pridobili oživljavanjem tradicija '68-e godine i *izvanparlamentarne opozicije.*. Neortodoksna ljevica najviše je utjecala na emancipatorsku orijentaciju stranke, iako treba reći da su znatan dio rada pri utemeljenju stranke pružile i "K-grupe", koalicije alternativaca i manjina postigavši prve izborne uspjehe u sjevernonjemačkim gradovima krajem '70-ih godina. Građansko krilo stranke nije moglo prežaliti što na osnivačkom kongresu nije usvojen amandman o nespojivosti članstva s članstvom u drugim strankama, čime se htio spriječiti ulazak lijevih stranaka, te su na čelu s ranijim konzervativnim političarom **Gruhlom** napustili zelene i osnovali konkurentsku stranku koja nije požnjela mnogo uspjeha. Treća osnivačka struja, antropozofija i biodinamička poljoprivreda, s vremenom je izgubila utjecaj. U radu savezne radne zajednice zajednice *Duhovnost i znanost* susreo sam ljude kojima nije moguće pripisati pripadnost nikakvoj sljedbi, kao i antropozofe koji su osnovali novi smjer *ekozofiju.* S tom zajednicom surađuje i druga radna skupina, *Kršćani kod zelenih,* koja dokazuje da i unatoč razlika kao što je pitanja pobačaja, nije nemoguće sudjelovanje kršćana u zelenom pokretu. Dapače, mnogi razlozi navode kršćane na angažiranje u očuvanju prirode, spomenimo samo "udivljenje pred životom" (**Albert Schweitzer**). Prof. dr. **Hubertus Mynarek** ide čak toliko daleko da izlaz na kraju jedne epohe vidi u "ekološkoj religiji", sintagmi koju je sam skovao, koja će donijeti nove i bolje mogućnosti razvoja. Spomenimo da i **Rudolf Bahro,** ranije istočnonjmečaki disident i kasnije član vodstva zelenih, napušta stranku u ekofundamentalističkom kritikom da stranka ne slijedi svoje izvorne postulate, te osniva vlastitu duhovnu školu i učenje u kojem kroz termine njemačke klasične filozofije i romantizma navješta dolazak novog zelenog doba kao preobrazbe čovječanstva. Najkonstruktivniji pristup dala je **Petra Kelly** svojim zalaganjem za "ekopax" kao princip koji će voditi zelene, kao i plediranjem za suradnju radikalnog i duhovnog krila zelenog pokreta.

ODNOS STRANKE I POKRETA

Sredinom '80-ih godina radikalna struja vezna uz ime **Jutte Ditfurth** uspjeva održati bazičnodemokratske strukture koje je ljevica unijela pri osnivanju stranke kao i potporu emancipatorskim tendencijama u Njemačkoj i svijetu. Kao inovacije zelenih u habitus stranaka treba spomenuti zastupanje građanskih inicijativa i manjina u društvu, kao i zaštitu manjinskih smjerova u vlastitoj stranci uz obvezno navođenje stavova kvalificirane manjine (20 posto članstva), žene postaju *kvotirana polovica* za koju treba osigurati barem pola funkcija u stranci. Vrlo dobrim rješenjem pokazale su se i isključivo ženske izborne liste. Na pripremnom skupu za "Kongres zelenih perspektiva" imao sam priliku vidjeti i predstavnika "Zelenoalternativnih - savez anarhista" koji se nastojao držati na što većoj distanci od stranke, a takav stav zauzele su i mnoge druge alternativne i građanske inicijative. Naravno da taj kongres nije donio razrješenje suprotnosti realista i fundamentalista, već na paradoksalno pripojenje istočnonjemačkog *Saveza '90.* Iako potječu iz disidentske opozicije, njima je "dosta ljevičarskih eksperimenata", no s porazom radikalne struje bivaju izgubljene mnoge bazičnodemokratske tekovine koje su činile duh zelenih i privlačile pažnju svijeta, tako da je danas teško još govoriti o zelenom internacionalizmu.

Zelene stranke u drugim evropskim zemljama nisu proživjele tolike sukobe frakcija ali je kod njih i zelena teorija bila manje razvijena. U zemljama anglosaksonskog govornog područja ne nalazimo ni poteškoću da duhovnost bude usvojena kao jedna od temeljnih odrednica. Američki zeleni, "Committees of Correspodence", započinju sjednice kongresa minutom meditacije ili tišine. Ekospiritualni časopis "Creation" okuplja autore raznih vjera, a kao jedno od središta tog smjera možemo spomenuti i katolički samostan u Brooklinu te nadahnute publikacije koje stvara njihov član **Thomas Burry**. Drugi poticaj za razvoj zelenih u tim zemljama je briga za poštivanje lokalne demokracije, što je bio jedan od glavnih motiva za osnivanje stranke prethodnice zelenih na New Zelandu '70-ih godina.

Njemački zeleni su ulazeći u parlament obećali da će biti *antistranka,* parlamentarno zastupstvo pokreta koji se u njoj prepoznaju. Nijedna zelena stranka ne može reprezentirati sav spektar građanskih inicijativa i nevladinih organizacija, no njihovo uklapanje u stranku niti nije cilj, jer bi time za neke bio smanjen broj suradnika na koje moraju računati. Autonomija pokreta je preduvjet za njihovu kreativnu suradnju sa zelenim strankama.

Na kraju, o odnosu pokreta i zelenih poslužimo se zornom usporedbom austrijskog aktivista **Gerharda Jordana**, koji je bio jedan od kosekretara "Evropskih zelenih";

Jordan: *Vjerujem da se Zeleni ne trebaju ograničiti na parlamentarno djelovanje ili učešće u vladi. U procesu nastajanja Zelenih značnu ulogu je imala teorija o 'nogi za igranje' i "nogi za stajanje", pokreta bez koje ne ide. Pokret je baza Zelenih i ako on stagnira Zeleni se skeletiziraju i okamenjuju. Što jači je pokret to uspješnije djeluje stranka. To se vidi u Austriji posebno na kritičnim područjima kao što su promet i spaljivanje smeća, gdje bi bez otpora građanskih inicijativa bilo teško nešto učiniti. Iz pokreta dolaze uvijek zanimljive i korisne ideje za rad Zelenih i smatram da ni u jednom slučaju stranka ne treba zapustiti vezu s pokretima onih koji se zalažu za zaštitu prirode i druge demokratske inicijative. Nije cilj da Zeleni zasjednu u parlamentarne fotelje i funkcije, već da ta druga, životna strana ostane održana.*

Davor JAMBOR

"Evropski zeleni" kao koordinacija koja danas okuplja 26 evropskih zelenih stranki obilježavaju ove godine desetu godišnjicu svog intitucionalnog postojanja odlukom o stvaranju "Zelene internacionale" sa sjedištem u Beču

Zašto se ubijaju mladi u Kutini?

Grad koji je nastao krajem šezdesetih zahvaljujući tvornici umjetnih gnojiva, postao je znamenit po dva kruga nikad razjašnjenih samoubojstava. Glavnim krivcima, i tada i sada, proglašena su sva obilježja "destruktivne" mladeži. Svi odrasli su, naravno, dobri, čedni i pristojni

Prije nešto više od pet godina Hrvatskom (i cijelom ondašnjom Jugoslavijom) protutnjala je afera "dark". Nekoliko nepovezanih samoubojstava pokušalo se sklopiti u umjetno stvorenu i negativnu sliku jednog trenda, te ga prikazati kao udruženje samoubojica. Mediji su obilovali nebulozama optužujući mladež samo zato što slušaju *Joy Division, Sisters of Mercy, Virgin Prunes* i oblače se u crno. Na udaru su se našla i djela književnih klasika poput **Baudelairea, Wildea, Rimbauda** i **Poea** iz kojih je navodno crpljena dark-ideologija. Priča o kultu *Crna ruža* dobila je epilog izjavom Gradskog SUP-a u kojoj je zanijekana povezanost darkera sa samoubojstvima, što baš nije služilo na čast nekim novinarima.

Kraj srpnja ove godine donio je novu aferu koja po opisanim atributima imala sve predispozicije da postane novim dark-slučajem. Lavinu je pokrenuo tekst **Zlatka Pranjića** objavljen u *Areni, u* kojem se ponovo prilično tendenciozno pokušala pronaći zajednička nit u nekoliko samoubojstava koje su se dogodila proljetos u Kutini. Još jednom povezane su inače nepovezive stvari. Rock-bandovi *Metallica, Guns'n'roses, Joy Division* i njihov (pokojni) lider **Ian Curtis,** darkeri i death-metal, te mrtvačke glave i grafiti strpani su u koš nepoželjnih pojava i proglašeni glavnim krivcima za svu mladalačku destruktivnost.

A gdje su stvarni uzroci?

IZLOZI PIJANIH MLADIĆA

Kutina je grad u kojemu "svatko svakoga poznaje", a praktički je stvoren krajem šezdesetih godina izgradnjom tvornice umjetnih gnojiva što je omogućilo brz napredak i razvoj, ali donijela i mnoštvo problema. Doseljenici iz ruralnih krajeva sobom su donijeli i dio svoje kulture koja utemeljena na patrijarhalnim odnosima i danas egzistira.

Drugi problem je u neusklađenosti školskog sustava i potreba grada, posljedica čega je masovno gomilanje mladih na listi Zavoda za zapošljavanje, gdje i strpljivo višegodišnje čekanje rijetko urodi rezultatima. Mito i korupcija ni ovdje nisu ostali nepoznanicom, već su dodatno opteretili položaj kutinske mladeži.

Dva kluba i jedna (ljetna) terasa, te zavidan broj poluuređenih birtija, kino sa četiri predstave tjedno, uz povremeno gostovanje *Gruntovčanke Regice* vrhunac su kulturnih događanja u gradu s više od 20 tisuća stanovnika. Alternativa pobrojanim "događanjima" nudi se u obliku seoskih zabava i svenarodnog raspašoja na *Voloderskim jesenima,* tradicionalnoj priredbi lokalnog karaktera (i značaja).

Alkohol kao najjeftinije i najefikasnije sredstvo za bijeg od svekolikih problema postao je pravi prijatelj čak i onima koji po svojim godinama ne bi trebali znati što je pijanstvo. Lokalnom stanovništvu sasvim je uobičajen prizor trinaestogodišnjaka koji navečer pijani spavaju u grmlju pored sportske dvorane ili na livadama oko gradskog bazena. Po nekim istraživanjima, Kutina je po broju uživaelja droga (izraženom u postocima u odnosu na sveukupan broj stanovnika) sredinom osamdesetih zauzimala "zadovoljavajuće" mjesto u Jugoslaviji. Lokalni moćnici i ovdje drmaju gradom, zrak je zagađen do alarmantnih razmjera, lokalno novinsko glasilo odašilje poruke kako je na mladima da napuče svijet i zaustave prirast u padu stanovništva, a u sveopćoj trci za osiguravanjem egzistencije imalo dostojne čovjeka, djeca su ostala negdje na rubu interesa roditelja, škole i svih koji bi za njih trebali brinuti.

OAZA U KOJOJ SE NE SJEDI

U toj nimalo zavidnoj situaciji u kojoj se nalazi grad, pojavila se grupa mladih ljudi koji pokušavaju stvari ako ne dovesti na svoje mjesto, a ono barem ublažiti posljedice koje bi mogle nastati predavanjem prevladavajućoj negativnoj struji. Uglavnom nisokoškolski obrazovana ekipa rekla je "ne" sveopćoj provincijalizaciji i krenula s vlastitim aktivnostima.

Početkom ove godine privatna etiketa imenom "Nemoj sjesti" izdala je kazetu sa snimcima četiri kutinska banda: ***Pić, Rope, Balirium Premens*** i ***Butchers Bill,*** od kojih je ovaj zadnji imao prilično zapažen nastup na "Novom Rocku 92" u Ljubljani. Inače, emisija "Nemoj sjesti" prava je oaza u programu "Radio Moslavine" i emitira se četvrtkom od 20-22 sata, a u kojoj svoje mjesto nalaze demo-bendovi. "Nemoj sjesti" je i projekt promocije trenutnog stanja na kutinskoj glazbenoj sceni koji zasad obuhvaća samo ova četiri sastava s kazete. Pokretač ovog projekta i urednik emisije, **Andrija Rudić**, kaže da ne žali za starim vremenima kad je Kutina obilovala kvalitetnim bendovima i smatra da današnji nositelji lokalne scene svojim sve značajnijim probojem pokazuju snagu svoje ideje i glazbe koju stvaraju. Nada se da će ovaj projekt odigrati pokretačku ulogu u glazbenom osvajanju novih sredina, a iako neki od tih bendova više ne djeluju, kazeta će ostati kao trajni zapis jednog vremena mlade glazbene kulture Kutine.

"SVRAB" IZAZIVA SVRAB

Zanimljivo je da kutinska lokalna televizija *KTV* očekuje donošenje zakona o privatnim radiojskim i televizijskim postajama kako bi zakonski regulirala svoju djelatnost i krenula u zaista pravi televizijski posao.

Svrab je naziv "časopisa za pitanja mladih", kako piše na njegovoj naslovnici i svojevrsna je opozicija ebatliranom "Moslavačkom listu". Nulti broj časopisa (urednik mi reče da oni ni u kojem slučaju nisu i ne žele biti fanzin) pojavio se u srpnju ove godine i donio tekstove o zabrani emitiranja *KTV-a*, "Dinamu" (odnosno "Croatiji") koji ima zavidan broj navijača (BBB-a) u Kutini, kao i o KCM-u (Kulturnom centru mladih) koji je "nastao iz potrebe da se organizirano pristupi buđenju potencijala mladih i koji bi sovjim aktivnostima trebali pospješiti stvaranje ugodnijeg mentalnog okruženja u kojem žive. Osnovna želja *KCM-a* da potakne stvaralačku snagu onih koji predstavljaju budućnost našeg društva." A kako to lijepo reče kolumnist "Moslavačkog lista", predstavljaju je do onog trenutka kad počinju nalikovati na svoje roditelje.

Milivoj ĐILAS

SNIMIO : RATKO MAVAR

razgovor: **ivana popović, umjetnica koja provocira:**

Poslije moje predstave ljudi su kokodakali kao kokoši!

Za predstavu "Kokoška za Edu Čufer" od OKC-a napravila sam gotovo štalu u kojoj 30 klinki od petnaestak godina u dokoljenkama i debelim džemperima utrčavaju vrišteći u dvoranu, dok dječaci istodobno urlaju, a u pozadini se nazire Lenjinova himna, smiksana s glasnim techno zvukom. To je bila modna revija za ratare, stočare i berače jagoda, a htjela sam prikazati kako još postoji veselje, radost i optimizam

Ivana Popović jedna je od rijetkih hrvatskih umjetnica čiji je rad predstavljen u poznatom britanskom magazinu **iD-u**. Dakako, to nije ostalo neprimijećeno. Oštro je reagirala *"Slobodna Dalmacija"* obrušivši se na **Ivanine** stavove u kojima je ona, uoči rata, kukala o nemogućim uvjetima rada. Pojavila se 1987. godine u "Kulušiću", izazvala zbrku i odmah iduće godine zaposjela tadašnji Muzej revolucije. Ubrzo je počela surađivati s **Монтажстројем**, a u sezoni 90/91. u SKUC-u se prikazivala njezina predstava/ modna revija **Ljepotica i zvijer**. Slijedi **Ribizl bomba** na eurokazu, kostimografija za Kozmokinetičko gledališče **NORDUNG Dragana Živadinova** te osnivanje "Virus teatra Michelangelo" i suradnja s ljubljanskim režiserom **Markom Pelhanom** u komadu **Tisoč sedamanesta tišina ka vasiljev**. Probija se u OKC s **Kokoškom za Edu Čufer**, zaustavlja tramvaje i promet ispred Gavelle s **Košarkom za Gordanu Vnuk** i napokon odvozi autobusom gomilu novinara, prijatelja i znatiželjnika na izlet u Gorski Kotar reminescencijom na djetinjstvo **Na Čagrljino jezero**.

Ivana Popović zna što hoće i to dosljedno provodi u životu i umjetnosti. Zato i naziv njenog "Virus teatra Michelangelo" uopće nije slučajan, u slobodnoj interpretaciji mogao bi značiti širenje "zaraze" slobodarskih i smionih ideja.

Nestala si iz Zagreba, što je tome razlog?

- Ostala sam na Krku kako bih završila radove za svoju prvi izložbu, koja će vjerojatno biti u Galeriji SC. Napravila sam 1001 kip od pečene keramike, bez glazure, kojima predstavljam jednu imaginarnu slavensku obitelj u razdoblju od sedmog stoljeća do 2077. godine. To su, zapravo, portreti ličnosti obiteljskog stabla čije prezime, dakako, završava na - ić! Za taj velik posao pogodovao mi je mir Krka u rujnu jer je za izradu tih portreta neophodno strpljenje i golema koncentracija.

Hoće li ta predstava biti nastavak tvog dosadašnjeg konceptualnog rada ili pripremaš neki radikalniji zaokret?

- Osmislit ću je kao dokumentarni prikaz ključnih događaja, od Ljubljane do danas, s naglaskom na život "Virus teatra Michelangelo", ali, krenut ću ipak malo dalje i pokušati ljudima pokloniti ljepe i mirne kazališne slike, bez agresije i senzacije, kojima ih upućujem na ono ljudsko i estetsko što postoji oko nas i nama. Bit će to mala, topla ljudska predstava, antiratno orijentirana, u kojoj će sve teći polako i mirno... Sudjelovat će samo četiri glumca i tri statista. Sve će biti skoncentrirano i strogo selektirano.

Dakle, ipak postoje neke izmjene, barem u metodi rada.

- Da, dosad smo sve radili na adrenalin, a novu predstavu sam htjela pošteno pripremiti. Zbog toga smo ljeto bili na Čiovu gdje sam s djevojkama vježbala pokrete i sve ostalo što je potrebno za predstavu. Dosad sam sve radila iz inata! Namjerno sam provocirala, ponekad i iskrivljavala stvari i postavljala naglavačke jer su se totalno izgubili svi kriteriji, osobito u kulturi i umjetnosti, i zbog toga je logično što sam htjela sve uništiti i nakon toga stvoriti nešto sasvim drukčije. Ja sam protiv elitizma u kulturi, protiv klanova i protiv korumpirane umjetnosti! Zato sam za prestavu "Kokoška za Edu Čufer" od OKC-a napravila gotovo štalu u kojoj 30 klinki od petnaestak godina u dokoljenkama i debelim džemperima utvrčavaju vrišteći u dvoranu, dok dječaci istodobno urlaju, a u pozadini se nazire Lenjinova himna, smiksana s glasnim techno zvukom. To je bila modna revija za ratare, stočare i berače jagoda, a htjela sam prikazati kako još postoji veselje, radost i optimizam. Mislim da sam uspjela jer su ljudi poslije predstave doslovno kokodakali kao kokoši!

Kritike nisu bile povoljne. Kako općenito reagiraš na javno mnijenje?

- Da, popljuvala me **Sanja Muzaferija** u "Danasu" napisavši da je jadna naša umjetnost kada je spala na to da seljaci hodaju scenom u kazalištu i da to više liči na rusku reklamu za "Benetton". Mene to uopće ne smeta. Dapače, to mi je super! Najnormalnije sam pozvala gospođu **Muzaferiju** na predstavu **Košarka za Gordanu Vnuk** u "Gavelli", popričala s njom... Smatram da svatko ima pravo na svoje mišljenje, ali treba naučiti komunicirati jer zasad to mnogi ne znaju. Komunikacija i pristojnost odraz su zrelosti.

Već od početaka na samoj Akademiji bila si u svojevrsnom sukobu s establishmentom, ali si ipak uvijek dobivala priliku za prezentaciju svog rada u javnosti. Kakav imaš status u hrvatskoj kulturi?

- Postoji hrpa ljudi koja kaže: "Ah, opet se Boro zajebava!" Oni misle da sam površna i da radim a lakoćom, da za to što predstavljam u javnosti nije potrebno vrijeme, trud, rad i ideja. Iz mojih djela stoji šivanje 30 kostima, brojni dogovori s djevojkama, uvježbavanje pokreta, razgovori s direktorima, probe... Sve što radim - radim namjerno, samo što naglasak uvijek stavljam na ljude, ljudska bića! U biti se izmaltretiram kao konj! Uvijek želim da sve na kraju ispadne jako veselo i da se publika također ugodno i zabavno osjeća. Općenito gledano, u umjetnosti nedostaje - funkcija! To je jako bitno! Smatram da je besmisleno baviti se bilo kakvom umjetnošću ukoliko se ne zna hoće li nečemu poslužiti. Na primjer, kada se zatvori nečija izložba na kojoj su bile prezentirane goleme slike, pitam se gdje će to završiti. To se može baciti! To je čisto ekološko smeće!

Za kakvu se poetiku ti zalažeš?

- Ne težim dramaturgiji ni istinama iz knjiga, primaran mi je život. To se može objasniti na primjeru mode: kad se stvarima promijeni kut gledanja a i dimenzija, sve se ispadne drukčije. Što je moda? Moda je skupa, a moda ustvari nije ono u što se pretvorila. Ljudi se odijevaju moderno zato jer žele biti ljepi. To sam prikazala u **Ljepotici i zvijeri** prije dvije godine u SKUC-u kada je jednu od glavnih uloga imao i majmunčić **Milivoj**. Mislim da se samo trebamo okrenuti oko sebe i drukčije promatrati stvari. Trebamo spasiti svijet od propadanja. Mislim da nam je sada super jer više nema nikakvih kriterija pa možemo postviti nove i na njima graditi nove vrijednosti. Samo treba biti strpljiv. Treba prvo sebe srediti, pa onda stvoriti predstavu, pa srediti ljude i na kraju ostaviti refleksije da djeluju, da učine svoje.

Što te fascinira u umjetnosti i kakva bi uopće za tebe trebala biti umjetnost devedesetih?

- Prije svega treba rekapitulirati stare vrijednosti, moderna i postmoderna su prošle, otvaraju se novi horizonti. Mene više ne zanima što mi netko želi prikazati trikom na izložbi, to je prošlost, nego želim vidjeti ono što je iza toga, u međuprostoru. Na primjer, kada sam proljetos radila projekt-izlet "Na Čagrljivno jezero", na kojem smo se lijepo družili i zabavljali, uživali u prirodii autentičnom seoskom ugođaju, svaki sudionik-gledatelj zapamtio je nešto drugo, ovisno o svojim afinitetima. Doista je svatko mogao izabrati za sebe ono što mu se najviše sviđa ili što ga se najviše dojmilo. Tako je netko kasnije pričao o gorskim pastrvama, netko o tome kako je **Milivoj** uhvatio za ruke malu djevojčicu i čitavo se vrijeme brinuo za nju, drugi su pak zapamtili kipove u staroj pilani koji su točno u ponoć oživjeli i započeli svoju priču... Neki su samo gledali u **Nedžada Haznadara** živog! To je čudesno" Mozak se više ne plaši i ulazi u međuprostor. Slično je i s baletom. Svi umjetnici su na ego-tripu i totalno zaboravljaju kako ljudima treba širiti maštu jer imaju takav mozak i potrebe. To je moj zadatak.

Zar nema i takvih umjetnika?

- Ima, ali malo, i još su malo poznati. To su svakako **Ivan Rocca**, **Simon Bogojević Narath**, **Igor Kuduz**, **Davor Mezak**... Ima i ostalih koji su milijardu godina ispred vremena, a koji na žalost nisu mogli doći na venecijanski Biennale, ali je zato u selekciju ušla površna gomila, samo zahvaljujući nađenom triku. Jako sam se razočarala! Došlo mi je da uzmem sprej i na zidu napišem: "Hvala svim majstorima koji su napravili Biennale"! Zato jer su se stolari i ostali majstori mnogi više namučili od slikara i kipara. Tamo je zavladala lova i neke druge vrijednosti, sve se promijenilo. Ja sam kipar i konceptualist, a tamo nije bilo ni jednog pravog kiparskog rada! Svidio mi se jedan Švicarac koji je napravio tople, ljudske slike i osobito **Peter Greenaway** jer je, iako se bavi filmom, izložio skice-slike za svoje filmove. Kroz to se mogla uočiti povijest njegova rada, to je bio dokumentarni presjek, a funkcionira u oba medija. Zato bih htjela da se svi ti ljudi koji postoje kod nas više druže kako bi prikupili hrabrost da zajedno izlete i polete. A ja ću, ako mi netko stane na žulj, ponovo početi provocirati!

Razgovarala: Nina OŽEGOVIĆ

U sveopćem kaosu, beznađu i neorganiziranosti u kojima se nalazi domaća homoseksulana populacija, kao pravo iznenađenje stigla je vijest o osnivanju sekcije LIGMA. LIGMA je prva i trenutno jedina organizirana skupina ljudi u Hrvatskoj koja vlastitim zalaganjem i aktivnostima pokušava problem homoseksualnosti postaviti kao problem ljudskih prava. Homoseksulanost nastoje učiniti za običnog čovjeka prihvatljivom alternativom šarolike ljudske seksualnosti i ne dozvoliti da ona i u ovom našem postsocijalističkom društvu ostane tabuizirana tema o kojoj će ljudi govoriti sa zadrškom.

Ako je čovjek uistinu, kako to Freud tvrdi, izvorno biseksualno biće koje tek svojim punim sazrijevanjem odabire način na koji će zadovoljavati osobne ljubavno-seksualne potrebe, otkud onda toliki strah i mržnja prema homoseksualcima, osobito na našim prostorima?

RACIONALIZIRANI DRUSTVENI STRAH

U tekstu *Strah, mržnja i gej kontrakultura* objavljenom u časopisu *Potkulture*, dr. **Đorđe Čomić** kaže da ovdje pored individualne, iracionalne mržnje koja se bazira na strahu od negacije vlastitog, javnosti prikazanog identiteta, te predrasudama, postoji i druga kategorija tog straha i mržnje koje možemo nazvati racionaliziranim društvenim strahom. Ovdje se, nastavlja dr. **Čomić**, radi o strahu društva i vlastodržaca od uništenja postojeće društvene strukture i poretka, kao i pada nataliteta, iako provedena istraživanja pokazuju da broj homoseksualaca ne varira nego je stalan (oko **6** posto ukupnog stanovništva). Stoga je apsolutni nonsens pripisivati homoseksualnosti utjecaj na pad ili rast nataliteta. Druga stvar koju bih spomenuo kao temelje društvenih predrasuda su parkovi i javni WC-i. Ta su mjesta česta okupljališta homoseksualaca na kojima možete zateći najpromiskuitetniji, ali manjinski dio homo-populacije koji u stvari sam sebe *želi* vidjeti u ulozi žrtve, potiskujući se tako na krajnje društvene margine. Nažalost, to je ujedno i najvidljiviji dio te populacije na osnovu kojega javnost gradi sliku o svim homoseksualcima. takva okupljališta u posljednje vrijeme postaju sve popularnija i u Hrvatskoj, a napose u Zagrebu, što je heteroseksualna većina, pa i većina homoseksualaca osuđuje, no za sada ne vidi način da to promijeni.

POLIMORFNA PERVERZIJA

Ipak, širenje homoseksualizma, kako to "pravovjerni" nazivaju, doživljava se kao direktni atak na reprodukciju stanovništva, kao prijatanja opstanku vrste, pogotovo u vremenima i zemljama gdje su teški uvjeti života. Dominantna kultura u takvim zemljama temelji se na heteroseksualnim odnosima i ljubavi, na braku i obitelji kao osnovnoj jedinici društva, na monogamiji partnera, na dominaciji muškarca-subjekta nad ženom-objektom, na gušenju nagonskog, na potiskivanju i sublimaciji. Suprotno tome, homoseksualna kultura u prvi plan stavlja sasvim drukčije vrijednosti: istospolnu ljubav, slobodu, promiskuitet i nevezanje u bračnu zajednicu, brisanje odnosa subjekt-objekt, mijenjanje seksualnih uloga, princip uživanja, hedonizam, desublimaciju i polimorfnu perverziju. Iz toga možemo zaključiti da se, kako to i sam dr **Čomić** kaže, na homoseksualnost, taj širokom svijetu često namjerno nespoznatljiv oblik ljubavi, ne gleda samo kao na seksualnu opoziciju, već i kao na "prevratničku antitezu cjelokupnoj vladajućoj kulturi", kao na neprijatelja društvenog poretka. Ta većinska, dominantna kultura, dakle svi oni koji sebe vole predstavljati kao "normalne" i koji smatraju jedino ispravnim ono što oni osjećaju, misle i rade, spremni su prešutno zaobilaziti sve koji drukčije misle, izgledaju ili se ponašaju, a ekstremniji odlaze i u prave male ratove protiv takvih.

USTAV IGNORIRA SPOLNOST

Članak 14. Ustava Republike Hrvatske govori o slobodama i pravima građana negirajući sve diskriminacije. Iako pozivanje na seksualne slobode, posebno danas zbog straha od AIDS-a, antagonizira javnost, potrebno ih je uključiti u osnovne dokumente jedne države tek da bi ljudske slobode i prava dobili svoju punu dimenziju. Ionako je odavno kao osnovni demokratski princip prihvaćena mogućnost slobodnog izbora za drugog i nenametanje vlastitih ili unaprijed pripisanih pravila. Seksualnost nadasve podrazumijeva jednu takvu

osvježavajući & drugačiji

LIGMA je prva i trenutno jedina organizirana skupina ljudi u Hrvatskoj koja vlastitim zalaganjem i aktivnostima pokušava problem homoseksualnosti postaviti kao problem ljudskih prava

mogućnost izbora, a nikako reduciranje svoje ljubavi prema istom spolu na prljavu tajnost. U društvima tradicionalnog obiteljskog morala i građanske hipokrizije nužno je prihvatiti zapadnoeuropske demokratske tradicije koje su odgovarajuće dvadesetom stoljeću, kaže **Amir**, jedan od koordinatora u LIGMA-i. U Hrvatskoj za to postoje dugogodišnji zakonski preduvjeti, bez obzira na gore spomenutu nepreciziranost u zakonskim aktima, ali ponašanje ni nadležnih niti običnog pučanstva nije u skladu s njima. Mali je broj onih koji će homoseksualnost prihvatiti tek kao inačicu ljudske spolnosti. Laici bez predrasuda, da ih tako nazovemo, koji to ipak mogu, vjerojatno su prosvjećeniji i liberalnije individue, izuzeci unutar naše sredine koja je generacijama bila izolirana od proliberalnih ideja. Nasljednici smo provincijalnog morala, kao i primitivnosti balkansko-čaršijskog tipa. Generacije su odgajane u pseudosocijalisitčkom duhu s komunističkim parolama koje nisu rezultirale novom etikom ili humanizmom. Opći interes mlade generacije za pop kulturu i sudjelovanje u njoj ovdje su izvršili veću odgojnu ulogu na podmladak društva negoli njihove obitelji, crkve, škole ili društveno-politčke organizacije. Stoga među mlađom populacijom, posebice onom urbanom, postoji određena tolerancija različitosti afiniteta, ali uključivanjem u društvene i poslovne tokove života ponovo se uspostavlja tadicionalno negativan stav prema tim različitostima. Odrešujuće su konvencije što ih njeguje starija populacija koja je uglavnom i vladajuća. Ona određuje kodove javnog mišljenja i ponašanja sve do formiranja zakona, rađenih u skladu s proklamiranim tradicionalnim vrijednostima za koje se i aktivno zalaže.

ZID NERAZUMIJEVANJA

Trenutno vladajući neokonzervativizam u Hrvatskoj ne prihvaća različitosti, bez obzira bile one političke, rasne, vjerske, nacionalne ili seksualne. Sve one dočekuju se kao subverzija postojećim odnsono proklamiranim i željenim, ali fluidnim i teško ostvarivim ciljevima. No, nije toliko problem u sadržaju, koliko u samoj mogućnosti drukčijeg izbora. Misliti različito i biti različit na ovim prostorima nikada nije predstalvjalo poželjnu kombinaciju, makoliko ona bila bezazlena i prirođena ljudskoj naravi, a ni današnji pseudodemokratski odnosi koji su se rasporstrli Hrvatskom tome nimalo ne pridonose. Škrta i bezvučna partitura homoseksualnih prava, kao i ljudskih prava uopće, primjećuju u LIGMA-i, naišla je na zid nerazumijevanja i vlasti i cjelokupnne zajednice. Osnažen utjecaj Katoličke crkve na svim razinama društvenog i političkog života i posebno u sferama takozvane duhovne obnove hrvatskog društva, utjecaj na privatni život pojedinca i njezina želja za što vidljivijom populacijskom politikom u ovim trenucima osim u nazovi nacionalnim nema uporište ni u kakvim drugim razlozima i ciljevima. Vječito anatemiziranje hrvatske inteligencije i svih koji drukčije misle ili se razlikuju dovelo je do postavljanja polupismenosti i neobrazovanosti kao kriterija u procjeni nečije općedruštvene vrijednosti li neprihvatljivosti. Prešućivanje tih tendencija smatra se njihovim odobravanjem, dok nepristajanje pojedinaca na tu igru povlači posljedice kao što je olako proglašavanje jugonostalgičarom ili neprijateljem nacije i njezinih interesa. Izmučena ratom i bijedom, svijest ljudske mase i ovdje se pokazala idealnim materijalom za oblikovanje po tuđoj volji.

IZLAZAK IZ IZOLACIJE

I kada se u svemu tome naše mala skupina ljudi kao što su ligmaši koji od svoje seksualanosti pokušavaju napraviti politički čin, što je, kako naglašavaju, neophodno ako se želi naprijed, te poboljšati svoj i položaj svih koji su diferencirani, pitanje je kolike su uopće njezine mogućnosti i dometi djelovanja. Ne želeći postati dijelom homoseksualne scene ili agencijom za sklapanje poznanstava. LIGMA je napravila plan i program djelovanja koji bi i u daleko povoljnijoj konstelaciji društvenih odnosa teško postigao punu afirmaciju. Smatrajući da je došlo vrijeme da izađu iz izolacije u koju ih je gurnulo netolerantno okručje homofobičnog hrvatskog društva, članovi LIGMA-e vjeruju da će se do 1998. godine, koju je LIGMA (Internacional Lesbien and Gay Asocciation) u koordinaciji sa Ujedinjenim narodima proglasila godinom borbe za prava homoseksualaca, stvari ipak promijeniti.

Milivoj ĐILAS

P R O S T I T U C I J A

I muškarci su "lake žene"

Nakon policijske racije u petnaest zagrebačkih salona za masažu 27. i 28. rujna, sugovornika iz te branše gotovo da je bilo nemoguće naći. Akcija MUP-a provedena je u namjeri da se utvrdi krije li se zaista iza paravana tzv. salona za masažu javna kuća. Privedene su 74 osobe, od kojih 12 stranih državljana (čitaj državljanki), pod sumnjom da su se bavile poslovima vezanim uz prostituciju. Posebno interesantan lovački trofej svakako je, kako navode upućeni, najjači zagrebački makro Ivan Zoro, vlasnik triju "salona za masažu" atraktivnih naziva: "Hollywood" u Petrinjskoj 79, "Playboy" u Ilici 42 i "Hawai" u Mesnićkoj 24. U pretraženim stanovima i "salonima" policija je pronašla dokazni materijal: od kataloga "zaposlenih" djelatnica (u kojima su bile fotografije, proporcije i ostali pikantni detalji) do porno časopisa i kazeta, lisičina, bičeva, ogromnih količina kondoma i sl.

Prvi puta tog vikenda u "Večernjaku" nije bilo oglasa za salone, koji "u opuštajućem ambijentu nude više od obične masaže". Jedina osoba koja je bila voljna razgovarati s novinarima otvoreno o toj temi, gospodin Željko Vrhovski, vlasnik sex shopa "Pigale", isključio je telefon, a muk koji se širio gradom vapio je za odgovorom.

Kako je riječ o poslu koji je u nas još uvijek zabranjeno voće, upitno je koji je krajnji cilj nedavno provedene akcije - da se korov sasiječe u korijenu ili pak da se problem nakon godinu i više dana svog cvata ipak dovede na dnevni red. Svojedobno je bivši zagrebački gradonačelnik Boris Buzančić obećavao da će to pitanje razmatrati na Skupštini grada, a potpredsjednik gradske vlade Ivan Parać zalagao se za legalizaciju prostitucije zbog, kako je kazao, "zdravstvene kontrole". Buzančić je čak predlagao da se osnuje komisija "za ta pitanja" i podsjećao da u inozemstvu postoje javne kuće u koje nitko ne mora ulaziti ako ne želi. "U Zagrebu posao cvjeta na stanicama, u iznajmljenim sobama i prljavim haustorima", isticao je bivši nam gradonačelnik. O najavljivanim raspravama javno se ništa nije govorilo, jer je prostitucija za Hrvatsku izgleda još uvijek tabu tema prepuštena samo sudionicima. Moralno novo društvo kao da je negiralo postojanje peep showa, vrućih telefonskih linija i malih privatnih bordela, s namjerom da sakrije od sebe i svijeta svrab koji sociolozi vole nazivati društvenom devijacijom.

Nedavno provedena akcija MUP-a po zagrebačkim salonima za masažu pokazala je da djelovanje policije bez zakonske podrške samo privremeno uklanja društvenu nečist

S ovim su problemom suočene sve države svijeta, bilo da je riječ o razgranatoj dječjoj prostituciji u Brazilu, djelom i u Rusiji, bilo da se radi o klasičnoj prostituciji. Meke jednokratne ljubavi cvjetaju u Hong Kongu, Tajlandu i siromašnim zemljama Latinske Amerike, a od europskih zemalja ovaj biznis najrazgranatiji je u Nizozemskoj koja ga je stavila u zakonske okvire i time omogućila ubiranje poreza.

U nas je još uvijek na snazi stari zakon kojim nije striktno zabranjena prostitucija, naime bavi se samo pitanjem svodnika-makroa: "tko vrbuje, navodi, potiče ili namamljuje ženska lica na prostituciju ili tko na bilo koji način sudjeluje u prodaji ženskog lica drugome radi vršenja prostitucije, kaznit će se zatvorom od tri mjeseca do pet godina". Kako je u pravnoj znanosti definirano: sve što nije izričito zabranjeno, u biti je dozvoljeno, poštivajući stari zakon (čiji tekstopisac, usput budi rečeno, nije čuo ili sebi priznao da se prostituiraju i muška a ne samo ženska lica) ispada da samo prodavanje vlastitog tijela nije zabranjeno, tj. da je dozvoljeno. Pa ipak, osim što se boje makroa i razularenih mušterija, prostitutke se boje i policije, javne osude, stupa srama...

Policijskom racijom kojoj je povod navodno bio zahtjev slovačke ambasade da pronade maloljetnu Slovakinju, zatvoreni su gotovo svi veći zagrebački saloni za masažu "cijelog tijela". Možda će se time potaknuti javna rasprava o problemu koji "muči" čovječanstvo otkako je svijeta i vijeka. Prostituciji se zasigurno neće stati na kraj, jer bi to značilo da se stalo na kraj ljudskoj prirodi. Treba suzbiti prostituciju pod prisilom, dječiju prostituciju, svemoć i iživljavanje makroa, širenje spolnih bolesti...

Priznavanjem prostitucije, legalizacijom "najstarijeg zanata na svijetu" zaštitile bi se i "kraljice noći" i njihovi klijenti. S druge strane, agresivnu propagandu "salona za masažu" trebalo bi odvojiti od oglasa u dnevnom tisku naslovljenih kao "sitne usluge" i smjestiti je u okvire porno magazina i porno shopova. Tada bi se sa sigurnošću moći reći: "Tko voli nek izvoli".

Katarina DOBROVIĆ

Rajskom stazom do pakla

Rašireno je uvjerenje među mladim narkomanima da je volja dovoljna da se, na nekom mjestu, stane s drogom. Uvjerenje je u većini slučajeva krivo...

S narkomanom iz Vinkovaca, čije ime iz razumljivih razloga ne objavljujemo, o svim aspektima narkomanije razgovarao je **Boris Trupčević**

Kako si prvi put stupio u kontakt s drogom?

- Pa... Bavio sam se s glazbom od svoje petnaeste godine. Tada se u Vinkovcima pojavio hašiš i trava. Za iste pare bilo mi je bolje poduvati *joint* nego se napiti, bolje sam se osjećao. Vremenom sam vidio i ljude koji se ufuraju. Oni su to strašno hvalili, pa sam i ja probao, jako mi se svidjelo i eto...

Priča se da se s trave prelazi na heroin. Je li to točno?

- Ne, to nije istina. Bitan je samo karakter čovjeka. Trava je period koji svaki čovjek u ovo doba prođe. Svatko s tim dođe u dodir čisto da proba, a ako je netko karakter, on neće uzeti heroin da ga jebeš. Meni se to dogodilo zašto što me je zanimalo kako izgleda ono što svi hvale, pa sam probao hors, koku...

Za narkomane kažu da su ljudi koji se nisu uspjeli snaći u životu, koje muče neke brige i da se zato odaju drogama?

- Nije baš tako. Ima puno buržuja koji imaju sve u životu pa se počnu šlagirat, a ima i puno sirotinje koja se šlagira. Ustvari, to ti je kad probaš i misliš da si karakter, da se nećeš navući. Na kraju se navučeš a da nisi ni svjestan.

Odakle ti novac za drogu?

- Kad sam počeo, moji roditelju su relativno dobro stajali...tako negdje, srednji stalež. Imali su nešto ušteđenih para pa sam im krao. Kad je to presušilo, uz zaradu od sviranja krao sam po trgovinama. Krao i poslije preprodavao. Jako težak put. Ali nikad nisam drogu preprodavao, samo sam je kupovao.

Jesi li se liječio?

- Da. Liječim se i sada. Otišao sam na liječenje '90. Bio sam navučen na dva grama, strašno navučen. Tako su me ubijale krize da nisam mogao izdržati, morao sam otići u bolnicu. Bio sam skoro tri mjeseca u bolnici i onda sam počeo piti heptanon koji pijem i dan danas. Znači, po drugi put se liječim. Stalno pijem heptanon. To me umiruje, nemam problema s tijelom i zdravstveno sam u redu. Zajeb'o sam se što sam to ponovo učinio kad sam se već izliječio.

Zastupaš li legalizaciju lakih droga i kako misliš da bi trebalo postupati s težim drogama i onima koji ih konzumiraju.

- Mislim da lake droge treba legalizirati. Čak je dokazano da hašiš i trava pozitivno djeluju na organizam, umiruju itd. Teške droge ne! Svakome tko dođe u kontakt s težim drogama ili ima želju za tim predložio bih da takvu glupost ne radi zato što će se gorko zajebati, kao ja i mnogi drugi.

Što misliš o literaturi o drogama koja se ovdje izdaje?

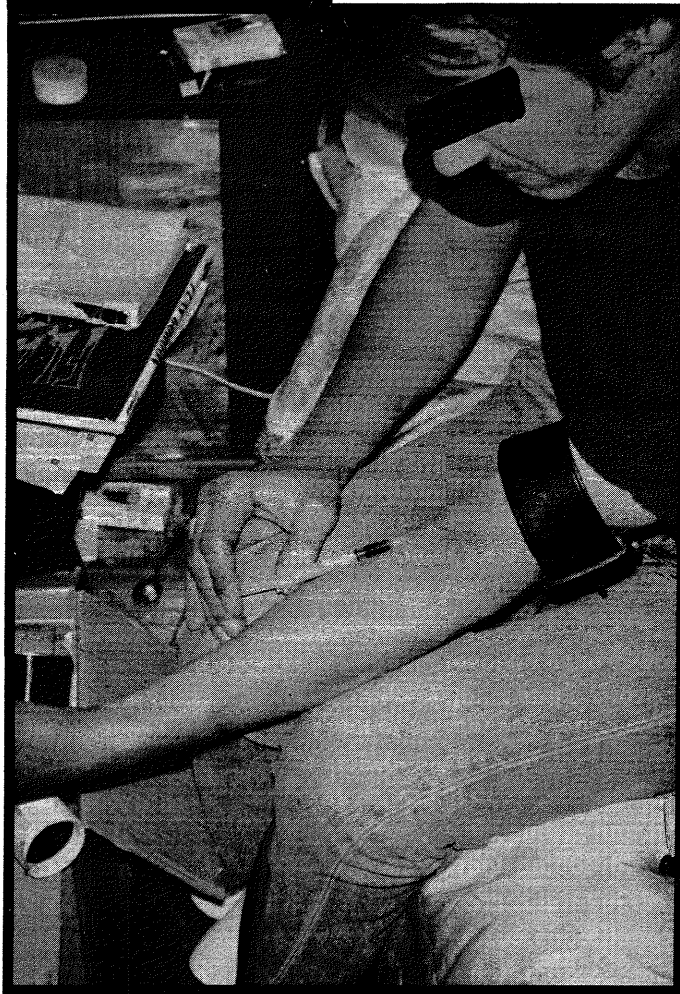
- Ma glupost čista! To su velike gluposti, jer ne treba čovjeka plašiti s tim stvarima, nego mu prići s jedne druge strane i reći što se događa i kako. Katastrofa totalna. Ljudi koji veze nemaju s tim pišu. To je kretenizam.

Kakav stav imaš prema dilerima?

- Postoje pošteni i nepošteni dileri. Pošteni su oni koji imaju veće količine, mogu nabavit za sitne pare, a ovi preprodavači su bezobrazne varalice zato što miksaju da bi se oni imali čime šlagirati, daju male pakete... Ne volim ove ulične dilere, jako su pokvareni.

Kako gledaš na policiju i kazne?

- Katastrofalno! Em što su neuki, ne razumiju ništa o tome, još su i bezobrazni. Da te za jedan joint drže cijelu noć u policiji i tek u deset ujutro dođe inspektor koji će te saslušati. Na drvenoj si klupi cijelu noć, ne daju ti da pušiš, telefoniraš..., a imaš pravo na to. Nemaju pojma, a bezobrazni su do zla boga. Što se tiče kazna, one su previsoke za tipove koji kupuju. Ne razumijem što oni misle postići tim zakonom, zašto diraju potrošača, što im je skrivio? On će se drogirati uhvatili oni njega ili ne. Što se tiče dilera, u redu je da oni idu u zatvor. Tip rasparčava drogu i to je u redu, ali opet - kazne su pretjerane.

SNIMIO BORIS TRUPČEVIĆ

Više od crtača

Mladi endemični autori marljivo rade, arhiviraju svoje table i nadaju se da će ovih dana izdati treći broj svog strip-fanzina. Gregurić, Kukić, Čamagojevac, Pisačić. Lepčić, Tico i Inja Kavurić, jedna od rijetkih žena u Hrvatskoj koja se bavi stripom i jedina u "Endemu", nova su imena domaćeg stripa čije vrijeme tek dolazi. Više o tome otkriva Milivoj Đilas

Lamentirati o krizi izdavaštva koja se proširila Hrvatskom i koja je posebno vidljiva u stripu, postaoje deplasirano. Veće je pitanje što od stripa imamo i vrijedi li to? Strip revija (Patak) koja se pojavljuje (otprilike) četiri puta godišnje i revija koja se bavi pretežito strip-teorijom (Kvadrat) te dva-tri albuma godišnje čine ukupnost strip nakladništva u Hrvatskoj. Naravno, postoje i revijice koje, realno govoreći, ne zavređuju veću pozornost jednostavno zbog kvaliteta objavljenih (inozemnih) materijala.

Stoga je pojava **Endema**, strip-fanzina koji pokušava popuniti rupu, stvarno dobrodošlo osvježenje u domaćem strip-postu. Dva dosadašnja broja predstavila su desetak mladih snaga hrvatske devete umjetnosti. **Gregurić, Kukić, Čamagojevac, Pisačić. Lepčić, Tico** i **Inja Kavurić**, jedna od rijetkih žena u Hrvatskoj koja se bavi stripom i jedina u "Endemu", nova su imena domaćeg stripa čije vrijeme tek dolazi. Zavidnu podršku fanzinu daje i već etablirani **Darko Macan**, a zanimljivo je da "Endem" objavljuje i fantastične ilustracije **Tihomira Tikulina** koji je i jedan od glavnih pokretača ovog malog iznenađenja. Generacijska bliskost glavna je odrednica koja povezuje autore, a njihovo dosadašnje nepojavljivanje u etabliranim revijama (osim ako se radi o recenzijama) razlog je više za postojanje "Endema".

Jezik junaka u "Endemu" suvremeni je i urbani govor iz sredine samih autora, dok su dogodovštine primjrene životu koji i mi živimo, ili je možda bolje reći da su primjerene brzini MTV-jevskih jingleova na kojima autori odrastaju - svejedno. Ostaje činjenica da su brzina i lakoća iščitavanja glavne karakteristike stripova u "Endemu". Lagano koketiranje s undergound stripom s kraja šezdesetih/početka sedamdesetih godina vidljivo u pojedinim kadrovima, kao i prepoznatljiv utjecaj **Marvelovih** junaka, revije "Metal Hurlant" i kultnog **Moebiusa**, daju naslutiti da autori nisu tek crtači već i više nego li dobri poznavatelji povijesti stripa i novih strujanja u svijetu.

No, koketirati s undergroundom ne znači i biti underground. Pročišćenost i prepoznatljivosti rukopisa pojedinih autora tek nagovješćuje dosege koje bi autori ostvarili da svoje radove objavljuju na kvalitetnijem papiru i u color tehnici. Nažalost, gašenjem revije kakva je bila "Comicon" stvorena je praznina koju bi svakako trebalo popuniti, posebno ako znamo što se dogodilo s aotorima kao što su **Parlov, Ivekov** i **Žeželj**. Oni su također započeli u c/b tehnici i prve radove objavili u "Patku" ili fanzinu sličnom "Endemu". Pionirski pothvat **Ive Milićevića**, kakav je bio na našim prostorima strip-revija dotad neviđeno luksuzne opreme, autorima je donio doslovce svjetsku slavu, tako da oni danas rade u inozemstvu, što autorski, što na serijalima koje su započela veća imena stripaškog miljea.

Uzdajući se u vlastite snage i neka bolja vremena, mladi endemični autori marljivo rade i arhiviraju svoje table. Ovih dana trebao bi se pojaviti i treći broj njihovog fanzina, a razlog zašto već nije jesu financije.

Iako je fanzin kvalitetan, njegovi autori svakako zaslužuju veći (i bolji) manipulacijski prostor. Do tada, "Endem" je tek dokaz da mala cijena, mala naklada i mali format (A5) ne znače i mali kvalitet. (M.Đ)

U ovom broju ARKzina objavljujemo na zadnjoj strani strip tablu jednog od mladih »endemičnih« autora, Brajena Dragičevića.

Pozivamo i druge mlade strip-autore željne objavljivanja, da nam se jave, pošalju svoje radove - najbolji će biti objavljeni i honorirani.

Redakcija

GLOBUSOVA ispravka

Poštovani,

Obraćam Vam se kao punomoćnik natječaja "Globus supermodel 93" te Vas informiram da ste u Vašem magazinu "Arkzin" br. 5, rujna 1993, godine u članku "Izbori Miss ili Rasprodaja moje male" na strani 26 objavili neistinitu informaciju u svezi našeg natječaja, a bez prethodne provjere istinitosti navedene informacije.

U navedenom članku piše: "Globus je i ove godine nastavio svoju praksu promicanja hrvatskih ljepotica. I u tu igru bio je umiješan Riccardo Gay, koji međutim ne želi uzeti pod svoje okrilje Globusovu pobjednicu, jer jednostavno ne odgovara zadanim kriterijima"! To ujedno znači da djevojka neće potpisati ugovor od deset tisuća dolara, kako je bilo obećano. Zašto je pobijedila djevojka koja ne odgovara svjetskim kriterijima i u službenim krugovima je nepoznato, ali vjerojatno postoji logičan, toplo ljudski odgovor."

Temeljem "Zakona o javnom informiranju" objavljenog u Narodnim novinama 22/92, i to poglavlja šestog "Objavljivanje priopćenja i ispravaka", pozivamo Vas da odmah u idućem broju objavite ispravak gore citiranog dijela tog članka potpisanog od VIOLETE VRHOČ, a kako bi izbjegli sudski postupak radi objavljivanja ispravka informacije.

"Globus Supermodel 93! je potpisao ugovor s talijanskom modnom agencijom "Riccardo Gay" dana 05.06.1993, godine, te temeljem toga ugovora našoj pobjednici agencija "Riccardo Gay" garantira ugovor u iznosu od minimalno 10.000 US$ godišnje.

s poštovanjem

za "Globus Supermodel 93" punomoćnik odvjetnik Mladen DRAGIČEVIĆ

(adresa u redakciji)

HEIL HITLER, AMERICA!

Brigadi skinheada iz cijelog svijeta HOS je stavio na raspolaganje sedam T-55 tenkova u Mostaru! Časopis koji o tome izvješćuje, "New Order", ne može sakriti zadovoljstvo ističući kako je to prva tenkovska jedinica koja se PONOSNO bori pod nacističkom zastavom nakon travnja 1945. Fotografija potvrđuje priču

Eto, baš sam se vratio sa **Mid-Atlantic Anarchist Gathering** iz Philadelphie. Bilo je super. To da su punkeri uvijek htjeli izgledati što ružnije, nije novost. No, nova generacija američkih punkera, osim što je probila rupe kroz sve dijelove tijela kroz koje se rupa može probiti je kao centralni dio svog protesta protiv društvenog uređenja, u kojemu (još) nema rata, vlakovi voze, telefoni rade i **McDonaldsi** seru hamburgere, izabrala prljavštinu. Tako da se ne peru uopće i nose istu majicu i hlače na sebi dok dotični odjevni predmeti ne istrunu i raspadnu se sami od sebe. A meni se nekad znalo prigovarati na neredovitom tuširanju! Drage moje, to je bio samo znak mog (uranjenog) političkog prosvjeda.

Naravno, slatka mala izbušena smrdljiva dječica su uglavnom izbjeglice iz domova pretjeranog blagostanja. Jednomu je, naprimjer, tatica nekakav you know what u Ministarstvu obrane. Malo podsjeća na **Svarun**. Recimo da podsjeća na Svarun nakon nogometne utakmice na vrlo blatnom terenu.

Uglavnom, zaključio sam, Amerika će postati vrlo zanimljivo mjesto za jedno pet godina. Možda čak i uzbudljivije od zemlje koju sam napustio.

SKINHEADSI KAO BABA ROGE

Čista varijanta američke grunge/punk mladeži (koja se razmnožava eksponencijalno uslijed strmoglave propasti američke ratne ekonomije nakon propasti "Carstva zla") su skinheadsi, od kojih američki mediji baš sad naveliko prave baba-rogu, k'o što su svojedobno jugomediji radili baba-rogu od **Torcide, Bad Blue Boysa, Delija, Grobara** i ostale nezadovoljne mladeži, u našem bivšem raspadajućem se sistemu, koja je bila riješena izboriti svoje, poreknuto im, mjesto pod suncem ako treba i šakama. Skinheadsi se veselo pozdravljaju sa **Heil Hitler**, tuku crne, žute, imigrante i uopće su, je li, negativna društvena pojava, kak' bi se to nekad reklo . O njima rade jutarnje emisije za domaćice : čuvajte vašu djecu od AIDS-a (seksa), droge i skinheadsa (rock and rolla). Posebno sam uživao kad je jedan od skinheada ustao i razbio šakom nos **Geraldu** (pred kamerom, tj. pred par milijuna ljudi koji su gledali show), ljigavom voditelju jednog od takvih jutarnjih programa, koji se emitiraju kao inspiracija da bi se radni ljudi lakše posrali prije odlaska na posao . Jebiga,.tvornice se zatvaraju, nezaposlenost raste, dug je 400 trilijuna dolara, političari su nevjerojatno mlaki - poput **Račana**, korupcija je takva da **Mesić** i **Tuđman** izgledaju kao početnici u usporedbi s **Rostenkovskim** ili **Foleyem** i sličnima (koji sve rade po zakonu...), realni osobni dohoci padaju, cijene rastu. Bjelačka mladež je zatečena krizom: obećana zemlja im nestaje pred očima i blagostanje im klizi iz nemoćnih ruku. Američki san postaje više kao noćna mora iz koje bi se čovjek rado što prije probudio. Dok ostale (manjinske) rasne i etničke grupe nikad niti nisu zapravo uživale to blagostanje, pa ih je kriza pogodila tek letimično, većinska bjelačka srednja klasa je pokošena. Siromašni su i dalje siromašni - ne mogu biti još siromašniji. Super-bogati su i dalje bogati, možda malo manje, jedva da primijete. Sredina je najviše pogođena. I to je opasno. Bjelačka mladež se u zadnjih 20 godina uspavala u blagostanju, pa za razliku od manjinskih rasnih i etničkih grupa, nije već valjda od hipija naovamo, formirala svoje gangove, bande i "plemena" (za razliku od mladih crnaca, španjola, azijata i raznih imigrantskih skupina). Skinheads objedinjuju nevjerojatan bijes prema svemu - iz neznanja pravih uzroka svoje situacije, s mržnjom prema "drugačijima"- koja proizlazi također iz neznanja pravih uzroka, i s fanatičnom potrebom za čvrstom organizacijom, koja dolazi od straha zbog nastale situacije i od straha jer su sve manjinske grupe mladeži klanski organizirane. Država, naravno, radi istu grešku kao i uvijek i svugdje (nikad mi neće biti jasno za koji kurac ljudi glasaju i plaćaju porez kad ih uvijek vode totalni govnari): vitla i lupa pendrekom. Budući da su skinheadi do zuba naoružani frajeri (Amerika je zemlja gdje možeš i u mirnodopskom razdoblju slobodno kupiti automatsko oružje u većini republika-država, a skinheadi se bez oružja osjećaju kao bez gaća), policija ih hapsi na temelju pretesa stana i optužbe za ilegalno posjedovanje oružja. Ljevica (šačica bradatih profesora i raskvašenih doktorica svega i svačega) istražuje, znanstveno dokazuje, uspoređuje, organizira tribine, seminare i uglavnom zaključuje kako su skinheads gnjusna grupa nacista za koju prvi i ostali amandmani američkog ustava ne bi trebali važiti. A skinheadi vape za mamom i tatom. Za nekim tko bi im pružio izgubljenu sigurnost, tko bi ih smirio kad se probude vrišteći iz američke noćne more i rekao : smiri se, to je samo ružan san. I tko im je jedini voljan pružiti? **Ku-Klux-Klan, White Aryan Resistancem, Idaho's Aryan Nationsm, Church of the Creator, Christian Identity** i slične organizacije. Čak se i **Hrvatska stranka prava** pridružila spisku obožavatelja.

SKINHEADI U MOSTARSKOM HOS-u

Ultra-desne političke organizacije odraslih kupuju skinheadima odjeću i voljene (**Doc Martens**) čizme, jeftinu mjuzu i tešku cugu (organiziraju OI! koncerte, jeftino pivo): Piva i Punka! bit će moto američkih careva. Rečene organizacije također organiziraju polu-vojne treninge voljne mladeži za budući **RaHoWa - Sveti Rasni Rat (Racial Holly War)**. ***HSP*** je otišao i dalje, imajući mogućnosti, da umjesto treninga, ponudi pravi pravcati rat: u Mostaru je organizirana (prema pisanju američkih novina **New Order**) brigada skinheada iz cijelog svijeta. **HOS** im je stavio na raspolaganje sedam **T-55** tenkova. New Order ne može sakriti zadovoljstvo ističući kako je to prva tenkovska jedinica koja se PONOSNO bori pod nacističkom zastavom nakon travnja 1945. Fotografija potvrđuje priču.

Američka vlada bi možda bila sretna kad bi Paraga htio naoružati, opremiti i otpremiti preko oceana sve skinheadse u neku daleku tko-ga-jebe Bosnu i Hercegovinu. Možda je to rješenje za Bosnu? **Doc Martens Sturmbrigade...**

Kad smo kod skinhead društva: ima i cura i to kol'ko hoćeš. Čak su i agresivnije od dečkih. I koliko god to zvučalo čudno, nisu neravnopravni - kako bi se to očekivalo od desničarske grupe. Posebno je veselo vidjeti da među američkim skinheadsima ima i crnaca. Koji naravno mrze crnce. A za sebe valjda misle da su pofarbani bijelci. Onda ima grupa skinheadsa bijelaca i crnaca - koji NE mrze crnce, ali nemreju smisliti imigrante (američki nacionalisti). Te grupe su sve brojnije, posebno u južnoj Kaliforniji, gdje ima puno spanjola i azijata imigranata.

I napokon ima grupa skinheada koji ne mrze nikog osim drugih (rasističkih, nacionalističkih) skinheadsa. Kao npr. **SHARP (Skin Heads Against Racial Prejudice)** iz Portlanda (Oregon) ili moj prijatelj **Dan** (kojeg **Bob McGlynn** zove newyorskim **Ivicom**) iz **RASH (Red and Skin Head) Mayday Skins** iz New Yorka. Mislim da bi **ARK/ZAPO** i **RASH** trebali izmijenjivati iskustva (Dan mi je rekao da je tekst o njima izašao u nekom fanzinu u Hrvatskoj). Vi bi im trebali pomoći da objasne svojim pajdašima do kuda mržnja može dovesti.

Ivica ŠKORIĆ

PUNK IS NOT DEAD

New York, U.S.A. October 14, 1993. Specijalno za ARKZIN

sarajevo u new yorku

U New Yorku je u toku 31. NEW YORK FILM FESTIVAL. Festival je otvoren filmom **Roberta Altmana** *Short Cuts. The Piano,* **Jane Campiona** zatvoriće Festival 17. oktobra. *The Piano* je dobio Palme d'or i **Holly Hunter** je proglašena za najbolju glumicu u Cannesu. Na Festivalu će biti prikazano 27 filmova sa svih kontinenata. Između ostalih tu su filmovi **Vistora Nunzea** (Ruby in Paradise), **Paolo and Vittorio Taviani** (Florile), **Mike Leigh** (Naked).

U okviru sepcijalnog programa Festivala prikazuje se retrospektiva filmova (1915 do 1957) **Sacha Guitrua** i VIDEO VISIONS, gdje su prikazani i filmovi iz Bosne i Hercegovine Sa-Life I i Sa Life II.

Sa-Life I je film sastavljen od niza kratkih dokumentaraca: SPALJIVAO SAM NOGE, **Srđana Vuletića**; ČAMAC, **Pjera Žalice**; MOJA MAJKA SEHIT, **Danisa Tanovića** i **Dina Mustafića**; SVADBA U SARAJEVU, **Milana Trivića** i ISPOVEDANJE MONSTERA (Confessions of a Monster je naslov na engleskom), **Ademira Kenovića** i **Ismeta Arnautalića**.

Sa-Life II je kolekcija slijedećih dokumentarnih fragmenata, koji čine mozaik: 25 GODINA IGNORISANJA , **Zdravka Greba**; PUCANJE U RANJENIKA NA RASKRSNICI KOD SOCIJALNOG, **Muharema Osmanagića**; VOJNIK SREĆE, TV BiH I SAGA; MASAKR U ULICI VAŠE MIŠKINA, **Dževada Čolakovića**, SARAJEVO 1992, **Mirze Idrizovića** i MOJIM PRIJATELJIMA, **Zlatka Lavanića**.

SA-LIFE I i SA-LIFE II, su priče iz Bosne i Hercegovine o užasima rata i preživljavanju. Filmovi uglavnom prikazuju surovost svakodnevnog života u Sarajevu, i obrađuju teme od početka rata, aprila 1992. pa do avgusta 1992. Što je interesantno, filmove su radili amateri, studenti Akademije i profesionalni reditelji uglavnom okupljeni oko SAGA (Sarajevo Group of Authors). Kao gost na projekcijama se pojavljuje reditelj **Ademir Kenović**. Filmovi i **Kenović** su dobili vrlo zapažen publicitet u američkim medijima.

Projekat PRIČE IZ BOSNE (SA-LIFE I i II) urađen je zahvaljujući **Sorosovoj** fondaciji OPEN SOCIETY.

Salko KRIJESTORAC

Izuzetno vrijeme za pisce

Prvi broj "Plime", novog književnog časopisa, naprosto je - razgrabljen! Kako i zašto, istražuje ***Nina Ožegović***

Da je vremenom u kojem živimo zavladao totalni apsurd, ponajbolje potvrđuje uspjeh novopokrenutog časopisa za književnost "Plima", koji je po izlasku jednostavno razgrabljen. Dakako, to nitko nije očekivao, ali je zato veselje bilo veće. Pokazalo se da stasa nova generacija mladih i talentiranih pisaca, da čitatelji naprosto vape za svježim i zanimljivim štivom koje odražava duh vremena te da ovo naše zaneseno vrijeme preživljavanja i tugovanja ustvari pogoduje literarnoj proizvodnji.

Očito je da su ljudi zasićeni teorijom i suhoparnim komentiranjem dozlaboga začudnih činjenica života i da im nedostaje pomak u umjetnost, u iracionalno, u jednu običnu izmišljenu priču ili dramu. A upravo je toga manjkalo posljednjih godina rata, kada se osjećao pad u svim granama umjetnosti, osobito u filmu, pa se dogodilo da filmski kritičari nisu imali što komentirati, jer se gotovo ništa u nas nije snimalo. Dakle, teorija se nije mogla nahraniti praksom. U novoj književnosti događa se nešto sasvim suprotno - procvat! Ili kako sam naziv časopisa nagovješćuje - dolazak plime, nečeg novog, drukčijeg, generacijski zaokruženog većinom, a istodobno pismenog, maštovitog i životnog. I što je najbitnije, objavljuju debitanti, pisci kojima je "Plima" prvi sudar s javnošću, a time i sa sudom kritike.

Time se ujedno potvrđuje teza **Mire Gavrana**, glavnog urednika časopisa i već etabliranog pisca, koji tvrdi da danas pisci ne mogu pisati loše jer je život oko nas isuviše opipljiv, pa je nemoguće ostati neosjetljiv na stvarnost, krv i siromaštvo. Ovo je ustvari izuzetno vrijeme za pisce, kaže, jer je snažno izražena ljudska dimenzija, dok je vrijednost nadolazeće generacije u tome što ne tone u bukvalni, vulgarni realizam, već uspijeva napisati priču ili dramu uvjerljivo, samosvojno i s vlastitim pogledom na život. Čitateljstvo opet zahtijeva drukčije vrijednosti od literature jer u konačnici drukčije živi već više od tri godine, te znalački prepoznaje istinske vrijednosti. Pogled unatrag za nekih desetak godina potvrdit će da je "Plima" promovirala prave pisce, kaže **Miro Gavran** i dodaje da kada ne bi vjerovao da u toj novoj generaciji, uglavnom '68 i '69, nema barem deset do petnaest talentiranih, čitav projekt ne bi imao smisla.

Da doista ima smisla dokazuje interes HRTV-a, kazališta i ljudi na filmu za suradnju s mladim piscima. Osim toga, izdavač AGM koji se bavi i posredovanjem pri zapošljavanju studenata, odlučio je još jače poticati stvaralaštvo mladih pisaca i krenuti korak dalje. Svake godine dodijelit će nagradu za najbolju prozu i dramu: objavljivanje prve knjige, odnosno izvođenje prve drame. Prve nagrade znat će se već početkom iduće godine, po izlasku drugog broja "Plime".

Ipak, čini se da je najveća važnost "Plime" što je nakon mnogo godina otvorila nov poligon za književnost, koji u ovako zaokruženom obliku ne postoji od doba "Quoruma" iz ranih osamdesetih. Naime, posljednjih je nekoliko godina vladala posvemašnja literarna oseka, osobito nakon ugasnuća "Oka", "Studentskog lista" i "Poleta".

"Plima" će, kako najavljuje **Gavran**, ostati dosljedna promicanju nove, tek stasale generacije i objavljivati samo prozu i dramu. Time se približila koncepciji književnih časopisa iz 19. stoljeća, primjerice "Kolu", u kojima su u nastavcima izlazili danas popularni romani i koje je čitateljstvo kupovalo da bi saznalo što se događa s protagonistima.

Valja reći i to da se zasad ne može govoriti o stilskoj afirmaciji nove generacije pisaca, jer je riječ o sasvim različitim poetikama. No kako kritičari uvijek vole sve svrstati u pretince, vjerojatno će vremenom stvoriti novu sintagmu koja će objediniti novu školu hrvatskih pisaca.

PISMO SARAJEVSKOG VOJNIKA

ono

Sve teže noću zaspem. Proganjaju me misli. Pitanje, šta ako duše onih koji naprasno umru, ili budu ubijeni, šta ako one ne odu nekamo daleko, van našeg običnog ljudskog svijeta, nego kao nekakve sjenke ostanu tu kod nas čudeći se šta im se desilo? Toga se plašim. Antički junaci, ona nekolicina koji su se spustili u zagrobni svijet, pustili bi u pliticu malo žrtvene krvi i odmah bi se oko njih skupile duše mrtvih. Oni su tu žrtvenu krv imali da umire nespokojne sjenke. A mi, da li ćemo im mi, nakon svega, moći ponuditi nešto kao veliko opravdanje, ili kao nekakvo glupo i dovoljno svečano objašnjenje, čime bi ih mogli otpraviti daleko od sebe. Jednom, kada nas tolike sjenke, i to još poznate, drage sjenke bliskih ljudi, spopadnu s pitanjima šta se to sa njima zbilo i zašto, gdje one to moraju otići bez nas i ko je to tako odlučio, šta ćemo im reći?

Nema heroja.Ima samo smrti

Pobjednicima je lako. Oni mogu uspokojiti svoje mrtve. Imaju ceremonije i rituale da njima doslovno zatru nelagodu u sebi, i stid i stravu koju osjeća svako ko je ubijen. Ti osjećaji privlače duše mrtvih. Baš onako kao žrtvena krv. Nadaju se, valjda, da ćemo im moći pružiti nekakvu utjehu i suosjećanje. A mi nemamo ni jedne riječi koja bi ih mogla zadovoljiti. Možda oni koji ozbiljno vjeruju u tamo neko mjesto gdje postoji jedna viša, Božija pravda po kojoj se sve drugačije ocijeni i poravna nego ovdje kod nas, možda im oni doista mogu pokazati pravac kamo će se te duše rado zaputiti. Ali šta da im kažem ja ili ovakvi kao ja, koji su možda u ovom ratu, i doista, tek u ovom ratu, nikada prije, po prvi puta pomislili: "Bože, kada se toliko toga neutješnog događa, i toliko toga duboko nepravednog i užasnog, doista, jedino u slučaju da uistinu postoji Bog i da se nekamo mogu skupiti iznurene, uplašene i ranjene duše, gdje vlada mir i spokoj, jedino tada bi postojala nekakva utjeha. Utjeha jedne vječnosti u kojoj nitko nikoga ne može mimoići, u kojoj se niko ne može tako izgubiti da ga svi ostali ne mogu ponovo jednom naći. Bilo bi nečega neizmjerno, beskonačno pravednog kada bi negdje drugdje, mimo i daleko od ove naše zemlje, postojalo neko mjesto i neko vrijeme koje bi opovrglo usud što nas stiže u ovom životu". Meni je to samo došlo kao misao, ne i kao pouzdanje. Čak i kada bih naučio riječi utjehe iz *Vječne knjige*, one sjenke mi ne bi povjerovale. Znale bi da govorim bez uvjerenja. A pobjednicima nikakvo uvjerenje u višu pravičnost nije potrebno da bi se oslobodili neuspokojenih duša. Njima su dovoljne apologije herojima i trijumf pobjede. Svim tim kičem pobjednika se zgade preosjetljive sjenke umrlih i one, s gnušanjem, odu same od sebe. Jer heroja nema, ima samo smrti, to je ono što znaju te sjenke i što znamo mi dok smo u rovovima. Mi ćemo zaboraviti. Ali one sjenke ne mogu ništa zaboraviti. To je njihovo prokletstvo što ih unespokojava, to što ne mogu, nego da se samo sjećaju.

Šta će biti sa nama, koji prežive ovaj rat u kome neće biti ni pobjednika ni poraženih, nego će samo svi biti na gubitku. A toliko mrtvih s kojima će se nakon rata trebati nekako nagoditi. Toga se ja najviše plašim. Zato bih volio već sada otići nekamo daleko. Što dalje.

Nedragovoljna inicijacija: Kako sam postao Hrvat

B.T. (26) je do prije 16 mjeseci bio apsolvent mašinskog fakulteta. Rat ga je s majkom i mlađim bratom zatekao u njihovom stanu, na Grbavici, dijelu Sarajeva koji je od prvog dana bio pod srpskom kontrolom.

*To je bila prva lekcija koju sam morao naučiti. Ko sam? Ranije sam bio **B.T.**, student mašinstva, Sarajlija, Bosanac, prijatelj ovoga i onoga, dečko **S.B.**., i tek tamo negdje, iza svega toga, bio sam Hrvat. Sada, odjednom, a da mi nije sasvim bilo jasno zašto i odkud, sve je to postalo nevažno i ostalo je samo još to jedno - da sam Hrvat u dijelu grada pod srpskom kontrolom. Najčudnije je bilo što se ja još uvijek uopšte nisam osjećao Hrvatom. Ali uopšte nije bilo važno šta ja mislim i osjećam. Bilo je to uznemirujuće saznanje, da bez obzira na to šta ti o sebi misliš, jesi prije svega ono čime te prepoznaju nepoznati ljudi s oružjem. I drugi su, kao i ja, tih prvih ratnih sedmica, prolazili kroz tu novu nedragovoljnu inicijaciju. Činjenica da su jedne odvodili a druge ne, da su jedni s užasom osluškivali korake po hodniku i u panici se trzali na svaki glas pred zgradom, jer to je uvijek moglo značiti da "dolaze i po njih", eto, to je bilo dovoljno da su odjednom jedni postajali Muslimanima, drugi Hrvatima, treći Srbima i niko toga nije mogao ostati pošteđen.*

B.T. se s mlađim bratom krio u susjedovom stanu. Dva mjeseca i sedamnaest dana nisu nikamo izašli. Majka se predstavljala kao Srpkinja. Imala je jedno takvo neodređeno ime koje je moglo pripadati i jednom i drugom narodu. Donosila je hranu za sve troje. **B.T.** nerado govori o tim prvim mjesecima.

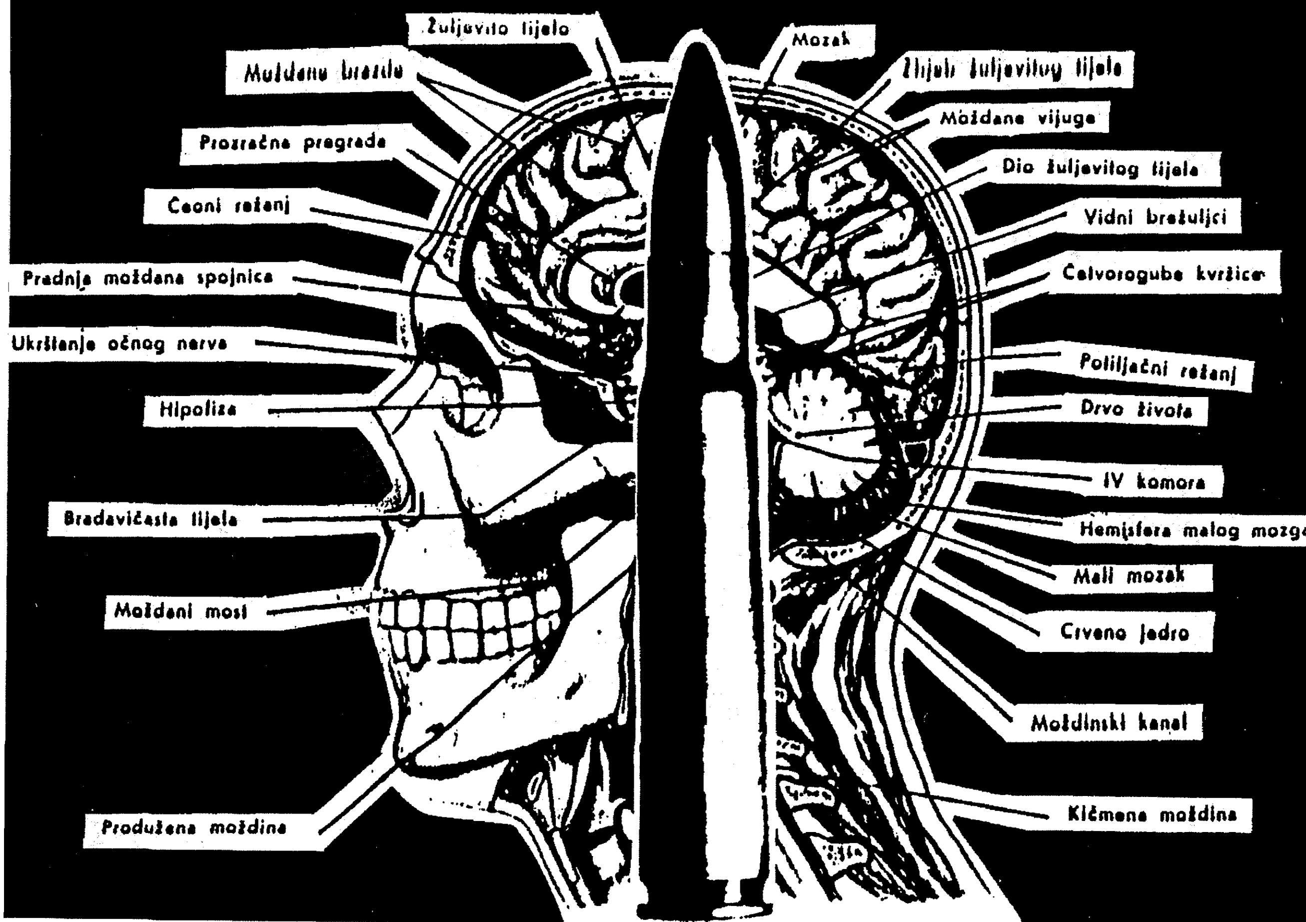
Malo sam toga svojim očima vidio. Danonoćno smo bili u stanu. Virili smo kroz prozor. Jedno vrijeme je ispod njega bio tenk. Pucao je na drugu, "Muslimansku" stranu obale. Bio sam siguran da tamo na drugoj strani niko više i ne može biti živ. Toliko se pucalo. Ponekad noću činilo se da "tamo preko" sve gori. Tek poslije, naučio sam prihvatati paradoks da je čovjeka nevjerojatno lako ubiti, a opet, da je čovjek teško iskorjenjivo stvorenje na koje možeš baciti tone smrtonosnog gvožđa, čim se paljba malo smiri, van će uvijek izmiliti više živih nego što je u ruševinama ostalo ubijenih.

Bilo je i mnogo glasina o odvođenjima, o ubistvima, pljačkanju i prisilnom radu, ali ja ništa od toga nisam vidio. Da sam ti u to vrijeme pisao, vjerojatno bi u svemu bio samo užasan strah da ćeš svakog trenutka i ti "doći na red". Ali, prođu dani, nekoliko sedmica, po tebe niko ne dođe, a tebe obuzme šizofreno raspoloženje, čudnovat osjećaj da tvoja soba i stan u kome se kriješ pripadaju nekoj drugoj realnosti. I ubuzme te sumanuto pouzdanje da ti se ništa ne može dogoditi, da su nedodirljiv sve dok ostaješ šćućuren u toj svojoj pukotini prostora i vremena. Vremenom te napusti strah. Navikneš se na pucnjavu oko sebe, na transportere i tenkove pod prozorom, ljude u uniformama i s oružjem. Na vijesti da su sinoć "odveli" ovoga ili onoga. Sve ti je manje toga neobično i strano, a poznato ne plaši. Bar ne onoliko koliko je plašilo prvih dana. Uostalom, sve je nekako preveć jednostavno. Odjedamput nema nikakve nedoumice, sve izgleda krajnje jasno. Oko tebe je jedna neprijateljska sila koja te više ne zbunjuje onoliko koliko te zbunjivalo dok su o njoj govorili kao o opasnosti. Sada naprosto znaš da je ta sila posve u krivu i da si u položaju u kome si se našao posve bespomoćan, te da stoga treba biti tih miran, da bi preživio. Bilo je nečeg beskrajno olakšavajućeg u toj jednostavnosti razlike "njih" i "nas", njihove apsolutne krivice i naše bespomoćne nevinosti.

Težina izdaje

S izdajom je bilo mnogo teže izaći na kraj nego s neprijateljstvom i strahom.

Ima nečeg u izdaji s čim se ne možeš nikako izmiriti. Prihvatiš i ubistva, ali izdaju nikako ne možeš. Čak

i kada se trudiš i uspijevaš naći nekakva opravdanja. Još prvih dana naši susjedi Srbi su se distancirali od nas ostalih. Nisu ubijali, nisu pljačkali, ali su se nekako odmakli, zašutjeli, okrenuli glave. I mi, ostali, mrzili smo ih zbog toga više nego što smo mrzili one nepoznate s oružjem u rukama i stranim, nesarajevskim naglascima.

Nakon dva mjeseca i sedamnaest dana skrivanja, B.T. i njegovog mlađeg brata su tri naoružana srpska vojnika našla u susjedovom stanu. Izveli su ih zajedno sa susjedom. Napolju je već bila grupica uhićenika. Naoružani vojnici su dovodili nove. Na kraju ih je bilo dvadeset i šest.

Ne znam šta se desilo s tom grupom. Mislim da su svi streljani. Odvedeni još tog istog dana nad neku ranije pripremljenu raku i pobijeni. Mene i brata je iz grupe "izveo" prijatelj pokojnog oca. Bio je u uniformi, s četničkim ukrasima na sebi. Prišao je, povukao nas van rekavši da mu nas dvojica trebamo za kopanje rovova. Odveo nas je u svoj stan i još iste te noći nas je kriomice prebacio na drugu obalu. Po Grbavici je raširio vijest da smo otišli u Beograd, a potom nekamo u Austriju. Danas pomaže majci. Nabavi joj hranu, štiti je. A ja, unatoč svemu, tom čovjeku ne mogu biti zahvalan. Naprosto, nikakvu zahvalnost ne osjećam, nego istu onu kivnost zbog izdaje, kao i prema svim onim susjedima Srbima koji su od nas "okrenuli glavu".

Po prelasku na "bosansku" stranu Sarajeva oba brata su se odmah prijavila u Armiju. B.T. je bio poslan na Žuč, brat u Ađiće.

Tri mjeseca sam bio na Žuči. Ne trebam ti posebno opisivati kako je bilo. Dovoljno je da ti kažem da smo danas, od nas osamnaestorice koji smo bili u jednoj četi, samo svojica živi. A prvi čovjek koga sam ubio? Sigurno si već čula i od drugih o tome. Svakog proganja taj trenutak kada je postao ubicom. A šta da ja kažem? Ja nisam ubio jednog. Držali smo položaj kada su k nama krenuli četnici s živim štitom ispred sebe. Najmanje dvjesto pedeset ljudi, s rukama svezanim žicom. Ispod pazuha su im bile provučene puške, iza su bili četnici. I pucali su po nama. Povukli smo se s prve linije, potom i s druge. S treće, ma šta se dešavalo, povlačenja nema. Ostaješ gdje jesi i pucaš. Svi ljudi u živom štitu su bili pobijeni. Dvjesto i pedeset ljudi. Pokupljenih u Vogošću, ili nekom drugom Sarajevskom predgrađu baš onako kako smo brat i ja bili sa susjedima pokupljeni na Grbavici. Jedan od nas, iz čete, je sutradan posve zanijemio. Ostao je na položaju, nastavio se boriti, ali nije više govorio. Čuo sam da je poslije poginuo.

A prvi čovjek koga sam ubio? Svakog proganja taj trenutak kada je postao ubicom. A šta da ja kažem? Ja nisam ubio jednog. Držali smo položaj kada su k nama krenuli četnici sa živim štitom ispred sebe. Najmanje dvjesto pedeset ljudi, s rukama svezanim žicom. Ispod pazuha su im bile provučene puške, iza su bili četnici. I pucali su po nama. Povukli smo se s prve linije, potom i s druge. S treće, ma šta se dešavalo, povlačenja nema. Ostaješ gdje jesi i pucaš. Svi ljudi u živom štitu su bili pobijeni. Dvjesto i pedeset ljudi. Pokupljenih u Vogošću, ili nekom drugom Sarajevskom predgrađu baš onako kako smo brat i ja bili sa susjedima pokupljeni na Grbavici. Jedan od nas, iz čete, je sutradan posve zanijemio

Pitam B. kada se taj zločin desio, koji dan, koji mjesec. Nije znao.

Svega se sjećam. Ko je bio sa mnom u četi. Imena, sve. Mogao bih ti nacrtati naš položaj i pravac iz kojeg su oni dolazili, sa svezanim ljudima ispred sebe. Ali datuma se ne sjećam. Uostalom, meni to i nije na taj način važno. Ako hoćeš da uđeš u trag jednom masovnom zločinu, neće ti to biti teško. Ako malo složiš mozaik borbi za Žuč, pojavit će se taj datum i bez mene. Iako o tome živom štitu nisu ništa javili ni naši ni njihovi. Ja s tim moram živjeti bez mogućnosti da utvare tog predvečerja uspokojim preciznom evidencijom. Možda i ne želim da na mjesto onih lica što mi se vraćaju dođu nekakva imena i datumi. Za to što sam učinio nema nikakvog opravdanja i ja ne želim da mi ga neko nađe. Bilo bi užasno nepravedno kada bi se za mene našlo nekakvo okajanje. Bolje je ovako. Živjeti neokajan i bez opravdanja. Sa svojom krivicom, i puštajući druge da se na svoj način nose sa svojom.

Crna rupa

Nakon tri mjeseca B.T. je dezertirao.

Jednostavno jednog dana više nisam mogao izdržati. Ni jedan put u ta tri mjeseca nisam bio u gradu. Bili smo nekakav poseban izokrenuti svijet za sebe. Ne samo mržnjom i strahom odijeljeni od četnika, nego odsječeni i od grada kojeg smo tobože branili. Tamo, na Žuči, nakon nekog vremena, nikakvog grada više nije bilo. Mada smo ga mogli vidjeti. Uistinu smo bili samo mi sami. Četa i jedinica. Neki su ginuli, ranjenike bi odnijeli dolje, u grad i više se nisu vraćali. Ni oni, ni bilo kakav glas o njima. Dolazili su neki novi, uglavnom već iskusni borci s drugih položaja. Treći su pak nestajali . Naprosto ih ujutro više ne bi bilo među nama. Ni o njima nikada nismo saznavali ništa. Kamo su otišli, gdje su nestali? Činilo mi se toliko puta da zapravo ničega više ni nema, da smo ostali još samo mi, na tom položaju na Žuči, i oni nasuprot nama u svojim rovovima, a da osim njih i nas, ničega drugog nema, da je svuda oko nas nekakva crna rupa u kojoj se tu i tamo netragom izgubi neki čovjek i u kojoj je odavno nestao cijeli grad ostavljajući za sobom fatamorganu. Možda će ti to izgledati pretjerano, preveć poetski, ako ti kažem da sam pobjegao sa položaja da bih se uvjerio da li grad koji branimo uopšte postoji.

Odlučio sam pobjeći. Jednostanvo sam jedne večeri pošao i spustio se u grad. Niko me nije zaustavio, niko ništa pitao. Ponio sam i pištolj sa sobom. Kalašnjikov niko nije imao svoj. Predavali smo ga jedan drugome na liniji.

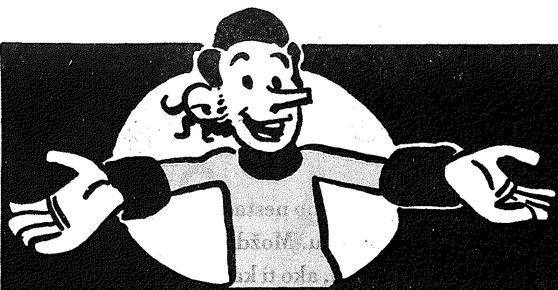
Trebalo mi je neko vrijeme da se naviknem na život u gradu. Kao da sam ušao u drugu dimenziju. I ovdje je bio rat, ali nekako sasvim drugačiji. Ovdje su povremeno padale granate, često se čulo udaljeno puškaranje i odjek artiljerije. Prihvatao si to udaljeno puškaranje kao i svi ostali oko tebe, bez strasti i bez straha, kao da te se ni najmanje ne tiče da li u tom trenutku "mi" ili "oni" probijaju liniju. Jer "niti četnici mogu ući u grad, niti mi možemo probiti obruč". Jedino je postalo važno da ne padaju granate po tvom naselju.

Neke druge, tamo na Žuči posve nepoznate stvari su postale mnogo, neizmjerno važnije od pucnjave. Obezbjediti vodu i hranu za taj dan, snaći se za kakvo takvo grijanje. I cigarete. Nabaviti negdje cigarete.

Nakon dvadesetak dana B.T. se ponovo prijavio u vojsku, u HVO.

U HVO sam se prijavio jer sam nakon nekog vremena u gradu počeo osjećati strah od uniformi. Vidiš pred sobom tri naoružana dečka, ideš prema njima, a grči te u stomaku. "Šta ako te zaustave, ako te legitimiraju i otkriju da si dezerter?" Ovako, imam papire da sam u HVO i niko dalje ne provjerava. A nema više ni apstinencijskih kriza bez cigareta. Za vojsku cigareta uvijek ima. Lakše obilazim brata. Rado bih ga izvukao. Prvo s linije nekamo u grad. A potom i iz grada. Za njim bih pošao i ja. Ali, on odbija. On je izgleda drugačiji od mene. Nije da manje shvata. I on zna da je s Bosnom i Sarajevom gotovo. Sjedio sam cijele noći s njim i objašnjavao mu. "Ne vrijedi se više boriti", govorio sam mu. "Očigledno je da će biti tri države. Prihvatili su to i ovi naši, samo vlast u gradu nema hrabrosti da to kaže ljudima. Nemaju hrabrosti da priznaju da se bore za drugu Bosnu nego za onu koju su ljudi željeli. Danas se u Sarajevu možeš boriti još samo za muslimansku Bosnu. Nisu oni to htjeli, muslimsku državu u središtu negdašnje B-H, kao što to ni mnogi u ovom gradu nisu htjeli. Ali, Srbi i Hrvati su ih na to natjerali, a Evropa i svijet nisu htjeli pomoći". A on me pita zašto mu sve to govorim. Kaže, jebe se njemu i za Izetbegovića i za Karadžića i za Evropu. Ne ratuje on za njih. "Nego za koga", pitam i podsmješljivo dodam ne bih li ga unaprijed lišio odgovora - "za prijatelje?". A on, nimalo pokoleban, potvrdi: "Za koga drugog nego za prijatelje". Plašio sam se da je njega uvhatilo ratničko ludilo, bjesomučnost, strast za borbom i ubijanjem. Sve dok on to nije otkrio u mom uplašenom, užasnutom pogledu. I zaplakao, nazvao me izdajicom, opsovao, tjerao od sebe. Danima sam ga umirivao. I shvatio zašto odbija. On zna nešto što ja još ne znam. Ili misli da bolje zna. On ima komadiće gelera u nozi i snajperski metak u leđima. U uvjeren je da smo obilježeni, i on i ja, i svi ostali koji se nisu na vrijeme sklonili. Tvrdi da je naše prokletstvo u tome što se na nama ponavlja jedna već događena priča, pa mi svoju budućnost već sada znamo. A bježati preko piste, provlačiti se između jedinica bosanske vojske u potrazi za tobožnjim svojima, za HVO, pa onda opet bježati i iz njihovih jedinica, jer oni te neće pustiti, oni će te ponovo poslati na liniju, ali onu koja je još manje tvoja od ove u Ađićima, švercati se preko granice, u Hrvatsku, pa tamo danima sređivati dokumente, uvjeravati nekog nepovjerljivog kancelarijskog pacova da si doista ratovao, nakon deset mjeseci prve linije trpiti njegovo podrugivanje. Potom danima stajati u redovima pred konzulatima, moliti daleke srodnike da ti pošalju garantno pismo, pa ako ti i uspije, objašnjavati na svakoj granici kamo ideš, i da je sa tobom sve u redu. A cijelo to vrijeme znaš da sa tobom nije u redu, da će prije ili kasnije "ono" doći i odnijeti te k vragu.

Pripremio: Igor Blažević

DROP DEAD! BY BRAJEN DRAGIČEVIĆ

GRRR!

BALAVAC! DIŽ SE STARIJEM!

OVA DANAŠNJA MLADEŽ!!!

KARTE NA PREGLED!
MA NEMA FRKE!
OH!

SAMO BUDI GRUB DO DASKE I PUSTIT ĆE TE! O.K?
O.K.

BRYAN '93
BRZO! PLAN B?

ŠIT! BAŠ JE UPORNA!

TE BABE FARBA-JU KOSU DA BI SE OSJEĆALE MLADIM A NE MOGU STAJAT U TRAMVAJU.

I MOLIM VAS! NA PLAC SE IDE UJUTRO, A NE U 17h!

ZA NJIH BI TRE-BAO POSEBAN TRAM-VAJ S NATPISOM „ZA DEBELE BABE S PLACA!"

HEJ, ALI...!
TUP!

BRYAN '93
ETO, KAD SE ČOVJEK ZAMISLI. TREBAO SAM IZAĆI PRIJE TRI STANICE!
CRK!

Izvještaj Helsinki Watcha, rujan 1993.

BOSNA I HERCEGOVINA:

Zloupotrebe ljudskih prava koja su počinile hrvatske i muslimanske snage u srednjoj i jugozapadnoj Bosni i Hercegovini

Uvod

Početkom svibnja 1993.g. izbio je totalni rat između bosanskih Muslimana i Hrvata u srednjoj i jugozapadnoj Bosni i Hercegovini. Za ozbiljne zloupotrebe ljudskih prava krive su i hrvatske i muslimanske snage[1]. Obje su strane namjerno pogubljivale civile i razoružane borce, samovoljno hapsile pripadnike druge etničke skupine, zlostavljale zatvorenike u zatočeništvu te prisilile na preseljenje desetke, a možda i stotine tisuća osoba. U travnju su snage bosanskih Hrvata na području Mostara i Stooca te snage bosanskih Muslimana na području Konjica i Zanice započele sa zloupotrebama civilnog stanovništva. Početkom svibnja, snage bosanskih Hrvata započinju sa valom zloupotreba Muslimana koji žive u zapadnoj Hercegovini; snage bosanskih Muslimana slijedile su njihov primjer, poduzevši veliku ofenzivu na položaje HVO-a u srednjoj Bosni. Ni zapovjedništvo bosanske vojske niti HVO-a nisu poduzeli ozbiljne korake za discipliniranje svojih trupa ili za kažnjavanje onih vojnika koji su počinili zloupotrebe ljudskih prava protiv civila i razoružanih boraca.

Helsinki Watch, dio Human Rights Watcha, pozdravlja sporazum postignut 14. rujna između bosanskog predsjednika Alije Izetbegovića i hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana, u kojem se od bosanske vlade i vlasti bosanskih Hrvata zahtjeva puštanje svih zatvorenika - od kojih su mnogi civili- u roku od tjedan dana. Helsinki Watch pozdravlja sporazumum obiju strana o formiranju radnih grupa koje bi osigurale poštivanje ljudskih prava na područjima pod njihovom kontrolom kao i za razvijanje mjera za izgradnju povjerenja između tih dviju strana[2] Na nesreću, u vrijeme dok ovaj izvještaj odlazi u tisak, borbe između hrvatskih i muslimanskih snaga u srednjoj Bosni još nisu smanjene. Helsinki Watch traži da oni bosanski Hrvati i Muslimani koji su posljednjih mjeseci krivi za zloupotrebe ljudskih prava budu pozvani na odgovornost za zločine koje su počinili. Naša se istraživanja tih zločina nastavljaju i bit će predmet budućih izvještaja. U ovom se biltenu ukratko nabrajaju neki od slučajeva koje je posljednjih mjeseci dokumentirao Helsinki Watch; detaljna svjedočenja na osnovu kojih se temelji ovaj izvještaj drže se u dosjeima Helsinki Watcha.

Zloupotrebe koje su počinile snage bosanskih Hrvata

Skupna pogubljenja

Ahmići (općina Vitez)

16. travnja su snage HVO-a napale pretežno muslimansko selo Ahmiće, skupno pogubivši desetke nenaoružanih civila i razorivši sve muslimanske kuće. Ubrzo nakon što je masakar izvršen, detaljnu je istragu poduzelo terensko osoblje Tadeusza Mazowieckog, specijalnog izvjestitelja Komisije UN-a za ljudska prava. Prema izvještaju specijalnog izvjestitelja, dvadeset je civila prilikom bijega dočekano u zasjedi i ubijeno iz blizine, a drugi su skupno pogubljeni u svojim kućama. Tijela cijelih obitelji su spaljena do te mjere da im se više ne može odrediti identitet. Od 89-ro mrtvih koji su do sredine svibnja pronađeni u selu, većina su bili starije osobe, žene, djeca i novorođenčad. Sve kuće u selu koje su pripadale Muslimanima zapaljene su, dok su kuće Hrvata ostale netaknute.[3]

Helsinki Watch je krajem kolovoza 1993.g. razgovarao s Ivanom Lučićem, šefom sigurnosti HVO-a, o masovnom smaknuću koje su počinile trupe HVO-a u Ahmićima. Predstavnicima Helsinki Watcha rečeno je da se jedna osoba nalazi u zatvoru te da je istraga u toku. Helsinki Watch i dalje propituje o tome u kojoj se fazi istraga nalazi, ali do sada nije primio nikakve naznake da su poduzete daljnje mjere.

Daljnji navodi

Helsinki Watch primio je i izvještaje o tome da su hrvatske snage skupno pogubile Muslimane u Kaknju. Helsinki Watch trenutačno istražuje te navode.

1 Hrvatsko vijeće obrane - HVO, vojne su snage bosanskih Hrvata. U daljnjem ćemo ih tekstu navoditi kraticom HVO. Iako Hrvati i Srbi i dalje služe u bosanskoj vojsci; vojne su snage bosanske vlade većinom sastavljene od Muslimana, pogotovu u južnoj i srednjoj Bosni; tako da ćemo naizmjenično koristiti termin bosanska vojska i muslimanske snage. Razne muslimanske paravojne skupine, kao i najmanje jedna hrvatska paravojna snaga, zvana Hrvatske obrambene snage - HOS, poduzimaju vojne operacije zajedno s bosanskom vojskom.

2 Alan Riding, "Croats and Muslims Agree to Cease-Fire in Bosnia", *The New York Times*, September 15, 1993.

3 Vidi UN Commission on Human Rights, "Situation on Human Rights in the Territory of the Former Yugoslavia: Second periodic report on the situation of human rights in the territory of the former Yugoslavia submitted by Mr. Tadeusz Mazowiecki, Special Repporteur of the Commission on Human Rights, pursuant to paragraph 32 of Commission resolution 1993/7 of 23 February 1993", E/CN.4/1994/4, May 19, 1993.

Prisilno preseljavanje, samovoljno hapšenje i zatočenje

Otvorene borbe između bosanske vojske i snaga HVO-a u Mostaru započele su 9. svibnja. Izgleda da su snage HVO-a započele napad i upotrijebile ga kao opravdanje samovoljnog hapšenja i zatočenja tisuća Muslimana i nekoliko žena i djece. Većina uhapšenih u svibnju, odvedena je u zatvor samo na osnovi njihove etničke i vjerske pripadnosti - a ne zbog toga što su bili vojnici.

U svibnju je na području Mostara samovoljno uhapšeno oko 2.000 muškaraca, žena i djece. U mnogim su slučajevima vojnici HVO-a istjerali ljude iz njihovih kuća i stanova, natrpali ih u autobuse i odveli u zatočenički centar. Čini se da je izbacivanje iz kuća i hapšenja naredila vojna policija HVO-a u Mostaru. Slične su se deložacije i hapšenja dogodila u travnju na području Stolca. Uhapšene osobe su zatočene na heliodromu Rodoč, u predgrađu Mostara, a oko 400 ih je držano na nogometnom stadionu Veleža u Mostaru. Neke od zatvorenih su preslušavali pokušavajući otkriti bosanske vojnike među njima. Po spoznajama Helsinki Watcha velika većina zatočenih bili su civili, a nitko od njih nije bio optužen za neki zločin. Većina žena i djece i neki stariji muškarci pušteni su nakon tri dana zatočeništva. Pojedini muškarci između 50 i 60 godina te neki mlađi od njih pušteni su nakon deset dana. Drugi muškarci u dobi za vojsku te neki tinejdžeri i dalje su zatvoreni, dok su ostale razmijenili za hrvatske ratne zarobljenike i civile koje su držale muslimanske snage.

Prije izbijanja otvorenog rata između Muslimana i Hrvata, pojedini su Muslimani bili pripadnici HVO-a, pogotovo u područjima gdje su Muslimani bili manjina. Dana 30. lipnja, u vrijeme borbi za Bijelo Polje, selo koje je kontrolirao HVO, i za Sjeverni logor u Mostaru, pobunili su se Muslimani pripadnici HVO-a u Bijelom Polju te se pridružili snagama bosanske vojske. Zbog toga su Bijelo Polje i Sjeverni logor pali u ruke snaga bosanske vojske. Pobuna Muslimana vojnika HVO-a u Bijelom Polju 30. lipnja i poduzimanje ofenzive bosanske vojske u srednjoj Bosni tri tjedna prije toga, uzrokovalo je krajem lipnja, drugi val hapšenja Muslimana od strane HVO-a širom zapadne Hercegovine, koju kontroliraju Hrvati.

Uz općine Mostar i Stolac, trupe HVO-a prisilile su na preseljenje Muslimane i u općinama Prozor, Kiseljak, Busovača, Čapljina, Vitez i iz područja općine Novi Travnik pod kontrolom HVO-a. Većina zatočenih u svibnju, lipnju i nakon toga bili su ili su još uvijek zatvoreni u zatočeničkim centrima Rodoč heliodrom i selima Gabela i Dretelj na području Čapljine.[4]

Vlasti bosanskih Hrvata s kojima je razgovarao Helsinki Watch tvrdile su da ne znaju ništa o sudbini Muslimana zatočenih i predanih drugoj strani, koje je zatvorio HVO. Helsinki Watchu su rekli da će ti Muslimani vjerojatno biti razmijenjeni za hrvatske civile i zarobljene borce koje drže bosanske snaga. Takva praksa zapravo znači da se s obje strane uzimaju taoci.

Zlostavljanje u zatočeništvu

Prema UNHCR-u, od 20. kolovoza, bosanski Hrvati drže oko 15.000 Muslimana u zatočeničkim logorima i zatvorima u Grbavici, Dretelju, Stolcu, Ljubuškom, Gabeli, Rodoču i nekoliko drugih mjesta. Nakon prvog kruga hapšenja u svibnju, promatračima ICRC-a i drugim međunarodnim organizacijama dozvoljeno je da posjete zatočenike u Rodoču. Međutim, nedugo nakon toga, HVO je uskratio pristup ICRC-u i drugim humanitarnim organizacijama. Pregovori za dozvolu posjeta ICRC-a zatočeničkim objekatima koje kontrolira HVO započeli su krajem lipnja, a tek je u kolovozu i početkom rujna dozvoljen pristup ICRC-u u zatočeničke objekte na području Čapljine i Mostara. ICRC je posjetio zatočenički logor Rodoč u kolovozu i registrirao 1.900 logoraša. Iako je u tjednu od 29. kolovoza više od 1.500 zatočenika Muslimana oslobođeno iz raznih zatočeničkih centara koje kontrolira HVO,[5] stotine ih je, a možda i tisuće, i dalje u zatočeništvu.

Heliodrom Rodoč

Predstavnici/e Helsinki Watcha u nekoliko su prilika od početka rata u Bosni i Hercegovini u travnju 1992.g. posjetili/e heliodrom Rodoč, koji se nalazi izvan Mostra. Za vrijeme našeg najnovijeg posjeta u kolovozu 1993, Helsinki Watch je pronašao da su se uvjeti u tom zatvoru pogoršali. Prenapučenost i slaba ishrana muških zatočenika je očigledna, a muškarce se redovno odvodi na prve borbene linije da kopaju rovove, pune vreće s pijeskom i obavljaju slične svakodnevne poslove na izravnom dometu vatre.

Iako su i obični kriminalci i neki od vojnika HVO-a zatočeni u tom zatvoru zbog kršenja discipline, većina zatvorenih su Muslimani između 18 i 60 godina. Ti se muškarci drže u podrumu i na prvom (tj. na razini tla) i drugom katu zatvora u glavnoj zgradi, u sobama različite veličine, od kojih je većina prenapučena. U vrijeme posjeta Helsinki Watcha-a, zatvorenici su spavali na krevetima i madracima, a dali su im deke. Drugi zatvorenici se drže u objektu koji se nalazi tik do glavne zgrade, uključujući učionice i gimnastičku dvoranu.[6]

Većinu su protiv njihove volje odveli na rad na prve borbene linije. Međutim, zbog toga što su primali veću porciju hrane kad su radili fizičke poslove, neki su zatvorenici rekli predstavnicima Helsinki Watcha da su se dobrovoljno prijavili za rad duž prve borbene linije, jer su bili gladni. Prema zatvorenicima, najmanje su četvorica logoraša ranjeni, a dvoje ih je ubijeno dok su radili na prvim borbenim linijama. Zatvorenici su izvjestili da su odvođeni na rad duž borbene linije na području Bune pored Mostara, uključujući selo Lakševine, područje između Blagaja i Bijelog Polja; na Bulevar - što je jedna od linija ragraničenja između bosanske vojske i snaga HVO u Mostaru; duž Šantićeve ulice u Mostaru; na planini Stotine pored Rodoča; pokraj doma penzionera tik uz Hotel Lero; pa sve do Mostarskog Blata.

4 Za prikaz uvjeta u tim zatočeničkim logorima, vidi odgovarajući dio dalje u tekstu.

5 Amnesty International, Urgent Action Appeal 315/93, September 9, 1993.

6 Heliodrom Mostar bio je centar za vježbu i škola za pilote bivše jugoslavenske vojske.

Zatvorenice su držane na trećem (tj. na najvišem) katu glavne zgrade objekta u Rodoču i čini se da se prema njima postupalo bolje nego prema muškarcima. Žene koje su intervjuirali predstavnici/e Helsinki Watcha nisu izvijestile da su na bilo koji način bile zlostavljane niti su same vidjele da su tukli ili drugačije zloupotrebljavali druge žene. Jednoj je ženi, čiji muž je bio zatočen u podrumu dozvoljeno da ga posjeti.

Gabela i Dretelj

Zatočenički logori Gabela i Dretelj pokraj Čapljine bili su zatvoreni za vanjske promatrače do kolovoza, odnosno do početka rujna. Helsinki Watchu je uskraćen pristup u oba logora, kada je tražio dozvolu za posjetu, u kolovozu 1993.g. Početkom rujna, vlasti bosanskih Hrvata oslobodili su neke zatvorenike i dozvolili stranim novinarima, ICRC-u i drugima da posjete zatočeničke centre Gabelu i Dretelj.

Vlasti bosanskih Hrvata rekli su Helsinki Watchu da je u svakom logoru zatočeno oko 1.500 muškaraca. Ti su dužnosnici priznali da su uvjeti u ta dva zatočenička objekta loši i naveli prenapučenost kao glavni razlog za to.

Iako je prenapučenost ozbiljan problem, bivši su zatočenici koje su intervjuirali/e predstavnici/e Helsinki Watcha[7] posvjedočili da su zatvorenike i fizički zloupotrebljavali. Bivši zatočenici koje su intervjuirali/e predstavnici/e Helsinki Watcha tvrde da su oni koje su u logorima obično tukli bili pripadnici bosanske vojske. Slaba ishrana i nedostatak osnovnih higijenskih uvjeta karakterizirala je oba zatočenička objekta.

Prema bivšim zatočenicima koje su intejvjuirali predstavnici/e Helsinki Watcha, logor Dretelj sastojao se od pet hangara koji su prije bili korišteni kao spremište goriva. Prema bivšim zatočenicima, u jednom skladištu (tj. hangaru) smješteno je oko 400 ljudi. U drugoj hali od 270 metara kvadratnih smješteno je oko 540 zatvorenika.

Bivši zatočenici iz Dretelja, bivše jugoslavenske vojne logističke baze, rekli su predstavnicima Helsinki Watcha da su im davali jedan obrok dnevno koji se obično sastojao od male porcije riže, graha s tjesteninom i tanke kriške kruha. E.T, 35-godišnji vozač iz Čapljine, izvjestio je da je njegovoj ženi bilo dozvoljeno da mu donese hranu dok je bio zatočen u Dretelju. Kao odgovor na gubitke koje su pretrpjele snage HVO-a na području zvanom Dubrave, zatvorenicima u Dretelju je između 13. i 15. srpnja uskraćena hrana. Prema bivšim zatočenicima, logorom je upravljao gosp. Aničić, zapovjednik vojne policije HVO-a na tom području. Oni koje je intervjuirao Helsinki Watch potvrdili su da su se uvjeti u Dretelju poboljšali, nakon što je Aničića u kolovozu zamijenio zatvorski direktor Tomo Šakota. Osobito su bivši logoraši tvrdili da je Šakota pokušao spriječiti da vojnici HVO-a premlaćuju zatvorenike.

1. rujna iz Dretelja je oslobođeno oko 350 zatvorenika[8] ICRC je 6. rujna[9] registrirao oko 1.200 zatvorenika Muslimana u logoru Dretelj. Međutim, prije posjeta ICRC-a iz logora je moglo biti premješteno 125 logoraša.[10]

A.M., 26-godišnji tesar iz Čapljine i nedavno oslobođen zatočenik iz logora Gabela, također logistička baza bivše jugoslavenske vojske, rekao je predstavnicima Helsinki Watcha[11] da su zatvorenici bili smješteni u tri skladišne hale. A.M. je tvrdio da je 20 do 30 vojnika bosanske vojske bilo zatočeno zajedno s njim u istoj hali, u kojoj je bilo smješteno 650 zatvorenika. Prema bivšim zatvorenicima, vojnike bosanske vojske izvodili su iz hale, tukli i nakon toga vraćali u hangar. Hrana koja se davala zatvorenicima u Gabeli bila je slična onoj koja se služila u Rodoč heliodromu i u logoru Dretelj - mala porcija graha ili nešto toplo i mala kriška kruha. Prema A.M., zatvor Gabelu je vodio oficir vojne policije HVO-a Boko Brevišić. ICRC je posjetio logor Gabela u kolovozu i tada registrirao 1.100 ljudi.[12]

Onemogućavanje dostave humanitarne pomoći

Mostar

Više od dva mjeseca, vlasti bosanskih Hrvata odbijali su dozvoliti humanitarnoj pomoći da stigne do dijela Mostara kojeg kontroliraju Muslimani. Glasnogovornik španjolskog bataljuna misije UNPROFOR-a u Međugorju rekao je predstavnicima Helsinki Watcha[13] da vlasti bosanskih Hrvata blokiraju dostavu pomoći u dio Mostara kojeg kontroliraju Muslimani kao čin odmazde zbog toga što je bosanska vojska odbila dopustiti helikopterima HVO-a da evakuiraju Hrvate kojima je hitno potrebna liječnička pomoć u improviziranoj bolnici u opkoljenom selu Nova Bila, koji kontroliraju Hrvati, pored Travnika i Viteza.[14] Helsinki Watch osuđuje onemogućavanje dostave humanitarne pomoći od bilo koje strane u sukobu. Onemogućavanje pomoći jedne strane u sukobu drugoj, ne daje drugoj strani pravo da za uzvrat i ona uskrati pomoć.

7 Intervjuirani su u Zagrebu i raznim izbjegličkim logorima u Hrvatskoj u rujnu 1993.g.Zbog zaštite svjedoka, Helsinki Watch izostavlja lokacije izbjegličkih logora gdje su provedeni intervjui. Imena tih svjedoka i mjesta na kojima su se obavili intervjui drže se na sigurnom mjestu, izvan ureda Helsinki Watcha.

8 Amnesty International, Urgent Action Appeal 315/93, September 9, 1993.

9 International Committee of the Red Cross, "Conflict in Bosnia-Hercegovina: ICRC Visits 4,200 Muslim Detainees Held by Croats", Communication to the Press, No. 93/29, September 7, 1993.

10 Amnesty International, Urgent Action Appeal 315/93, September 9, 1993.

11 Intervjuiran u Zagrebu, Hrvatska 13. rujna 1993.

12 International Committee of the Red Cross, "Conflict in Bosnia-Hercegovina: ICRC Visits 4,200 Muslim Detainees Held by Croats", Communication to the Press, No. 93/29, September 7, 1993.

13 Intervjuiran u Međugorju, općina Mostar, Bosna i Hercegovina, 19. kolovoza, 1993.

14 Vidi odgovarajući dio dalje u tekstu.

21. kolovoza, dužnosnici UN-a isporučili su jedan pun kamion lijekova dijelu Mostara kojeg kontroliraju Muslimani. 25. kolovoza SAD su započele izbacivati pomoć avionima području grada koji drže Muslimani. Čini se, međutim, da je nešto od pomoći palo na dio grada koji drže Hrvati ili na vrlo rijetko napučena područja prema sjeveru, te da je bilo teško doći do pomoći koja je pala na muslimanski dio grada zbog snajperske vatre HVO-a.

Konačno, 26. kolovoza, vlasti bosanskih Hrvata dozvolile su konvoju humanitarne pomoći da stigne u muslimansku četvrt grada, ali ne bez beskrajnog zadržavanja. Demonstracije raseljenih Hrvata iz srednje Bosne, čini se da su organizirale vlasti bosanskih Hrvata s ciljem da ometaju konvoj UN-a, koji nosi pomoć Muslimanima.[15] Oni su pregledavali vozila UN-a, tražeći oružje, s očitim nastojanjem da zadrže konvoj.[16]

U strahu da će odlazak konvoja UN-a imati za posljedicu nastavljanje prekinutog granatiranja HVO-a na muslimansku četvrt, stanovnici u dijelu koji kontroliraju Muslimani blokirali su oklopne transportere UN-a i nisu dozvolili osoblju UN-a da napusti to područje. UNPROFOR-ov šef za civilna pitanja Cedric Thornberry bio je među onima kojima nisu dali otići. Thornberry je ljutito protestirao zbog toga što stanovnici istočnog Mostara drže osoblje UN-a kao "taoce" i prijetio da će zaustaviti svu humanitarnu pomoć za Bosnu, sve dok vozilima UN ne bude dozvoljeno da prođu.[17]

Dva dana kasnije, 28. kolovoza, nekoliko desetaka radnika UN-a i 28 kamiona napustilo je Mostar, nakon što su UN garantirale da će vojnici španjolskog bataljuna ostati u dijelu koji kontroliraju Muslimani, kao preventiva protiv daljnjih napada bosanskih Hrvata.

Uz onemogućavanje isporuke pomoći, bosanski su Hrvati pucali i ubili ili ranili civile koji su se pokušavali domoći vode iz rijeke u dijelu Mostara koji kontroliraju Muslimani. Zbog borbi u gradu, jedini izvor vode za osobe koje žive u dijelu Mostara koji kontroliraju Muslimani je rijeka Neretva koja u nekim područjima dijeli bosansku vojsku i trupe HVO-a. Pucanje iz snajpera snaga HVO-a sa zapadne strane Neretve onemogućavalo je Muslimanima na istočnoj strani rijeke da se domognu vode.

Blizina Novog Travnika

10. lipnja snage HVO-a su u blizini Novog Travnika zaustavile 450 kamiona s humanitarnom pomoći koji su nosili pomoć većinski muslimanskom gradu Tuzli. HVO je napao konvoj i ubio sedmoricu vozača Muslimana, navodno kao odmazdu za nedavno osvajanje Travnika od strane snaga bosanske vojske. Sljedećeg dana, snage HVO-a ponovno su napale konvoj, ubivši dvojicu vozača Muslimana, jednog od njih iz blizine. Oko 30 ostalih muslimanskih vozača je zarobljeno, a konvoj opljačkan.[18]

Ostale zloupotrebe

Snage bosanskih Hrvata uništile su i opljačkale imovinu Muslimana na područjima pod njihovom kontrolom. Zastrašivanje prebivaoca Muslimana i preseljenih osoba koji stanuju u izbjegličkim nastambama širom zapadne Hercegovine pogotovu je izraženo u Čapljini i Posušju. Hrvati koji su preseljeni iz srednje Bosne od strane snaga bosanske vojske izbacili su iz kuća Muslimane koji žive u zapadnoj Hercegovini i uselili se u njihove domove s očitim odobranjem vlasti bosanskih Hrvata.

Do određene mjere, stupanj nasilja protiv Muslimana na područjima koja nisu izložena napadu zavisi od voljnosti lokalnih vlasti da nametnu pravo i red. Prema terenskom osoblju UN-a, lokalne su vlasti u Ljubuškom i Tomislavgradu poduzele mjere za zaštitu lokalnog muslimanskog stanovništva dok su s druge strane lokalne vlasti u Čapljini i Mostaru samo pojačale već i tako zategnute odnose između Hrvata i Muslimana u obje te općine.

Uloga vlade Republike Hrvatske

U suradnji s vlastima bosanskih Hrvata, hrvatska je vlada pomagala i u nasilnom preseljenju i izručivanju i samovoljnom hapšenju Muslimana u zapadnoj Hercegovini. Stotine muškaraca koji su oslobođeni iz zatočeničkih centara u zapadnoj Hercegovini snage HVO-a odvele su u Republiku Hrvatsku. Hrvatska je vlada prihvatila bivše zatočenike Muslimane, a većina ih se i dalje nalazi u izbjegličkim logorima u Hrvatskoj. Međutim, hrvatska vlada ne garantira bivšim zatočenicima izbjeglički status. Ona radije bivšim zatočenicima garantira privremenu tranzitnu vizu kojom se od njih zahtjeva da napuste Hrvatsku do određenog datuma.

U prošlosti, kada su muslimanske izbjeglice bježale s područja Bosne koja kontroliraju Srbi, Hrvatska je prihvatila Muslimane i pružila im izbjeglički status. Onima kojima je ponuđen smještaj u trećim zemljama - obično se radilo o bivšim zatvorenicima zatočeničkih logora - date su vize kojima im se dozvoljava da prođu kroz Hrvatsku. Hrvatska je vlada prihvatila oko 280.000 bosanskih izbjeglica, ali ona sada tvrdi da više ne može primati izbjeglice, zbog socijalnih i ekonomskih razloga. Iako Helsinki Watch razumije teret koji je na sebe preuzela Hrvatska, hrvatska vlada ne bi trebala pomagati u deportacijama Muslimana iz njihovih domova koje organizira HVO u dijelovima Bosne koje kontroliraju Hrvati. Zbog toga što se mnogi Muslimani boje vratiti na područja Bosne koja kontrolira HVO i zbog toga što oni namaju niti izbjeglički status niti legalno prebivalište u Hrvatskoj, bivši zatočenici su prisiljeni putovati u treće zemlje. Takva je politika vlasti bosanskih Hrvata i hrvatske vlade iznudila bijeg Muslimana sa područja koja kontroliraju Hrvati u Bosni i Hrvatskoj.

15 John Pomfret, "UN Trucks Deliver Food to Mostar's Muslim Ghetto", *The Washington Post*, August 26, 1993.

16 *Ibid.*

17 Kurt Schark, "Moslem Women and Children Stop UN Convoy Leaving", Associated Press, August 26, 1993, and Kim Murphy, "Muslims Block Convoy From Leaving", *The Los Angeles Times*, August 27, 1993.

18 Amnesty International Newsletter, "Bosnia-Hercegovina: Civilian Casualties as War Rages On", August 1993, Volume XXIII, No.8.

Helsinki Watch je dokumentirao i slučajeve u kojima je vlada Republike Hrvatske, s jedne strane nasilno vratila (tj. izručila) bosanske Muslimane i Hrvate koji su tražili utočište, ili ih je s druge strane deportirala u Hrvatsku, što je paradoksalno.. U najvećem broju slučajeva, oni koji nisu bili registrirani kao izbjeglice, čiji je izbjeglički status istekao i u nekoliko slučajeva oni s urednim izbjegličkim statusom bili su isporučeni u zapadnu Hercegovinu. Nakon toga su bosanske Hrvate prisilili da se pridruže snagama HVO-a, a bosanske Muslimane su zatvorili. Helsinki Watch je posjetio nekolicinu tih Muslimana koje su na dva mjesta isporučili iz Hrvatske u Tomislavgrad.[19] Intervjuirani su tvrdili da ih nisu zlostavljali dok su bili u zatočeništvu, ali ni da su bili optuženi za neki zločin.

6. rujna, hrvatski predsjednik Franjo Tuđman je apelirao na vođu bosanskih Hrvata Matu Bobana "da učini sve što je potrebno...kako bi se odmah osigurao human postupak prema svim zatočenicima u zatočeničkim logorima (koje kontrolira HVO)," da se dozvoli pristup ICRC-a u te logore te da se dozvoli slobodan prolaz svim konvojima koji isporučuju humanitarnu pomoć.[20] Iako Helsinki Watch uvažava te izraze brige predsjednika Tuđmana, smatramo da bi vlada Republike Hrvatske - koja ekonomski, politički i vojno pomaže bosanske Hrvate - trebala upotrijebiti jači i stalan pritisak na vojne i civilne vlasti kako bi osigurala njihovo udovoljavanje međunarodnom pravu.

Zloupotrebe koje su počinile snage bosanske vlade i muslimanske snage

Skupna pogubljenja

Trusina (općina Konjic)

Prema svjedocima koje je intervjuirao Helsinki Watch, u selu Trusina živjelo je oko 50 obitelji. Približno polovica stanovnika bili su Muslimani, a druga polovica Hrvati. Prema bivšim prebivaocima, oružani je sukob između Muslimana i Hrvata izbio krajem ožujka u obližnjem selu Seonice. Pucnjava je trajala oko dva dana, a tada je bilo mirno otprilike 20 dana. 16. travnja 1993, snage bosanske vlade i muslimanske paravojne snage napale su selo Trusina, a potom je uslijedila bitka između muslimanskih i hrvatskih snaga.

Za vrijeme bitke, muslimanske su trupe zarobile između deset Hrvatica i oko desetoro djece. Prema J.L.[21] jednoj majci iz Trusina, njoj i drugim zarobljenicima su rekli da izađu na glavnu cestu u selu i da sakupe oružje koje su za sobom u povlačenju ostavile snage HVO-a, usprkos činjenici da je to bilo na prvoj liniji vatre. To su oružje tada predale muslimanskim vojnicima. Oko 60 muslimanskih vojnika odvelo je zatvorenike u kuću na periferiji sela, na područje zvano Gaj, gdje su oni vidjeli razoružane vojnike HVO-a koje su zarobile muslimanske snage. Ženama i djeci su rekli da stanu pored štaglja, a tada su čuli rafale. Nakon što je pucnjava prestala, muslimanski su vojnici sakupili žene i djecu ispred štaglja gdje su bili svjedoci skupnog pogubljenja petorice muškaraca. Neki od onih koje su smaknuli bili su rođaci zarobljenih žena i djece. Prema J.L. jedan je drugi muškarac pogubljen pored ceste, nedaleko od štaglja. Žene i djeca su odvedene u kuću gdje su im uzeli njihovu osobnu imovinu i novac. J.L. tvrdi da su muslimanski vojnici naredili ženama i djeci da nose sanduke s municijom i oružje do muslimanskih vojnih položaja u selu. Zarobljenicima su konačno dozvolili da idu kući, ali su im rekli da ako pokušaju napustiti to područje da će ih ubiti. Muslimanski vojnici - koji nisu bili prebivaoci tog sela - konačno su napustili to područje, a nakon toga je iz Trusine pobjeglo oko 20 Hrvata.

Doljani (općina Jablanica)

Za vrijeme borbe između muslimanskih i hrvatskih vojnika u selu Doljani 27. srpnja, petorica je naoružanih, uniformiranih vojnika HVO-a, jedan naoružan civil (muškarac) i pet razoružanih civila pobjeglo iz sela. Putem su došli do jedne livade, gdje su čuli da netko viče, naređujući im da legnu na tlo. Prema K.S. 56-godišnjoj domaćici iz Doljana,[22] uskoro nakon što su pali na tlo, ubijeni su iz dva različita smjera, s udaljenosti od oko 20 metara. Druga su dvojica svjedoka K.S. i J.T,[23] koji su bili tamo za vrijeme pucnjave, izjavili predstavnicima Helsinki Watcha da borci bosanskih Hrvata nisu uzvratili vatru niti su na bilo koji način isprovocirali napad. Nakon što je pucnjava prestala, jedan je od civila uspio pobjeći. Netko je tada naredio ranjenicima da ostanu ležati na tlu. Onima koji nisu bili ranjeni naređeno je da ustanu. Ustali su: dvije nenaoružane žene, spomenuti civil koji je prije toga bio naoružan i Željko Miškić, ranjeni vojnik HVO-a. Prema K.S., oni koji su ostali na tlu bili su ranjeni, a jedan je muškarac Nedeljko Soldo, bio mrtav. Među ranjenima je bila i žena koja je bila ranjena u nogu. K.S. je tvrdio da su ostali bili ranjeni u glavu ili trbuh.

Hrvatima je prišlo oko 20 muslimanskih vojnika. Jedan je muslimanski vojnik prepoznao Željka Miškića, ranjenog vojnika HVO-a, naredio mu da ostane tu, dok su druga dva muslimanska vojnika odveli dvije žene i civile u prizemlje kuće gdje su ih zatvorili. Kada je to troje civila stiglo u kuću, u njoj je već bio zatočen jedan vojnik HVO-a. Svi su ostali zatvoreni u istoj sobi.

Ranjenik koji je ostao ležati na livadi kasnije je nađen mrtav, a leš Željka Miškića navodno je pronađen s rukama vezanim na leđima i rasporene utrobe. Po tome se dade naslutiti da su neki ranjenici možda bili mučeni i skupno pogubljeni.

19 Predstavnici/e Helsinki Watcha intervjuirali su ih u Zagrebu 16. kolovoza 1993.

20 Amnesty International Newsletter, "Bosnia-Hercegovina: Civilian Casualties as War Rages On", August 1993, Volume XXIII, No.8. Vidi također Pismo hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana Mati Bobanu, Zagreb, 6. rujan, 1993.

21 Predstavnici/e Helsinki Watcha intervjuirali su je 25. lipnja 1993. u selu Ljuti Dolac, općina Široki Brijeg, Bosna i Hercegovina.

22 Predstavnici/e Helsinki Watcha intervjuirali su ju 24. kolovoza 1993. u selu Otok, općina Sinj, Hrvatska.

23 Predstavnici/e Helsinki Watcha intervjuirali su ga 17. kolovoza 1993 u Međugorju, općina Mostar, Bosna i Hercegovina.

Helsinki Watch intervjuirao je i A.S., 41-godišnju ženu,[24] koja se u vrijeme pucnjave u Doljanima skrivala u smočnici sa svojom sestrom i nećakom. Kada su muslimanski vojnici ušli u njihovu kuću, zahtjevali su od njih da otvore vrata smočnice. Kako oni to nisu učinili, vojnici su udarili nogom o vrata i ispalili rafal u smočnicu, ubivši sestru svjedokinje. Prema A.S., prije no što su otvorili vartu, vojnici se nisu potrudili otkriti tko se nalazi smočnici.

Konjic

Pucnjava između Muslimana i Hrvata izbila je na području Konjica sredinom travnja 1993.g. Za vrijeme napada, većina je nemuslimanskog stanovništva na tom području pobjegla u selo Donje Selo koje kontrolira HVO, pokraj Konjica. Za vrijeme borbi u travnju 1993, Donje Selo je prvobitno bilo nastanjeno Srbima koji su iseljeni iz svojih kuća u 1992.g. te Hrvatima koji su bili preseljeni skorašnjim borbama između Muslimana i Hrvata u okolnim selima Podorašac, Ovčari, Galjevo i Repovci.

Prema Draganu, 43-godišnjem muškarcu,[25] bitke za Donje Selo trajale su dva dana, a onda su muslimanske snage izdale ultimatum da svi koji su ostali u Donjem Selu odu u selo Homolje. Nakon što su se mjesni predstavnici žalili rekavši da stariji ljudi ne mogu izdržati 30 minutni hod do Homolja, muslimanske su snage ušle u Donje Selo, postrojile ljude pred jedan zid, oduzele im osobnu imovinu i novac te zaprijetile da će ih ubiti. Prema tom svjedoku, tukli su muškarce Srbe između 70 i 80 godina.

Prema Draganu, muškarce su odvojili od žena i djece i odveli prema Homolju gdje su prenoćili. Na putu za Homolje, u selu Breber, 15-torici muslimanskih vojnika koji su pratili muške zatvorenike pridružilo se oko 50 vojnika. Tada su koloni muškaraca naredili da stanu duž ceste, a srpskim je zatvorenicima naređeno da istupe iz kolone, a između devetoro i 12-ro muškaraca to je i učinilo. Ostalima su rekli da pređu na drugu stranu ceste i legnu na pod gledajući u pravcu suprotnom od ceste. Srbe koji su istupili odveli su na drugu stranu ceste. Dragan je izjavio da je tada čuo vrisak i pucnjavu. Zbog toga što oni zatvorenici koji su bili s druge strane ceste nisu smjeli gledati preko ili pored sebe, oni ne mogu potvrditi da li su svi srpski zatvorenici ubijeni ili ranjeni. Dragan je posvjedočio da te muškarce više nikada nisu vidjeli, te on pretpostavlja da su ih sve smaknuli.

Miletići (općina Zenica)

Dužnosnici UNHCR-a izvjestili su da su nakon kratke bitke između muslimanskih neregularnih i hrvatskih snaga 24. travnja u zaseoku Miletići, muslimanske snage mučile, a potom ubile četiri hrvatska civila koji su bili zatočeni u tom selu, koje se nalazi 25 kilometara sjeverozapadno od Zenice, pored sela Grahovići.[26] *Reuters* je izvjestio da je petero Hrvata ubijeno, a da je jednu žrtvu vezanu za stolicu raznijela mina.[27] Navodno su tih četvoro žrtava bili pripadnici iste obitelji.[28]

Uzdol (istočno od Prozora)

Evropski su promatrači potvrdili da su pripadnici bosanske vojske odgovorni za ubojstvo preko 35 Hrvata - većinom civila- u selu Uzdol 14. rujna.[29] Helsinki Watch planira u skoroj budućnosti istražiti okolnosti ubojstva.

Daljnji navodi

Helsinki Watch je primio i izvještaje o tome da su muslimanske snage skupno pogubile Hrvate u selu Maljine (općina Travnik) i u selu Kiseljak (općina Žepče). Helsinki Watch planira u skoroj budućnosti istražiti te navode.

Prisilno preseljavanje

Od početka lipnja, ofenziva bosanske vlade i borbe koje su uslijedile nakon toga između Muslimana i Hrvata u srednjoj Bosni prisililo je na preseljenje Hrvate koji žive u Bugojnu, Kaknju, Fojnici, Travniku i Zenici te dijelovima Novog Travnika, Gornjeg Vakufa, Jablanice i Konjica. Dužnosnici bosanskih Hrvata procjenjuju da je zbog borbi sa snagama bosanske vlade preseljeno preko 120.000 Hrvata. U selima koja okružuju grad Travnik i u nekoliko drugih slučajeva, snage HVO-a organizirale su evakuaciju hrvatskog pučanstva zbog toga što više nisu mogli zadržati kontrolu nad određenim selom ili gradom. Helsinki Watch je intervjuirao desetke Hrvata koji su preseljeni zbog borbi u srednjoj Bosni, pogotovo iz Travnika, Bugojna, Jablanice, Konjica i drugih mjesta. Svi su tvrdili da su se složili s odlukom HVO-a o evakuaciji hrvatskih civila i većina ih vjeruje da bi bili cilj odmazde muslimanskih snaga nakon što navedena područja padnu u ruke trupa bosanske vojske.

Nije moguće odrediti do koje mjere je taj strah preseljenih Hrvata opravdan, a do koje mjere su oni bili žrtva propagande te potaknuti stalnom propagandom koja se emitira preko medija na hrvatskom jeziku. Zbog nastavka borbi, Helsinki Watch nije mogao posjetiti mnoge gradove u srednjoj Bosni u kojima su snage bosanske vojske preuzele potpunu kontrolu. Ni osoblje UN-a, prisutno na terenu nije temeljito ispitalo položaj hrvatske manjine na područjima koja kontroliraju Muslimani: Konjicu, Jablanici, Travniku i u manjoj mjeri Zenici. Potrebno je poduzeti daljnja istraživanja kako bi se utvrdilo da li je strah od proganjanja kod preseljenih Hrvata bio stvarno utemeljen.

Iako je HVO organizirao evakuaciju hrvatskih civila iz nekih područja sukoba, Helsinki Watch je dokumentirao slučajeve

24Intervjuirana 24. kolovoza 1993. u selu Otok, općina Sinj, Hrvatska.

25Predstavnici/e Helsinki Watcha intervjuirali su ga 27. lipnja 1993, u Čitluku, Bosna i Hercegovina. Svjedok je tražio da mu se ne otkrije identitet te je ovdje spomenuto ime pseudonim.

26Amnesty International, Urgent Action, EUR 43/12/93, May 14, 1993.

27Douglas Hamilton, "Some Go Home, Some Flee in Chaos of Bosnian War", *Reuters Information Services*, Inc., travanj 30, 1993.

28*Ibid.*

29David B. Ottaway, "U.N. Troops Move Between Croats and Serbs", *The Washington Post*, September 16, 1993.

u kojima su muslimanske ireguralne snage i snage bosanske vlade nasilno protjerale hrvatske civile iz njihovih domova. Prema N.M.[30] ženi iz grada Travnika, muslimanske su snage šest puta nasilno ušle u njen stan. Jednom su prilikom pretresle stan. Drugom su prilikom od nje tražili ključeve njenog stana, a njoj i njenom mužu su naredili da odmah napuste stan. Taj je bračni par otišao u kuću svog susjeda i pozvao policiju kako bi ju izvjestio o upadu u stan. Policija je rekla da će poslati patrolu , ali nitko nije došao. Nazvali su policiju ponovno te im je rečeno da će patrola biti poslana, ali policija nikada nije stigla. Par je odlučio da napusti Travnik, bojeći se za vlastite živote. Ta je žena tvrdila da su sve četiri hrvatske obitelji koje su živjele u njenoj zgradi bile istjerane na sličan način.

Na temalju intervjua koje je proveo s preseljenim Hrvatima i osobljem UN-a za humanitarnu pomoć, Helsinki Watch ima razloga da vjeruje da muslimanske vojne i civilne vlasti samovoljno hapse, zatočuju i prijete Hrvatima koji se i dalje nalaze u općinama Konjicu i Jablanici, koje kontroliraju Muslimani. Helsinki Watch će nastaviti sa svojim nastojanjima da posjeti ta područja kako bi istražio položaj Hrvata koji žive na područjima srednje Bosne, koja kontroliraju Muslimani.

Zlostavljanje u zatočeništvu

Prema podacima koje je 9. rujna izdao ICRC, snage bosanske vlade drže u zatočeništvu 650 Srba i 579 Hrvata u 24 centra na područjima pod njihovom kontrolom.[31] Međutim, ICRC još nije posjetio sve zatočeničke centre koje vode snage bosanske vojske, te se pretpostavlja da je broj zatvorenika koje drže muslimanske snage veći.

Mostar

Hrvatski zatvorenici koje drže muslimanske snage na području Mostara kojeg kontroliraju Muslimani, prisiljavaju se da rade na prvim borbenim linijama. Prema američkom novinaru koji je krajem kolovoza posjetio stranu grada koju kontroliraju Muslimani, hrvatske zatvorenike prisiljavaju da čiste sjedište bosanske vojske u Hotelu Ruža koji se nalazi u području Mostara kojeg kontroliraju Muslimani, a koji se nalazi pored linije sukoba sa snagama HVO-a. Tijela trojice Hrvata koja su ubijena dok su radili na prvoj borbenoj liniji nalazila su se u vrijeme novinarovog posjeta u policijskoj mrtvačnici.

ICRC je 8. rujna, za vrijeme zadnjeg svog posjeta zatvoru u Mostaru kojeg vode Muslimani registrirao preko 100 zatočenika.[32]

Konjic

Sportska dvorana u Konjicu već je duže vrijeme mjesto zatočenja kojeg vode vojnici bosanskih Muslimana. Prema Draganu,[33] 43-godišnjem bivšem zatočeniku kojeg su intervjuirali predstavnici Helsinki Watcha, u sportskoj su hali zatočeni Hrvati s područja Konjica i oko 80 Srba koji su zarobljeni za vrijeme borbe sa srpskim snagama. Prema tom bivšem zatočeniku stražari su zatvorenike svakog dana tukli. Obično bi osobu izveli iz sobe i tukli u neosvjetljenom dijelu. Prema Draganu, zatvorenike su prisiljavali da kopaju rovove umjesto vojnika bosanske vojske. Na početku su zatvorenike hranili s osminom štruce kruha i nešto riže svakog dana. Dragan je tvrdio su s polovicom obroka jednog vojnika hranili osmero zatvorenika. Kasnije, je članovima obitelji koji su ostali na tom području dozvoljeno da donose hranu zatvorenicima.

Dragan je tvrdio i da su u nekoliko slučajeva, zatvorenici korišteni kao živi štitovi kako bi odvratili hrvatske snage od napada na muslimanske položaje na tom području. Prema Draganu, kada bi započele borbe između muslimanskih i hrvatskih snaga, muslimanske bi snage izvele između 20 i 100 zatvorenika iz sportske dvorane i prisilile ih da se postroje s rukama iznad glave, na izravnom dometu vatre.

Dragan je tvrdio i da je, u dva dana, u sportskoj dvorani u Konjicu uzeta krv 50-ci do 60-ci zatvorenika. Ti zatvorenici nisu dobrovoljno dali krv. Prema Draganu, krv su zatvorenicima uzeli jedan liječnik i jedan medicinski tehničar, ali se čini da su obojica to činila pod prisilom muslimanskih vojnika i stražara.

Onemogućavanje dostave humanitarne pomoći

Nova Bila

Selo koje kontroliraju Hrvati, Nova Bila, smješteno između Travnika i Viteza, preko dva mjeseca drže u okruženju i opsadi snage bosanskih Muslimana. Improvizirana bolnica za liječenje ranjenih civila i boraca napravljena je u podrumu franjevačkog samostana u Novoj Bili. Od 18. kolovoza, dužnosnici bosanskih Hrvata u tom selu tvrde da se u bolnici liječi 81 ranjenik. Od njih 81, 40-ro ih je ozbiljno ranjeno i zahtjevaju hitnu medicinsku i kirušku njegu koja im se ne može pružiti u improviziranoj bolnici, zbog toga što se u njoj navodno izvode operacije bez vode i struje, a nema ni dovoljno lijekova.

Snage bosanskih Muslimana spriječavaju da humanitarna pomoć stigne u selo i odbijaju dozvoliti evakuaciju pacijenata iz bolnice Nova Bila. Prema Dr. Dragi Džambasu, voditelju medicinskog centra u Novom Travniku, odbijanje muslimanskih snaga da dozvole evakuaciju iz bolnice Nova Bila prouzročilo je smrt 18 pacijenata, uključujući djecu. Snage HVO-a tvrde da je njihovo odbijanje dozvole ulaska humanitarne pomoći u dio Mostara koji kontroliraju Muslimani odmazda za muslimansku blokadu Nove Bile.[34]

30 Predstavnici Helsinki Watcha intervjuirali su ju 26. lipnja 1993.g. u Ljubuškom, Bosna i Hercegovina.

31 Amnesty International, Urgent Action Appeal 318/93, September 10, 1993.

32 International Committee of the Red Cross, "Bosnia-Hercegovina: ICRC Delegates Visit Detainees on Left Bank", Communication to the Press, No. 93/30, September 10, 1993.

33 Intervjuiran 27. lipnja 1933.g. u Čitluku, Bosna i Hercegovina. Svjedok je tražio da mu se ne otkrije identitet te je ovdje spomenuto ime pseudonim.

34 Za kratki pregled onemogućavanja dostave humanitarne pomoći od strane bosanskih Hrvata u Mostaru i na drugim mjestima vidi u odgovarajućem dijelu prije.

Početkom rujna, nakon što su snage bosanskih Hrvata dozvolile da humanitarna pomoć stigne na područje Mostara koji drže Muslimani, trupe bosanske vlade su dozvolile medicinsku evakuaciju iz bolnice Nova Bila.

Ostale zloupotrebe

Prema svjedočanstvima koje je prikupio Helsinki Watch, muslimanske snage i snage bosanske vlade su pucale na pojedince i kolone civila koji su bježali iz sela oko Travnika, iz sela Doljani u općini Jablanica i iz sela Donje Selo u općini Konjic. Muslimanske su snage također spalile i opljačkale sela pored Konjica, pogotovu u i oko područja zvanog Klis.

Zaključak

Porast zloupotreba koje su počinile trupe bosanskih Hrvata i Muslimana vjerojatno je, barem djelomično, prouzročena ravnodušnošću međunarodne zajednice prema kršenjima ljudskih prava koja preko dvije godine čine srpske snage. Zbog toga što je malo, a možda i ništa, učinjeno da se zaustave i kazne srpske snage za zloupotrebe vezane uz politiku "etničkog čišćenja",[35] trupe bosanskih Muslimana i Hrvata smatrale su da mogu primjeniti slične mjere u postizanju svojih vojnih i političkih ciljeva.

Zloupotrebe koje su počinile snage bosanskih Hrvata dokumentirali su strani novinari i osoblje UN-a, a isto tako i Helsinki Watch. Međunarodna je zajednica izvršila pritisak i na dužnosnike bosanskih Hrvata i na Republiku Hrvatsku, pokroviteIje snaga HVO-a u Bosni. Helsinki Watch smatra da takav pritisak treba nastaviti i na bosanske Hrvate i na vladu hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana kako bi se osigurala primjena sporazuma od 14. rujna između predsjednika Tuđmana i Izetbegovića o oslobađanju zatvorenika i osigurala zaštita ljudskih prava te kako bi se hrvatske snage u Bosni i Hercegovini pridržavale svojih obaveza po međunarodnom humanitarnom pravu.

Međunarodni promatrači nisu potpuno istražili ponašanje trupa bosanskih Muslimana. Većinom je tome uzrok što su borbe između trupa bosanskih Hrvata i Muslimana onemogućile pristup u neka područja koja kontroliraju Muslimani. Helsinki Watch nastavlja dokumentirati zloupotrebe koje su počinile snage bosanske vlade, ali priznaje potrebu daljnjih istraživanja navoda o zloupotrebama. Zloupotrebe koje su počinile snage bosanskih Muslimana, kao što su ove dokumentirane u ovom izvještaju, međunarodna bi zajednica trebala osuditi.

Helsinki Watch poziva bosansku vladu i vlasti bosanskih Hrvata da uhvate i gone sve one koji su krivi za zloupotrebe ljudskih prava i kršenja ratnih pravila. Štoviše, pozivamo vladu Republike Hrvatske da se suzdrži od pomaganja u prisilnom preseljenju Muslimana iz područja Bosne koja kontroliraju Hrvati i da upotrijebi svoj utjecaj na bosanske Hrvate zahtjevajući od njih da poštuju ljudska prava na područjima pod njihovom kontrolom. Helsinki Watch poziva Ministarstvo obrane Republike Hrvatske i vojno zapovjedništvo HVO-a da osiguraju jaču i uspostave organiziraniju kontrolu ponašanja trupa HVO-a. Helsinki Watch poziva i zapovjedništvo raznih korpusa bosanske vojske da poduzmu korake kojim bi osigurali da sve muslimanske snage koje se bore u ime bosanske vlade budu stavljene pod strogu komandnu strukturu, kako bi na taj način spriječili buduće zločine protiv civila i razoružanih boraca na područjima pod kontrolom bosanske vlade.

35 Za prikaz zloupotreba koje su počinile snage bosanskih Srba vidi Helsinki Watch, "War Crimes in Bosnia-Hercegovina, Volume I, August 1992. i War Crimes in Bosnia-Hercegovina, Volume II, April 1993.

Helsinki Watch osnovan je 1978. godine radi praćenja udovoljavanja odredbama o ljudskim pravima helsinškog sporazuma iz 1975. na domaćoj i međunarodnoj razini. Predsjednik Helsinki Watcha je Johnathan Fanton, a potpredsjednik Alice Henkin. Jeri Laber je izvršna direktorica; Lois Whitman zamjenik je direktora; Holly Cartner i Julie Mertus savjetnici; Erika Dailey, Rachel Denber, Ivana Nizich i Christopher Panico suradnici na terenu; Christina Derry, Ivan Lupis i Alexander Petrov i Isabelle Tin-Aung suradnici.

Helsinki Watch dio je Human Rights Watcha, u koji su uključeni Africa Watch, Americas Watch, Asia Watch i Middle East Watch. Pretsjednik Human Rights Watcha je Robert L. Berenstein, a podpredsjednik Adrian W. DeWind. Kenneth Roth izvršni je direktor; Holly J. Burkhalter direktor je u Washingtonu; Gara La Marche je director; Ellen Lutz direktor je u Kaliforniji; Susan Osnos je direktor za odnose s javnošću; Jemera Rone je savjetnik; Michal Longfelder direktor je za razvoj; Dorothy Q. Thomas direktorica je Women's Rights Projecta; Joanna Weschler direktorica je Prison Projecta; Kenneth Anderson direktor je Arms Projecta.

Helsinki Watch povezan je s Međunarodnom helsinškom federacijom, čije je sjedište u Beču, Austrija.

Prevela: ***Milena Beader***

U izdanju **Antiratne kampanje Hrvatska**, uskoro izlazi izvještaj ***Helsinki Watcha*** *»War Crimes in Bosnia-Hercegovina« (I dio)* u hrvatskom prijedovu, zajedno s izvještajima ***Amnesty Internationala*** o BiH.

Također će biti dostupan i ograničen broj *»War Crimes in Bosnia and Hercegovina« (II dio)*, preveden i tiskan u **Sarajevu.**

Osim toga, možete i dalje kupiti knjigu *»Rat i ljudska prava«* - izvještaje navedenih organizacija o ratu u Hrvatskoj. Informacije možete dobiti u uredništvu **ARKzina**.